

SOMOGY

IRODALOM • MŰVÉSZET • KULTÚRA

Próza

BODNÁR Szilárd • CSOMA Gergely • CSIK Katalin • FÜZESI Péter •
KOMÁROMI Gabriella • KÓSA Csaba • MÁRKUS Béla •
NÉMETH István Péter • POMOGÁTS Béla • RÓNAY László •
SZAKOLCZAY Lajos • TURBÓK Attila • VARGA István

Vers

BENKE László • CSABAI Máté • SAITOS Lajos • TAMÁSI OROSZ János •
TÓTH Bálint • VASS Norbert

Interjú

BOZÓK Ferenc beszélgetése Benke Lászlóval

Kiállítás

POMOGÁTS Béla

NEGYVENEGYEDIK ÉVFOLYAM

2.

2013. ÁPRILIS–JÚNIUS

SOMOGY

Főszerkesztő
KÓSA CSABA

Örökös fõmunkatárs
TAKÁTS GYULA

Fõmunkatárs
POMOGÁTS BÉLA

A szerkesztõbizottság tagjai:
ALBERT GÁBOR, ÁGH ISTVÁN, CZIGÁNY GYÖRGY,
KOMÁROMI GABRIELLA, TARI ISTVÁN, VÉN ZOLTÁN

A SOMOGY fõszerkesztõi voltak:
Dr. VÁRKONYI IMRE (1973–1980),
Dr. LACZKÓ ANDRÁS (1980–1993), TÜSKÉS TIBOR (1994–2000),
VARGA ISTVÁN (2001–2008).

A Berzsenyi Dániel Irodalmi és Művészeti Társaság
folyóirata

Kéziratot nem őrünk meg és nem küldünk vissza!

A szerkesztőség címe: 7400 Kaposvár, Csokonai u. 1. E-mail cím:
somogyfolyoirat@gmail.com A folyóirat megjelenik negyedévente. Egyes szám
ára: 400 forint. Előfizetési díj: egy évre 1600 forint.
Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletága 1008 Budapest, Orzcy
tér 1. Előfizethető valamennyi postán, hírlapkézbesítőknél, e-mailen:
hirlapelofizetes@posta.hu. Faxon 303-3340. További információ: 06 80 444-444.
INDEXSZÁM: 25759 ISSN 0133-0144

TARTALOM

SPORT ÉS IRODALOM

CSIK Katalin: Édesapám	3
TÓTH Bálint: Egy régi-régi vers elé; Húszele.....	6
NÉMETH István Péter: Pünkösdi kapitányságom égi és földi keret hirdetése	8
POMOGÁTS Béla: A sportoló és a szurkoló	16
RÓNAY László: Rónay György a lelátón	22
KÓSA Csaba: Bronzezüst	25
FÜZESI Péter: A 11. aranyérmes	37
SZAKOLCZAY Lajos: Egy falábú futóbolond töprengései	39
MÁRKUS Béla: Sakk-függő	45
VARGA István: Sportmorzsák	54
TURBÓK Attila: Haldokló sportág?	60
CSOMA Gergely: Puskás Moldvában	64

SZÉPIRODALOM

BODNÁR Szilárd: Szerelem	66
KOMÁROMI Gabriella: Jegyzetek a Fakönyvhöz	69
BENKE László: Báránfelhős kéklő ingben; Hazámhoz, karácsonykor	70
TAMÁSI Orosz János: Az utcán, a téren	71
SAITOS Lajos: Nincs és van	73
CSABAI Máté: Magyarország (Ahol otthon lehetek)	74
VASS Norbert: Dal	75

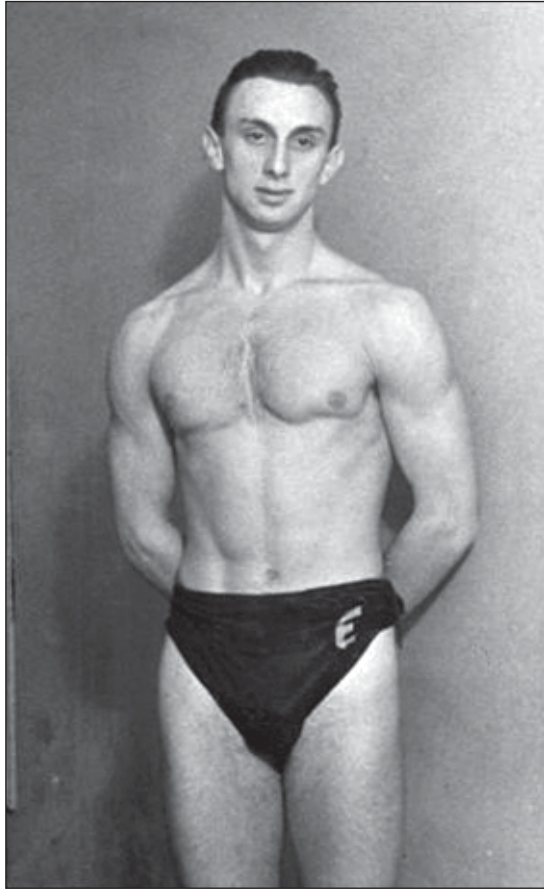
INTERJÚ

BOZÓK Ferenc: beszélgetés a hetvenéves Benke Lászlóval	76
--	----

KIÁLLÍTÁS

POMOGÁTS Béla: Arcokra írott történelem	79
---	----

E számunkat archív felvételekkel illusztráltuk

Csik Ferenc, az 1936-os berlini olimpia gyorsúszó bajnoka

Édesapám

A keszthelyi temetőben magas talapzaton mellszobor áll, előtte márványtáblán ez olvasható:

Dr. Csik Ferenc
klinikai tanársegéd
1936-os olympia 100-es gyorsúszás bajnoka
1913–1945
„Itt élned, s halnod kell”

A betűk már megkoptak, a szavak jelentésén azonban nem fog az idő. Ma ugyanúgy szívbemarkoló, mint egykor, ismerősnek, ismeretlennek, és nekem is...

Nekem róla tudatos emlékem nem lehet, hisz amikor 1945 tavaszán a háború utolsó légitámadása során, Sopronban életét vesztette, egy éves múltam csupán. Ha kérdeznék, mit jelentett, mit jelent számomra ő, biztosan mást mondtam volna gyermekként, mint amit ma válaszolnék.

Édesanyám egyedül maradt, gyermekkoromat e nehéz esztendőök határozták meg. Bátyámmal Keszthelyen – nagymama gondoskodásától kísérve – jártunk iskolába, édesanyánk Budapesten dolgozott, hogy megélhessünk valahogy, így családunk – az 1950-as esztendőök félelmekkel, létbizonytalansággal terhelt Magyarországanak idején – többszörösen is szétszakadt. Nagymama folyvást édesapánkról mesélt, így varázsolta őt közénk. Mindent szerettem volna tudni róla, mégis az emlék súlya elől menekültem inkább. Az emlékezés folyamatos, nap mint nap való megmérettetésnek tűnt számomra. Tán ebből fakadt, hogy leszegett fejjel jártam minduntalan, s úgy tetszhetett, mintha „kívül” próbálnék maradni e számomra nem igazán felfogható s feldolgozható történeten.

Ha a sírt gondoztuk, még a táblára se néztem, lehet, a visszavonhatatlant akartam meg nem történtté tenni így. Máskor meg csak álltam, szemben a szoborral, csordultig tele szívvel, ám a szeretetet nem tudtam kire „pazarolni”. Feszített valami, aminek nevet adni nem tudhattam akkor, így az emléket próbáltam inkább elhessegetni néhanap, remélve, hogy ezzel a hiány szorítása is enged majd. Talán a kéz hiányzott, mely vezetni tud? Vagy a jókor jövő atyai szidás talán? Csupa jót meséltek róla, de – mert szinte „meseszerű” volt számomra az egész – lehet, épp e sok-sok jóval lettem képtelen gyermekként megbirkózni?

Keszthelyen történt. Emlékszem, megállított a strandon egy gyönyörű fiatal nő, hogy ismerte édesapámat. Pálmának hívták. Olyan volt, mint egy indián lány, életvidám, izmos, nevetett és vég nélkül mesélt, mesélt. Menekültem volna tőle, de nem hagyta. Mindig megszólított, mintha apámból lettem volna számára egy szelet. Ezt gyerekként is megéreztem, s bár jól esett s kíváncsivá tett minden szava, mégis visszatartott valami. Ma már nemcsak hallgatnám, kérdésekkel halmoznám el őt.

– „Ismertem Apádat, gyönyörű ember volt! Együtt úsztunk, de ő volt közülünk a legtehetségesebb. És a startfejese utánozhatatlan volt, és kértem, tanítson meg rá engem is!” – így mesélt.

Lementünk a szigetstrandra, ahol mély a víz, s menten meg is mutatta az ugrást nekem. Mindkét kezét mélyen leengedte a lábához, fejét egészen lefelé hajtva, kézzel indította a mozgást, laposan előrefelé, s már-már izgulni kezdtem, hogy mekkora hasas lesz ebből. De nem, mint a nyílvesző úgy fűrődött a vízbe. Aztán amikor jött kifelé, gesztikulált, magyarázott, hogy ezt apám hogyan, milyen türelmesen mutatta, tanította, míg végre neki is sikerült. Pálma a strandon élt szinte, mint aki a vízben született, akár a gyíkok, sütkérezett a napon és barna arcából világított a szeme. Talán tőle láttam először, hogy mit jelent víz- és napimádónak lenni, s hogy magam is azzá váltam, lehet, neki is köszönhetem.

Úszni Keszthelyen tanultam meg, a Balatonban, egyedül. Emlékszem, teljesen biztonságban tudtam magam, naphosszat lubickoltam. Képtelen voltam elfáradni, s nem fáztam a vízben. Azt hiszem, ehhez hasonlóan jól nem éreztem magam sehol. Ha igazi felüdülésre, testi-lelki újjászületésre vágyom, ma is úszni megyek. A víz maga a csoda, a víz számomra szerelem. Oldja a feszültséget, ráhangol a feladatokra, s közben egyszerűbb és érthető lesz az egész világ. Valamit hozhattam a génjeimben magammal, meglehet, ez az én apai örökségem. Ekként a hagyomány őrzése a víz olthatatlan szeretetét, a sportos életmódot, egészséges életvitelt is jelenti számomra, ezt adom tovább.

Egyik apai nagynéném Pesten lakott, Kuki néninek hívták. Mosolyt fakasztó nevéhez még a külseje is igazodott. Apró termetű, mély hangú, katonás modorú, ugyanakkor remek humorú s rendkívül művelt hölgy volt. Néha szívesen felkerestem némi kultúra-morzsák reményében. Közel a negyvenhez egy édesanyám-korú asszonyba botlottam nála, aki – miután Kuki néni Csik Ferkó leányaként mutatott be – nagy örömmel ölelt át, miközben én, a régi reflexeimnek engedelmességgel, leszegett fejjel dűnnyögtem valamit...

– *Miért szégyelled édesapádat?* – kérdezte, rátapintva a gyenge pontomra.
– *Tudod te egyáltalán, hogy milyen volt ő?!*

Akkor megint felszakadt a lelkem mélyéről a régi fájdalom, hisz annyira őszinte volt a kérdés.

– *Édesapáddal együtt jártam a Sportuszodába úszni, és ő volt a legcsendesebb, ballatlanul szerény, jó modorú ember. A többi vele egykorú nagy banggal, feltűnően viselkedett. Őt észre sem lebetett venni, s ha valaki nem tudta róla, hogy ő a bajnok, a viselkedése alapján nem is gondolhatta volna. Hát légy büszke az édesapádra, mert ő Valaki volt, ő azt valóban megérdemli!*

S még egy „véletlen” találkozást hadd említsek. Kismamaként dr. Heinisch Pál volt az orvosom. Felfigyelt a nevemre, és megkérdezte, hogy csak nem az úszó Csiknek lennék a rokona?

– A leánya – mondtam, a szokásos módon lehajtva a fejemet.

Amikor meghallotta, szinte repült felém az a hatalmas ember! Otthon meg édesanyám kezdett lelkendezni: „*Szent Isten, a Pepó!*” Igen ő. Szóval Pepó, ahogy az uszodában hívták, a lányaként kezelte, ő segítette világra mindkét gyermekemet. Szíve mélyéről elemi erővel törtek fel a múlt emlékei, és mesélte, hogy ő is olimpiai kerettag volt 1936-ban. De mindig hozzátette: „*Ferkó volt az igazi!*”

2002 nyarán édesapám szekreter fiókjából a rég érintetlen, kézírásos naplója szinte „mesebeli” igazgyöngyként került elém. S amiben nem reménykedhettem: még ezer csodát rejtett a fiók. Előadásainak kéziratait, orvosi dolgozatokat, leveleket, még a Képes Sport megsárgult, régi-régi, 1941. február 6-án megjelent száma, egy számomra reveláció erejű rövid mondattal a címlapon: „szerkeszti Dr. Csik Ferenc”. Azt, hogy édesapám olimpiai bajnok úszó s orvos volt, tudtam persze korábban is, ám a gondolkodót, a tudatosan élő, a szó legnemesebb értelmében vett sportembert csak ezekből a kincsekből kezdhettem megismerni igazán.

Így aztán alkalom szülte, vagy botcsinálta kutatóként - esetemben szó szerint értendő – egy gyermek kíváncsiságával, s izgalmával indultam el, hogy megismerhessem azt az embert, akinek én az életemet is köszönhetem. Az Országos Széchényi Könyvtárban a régi Képes Sport összefűzött példányait forgattam először, majd a korabeli históriáról számot adó könyvek között találtam hosszú ideig. Feladatomnak éreztem, hogy önmagam, családom, a sportot szerető s a példákra vágyó utókor számára is felmutassam, megörökítsem, elmeséljem mindazt, aminek összegzésére Csik Ferencnek nem maradt ideje már, s ami előbb vagy utóbb feledésbe veszne mindenestől.

Mindezek alapján írtam még 2003-ban „*A test és lélek harmóniájában, Csik Ferenc emlékezete*” címmel a könyvet róla, amelyben szerettem volna bemutatni ezt a kivételesen teljes életet, egyúttal választ keresve arra is, hogyan volt képes a számára kiszabott alig harminckét esztendőbe egy hosszú életre valót belesűríteni. Lehet, érezte, hogy sürgeti az idő? Egy példáról s egy emberről akartam beszélni, aki világszínvonalú sportoló, a Testnevelési Főiskola tanára, orvosi szaklap felelős kiadója, belgyógyász-, sportorvos, klinikai tanársegéd, a Képes Sport főszerkesztője, példamutató családi életet élő férj és apa volt szinte egy időben!

Ma már egészen bizonyosan tudom, hogy édesapám mögöttem áll. Előfordult, hogy a teljes reménytelenség állapotában, mikor már majdnem elvesztettem minden hitemet s tanácstalanul álltam, ő jutott eszembe. Nem szabad feladni, higgadtan össze kell szedni a gondolatokat és a feladatra összpontosítani, nem csüggedni, kondícióra ügyelni..., szóval, mintha beszélt volna hozzám, s lám, váratlanul jött egy új lehetőség, szinte az utolsó pillanatban. A láthatatlan kéz – az ő keze, amit annyira szerettem volna gyermekként fogni egykor – mindig segített, s én belevágtam abba, amit adott az élet, ha túl nehéz feladatnak tűnt, akkor is. Ez a példa nevelt arra, hogy igyekezzem mindig, minden körülmények között, a legjobb tudásom szerint helytállni. Csik Ferenc a bajnok, Csik Ferenc az ember emlékezete, példája életfilozófia is számomra ma már, és végre ki merem mondani: *büszke vagyok Rád, Édesapám!*

***

(Csik Ferenc 100 esztendeje született. Szülővárosában, Kaposváron sétányt, Sopronban és Keszthelyen uszodát, Várpalotán parkot neveztek el róla. Budapesten a Csik Ferenc Általános Iskola és Gimnázium névadója, Kaposváron és Sopronban tiszteletére évente emlék úszóversenyt rendeznek. 2005-ben posztumusz Magyar Örökség-díjban részesült.)

Egy régi-régi vers elé

A fiatalember, aki az alábbi verset írta, még tizenkilencedik évét sem töltötte be. 1948 augusztusában, a hold első negyedének idején, apja fekete íróasztalán, egy pohár szürkebarát társaságában vetette papírra e sorokat. Az érettségi utáni nyár végén, egyetemre indulván.

A vers művészi értékéről szerzőként nem nyilatkozhatom. De alapvető kor-dokumentum. Ki írt abban az időben a mi dunántúli Grázunkról, Keszthelyről? Meg kell mondjam, magam sem közlésre szántam e verset. Írtam, mert írtam. Aki ír, ismeri ezt.

Még egy: gyermekkorom óta valami hihetetlen erős „becsvágy” feszített, ezért szerettem gólt lőni, ezért lettem őrsvezető a cserkészletben, ezért szerveztem meg egy önképzőkört egyetemista koromban. Nem hittem, hogy vallomás lesz ebből a bevezetőből.

De befejezésül hadd térjek vissza a versre.

1936: a berlini olimpia éve.

A vasútállomás felől nő a zsvaj: Éljen, éljen!

Csik Ferencet hozzák, vállon! Odaköszön apámnak: „Zoli bácsi!”

Így kell visszaérkezni a Városba!

„...diadal vár-e rám,/ vagy halk öreg magány?”

Meséljem-e tovább, mi ihlette e verset?

A Helikon utca és a Balaton utca között, a Kossuth Lajos utcában születtem Keszthelyen. Több szimbólum nincs. Talán ennyi is elég.

1995. május 23.

(Csik Ferenc a Kossuth Lajos utcában, Tóth Bálint szomszédságában lakott.)

Húszele...

A Keszthelyre győztesen visszatérő Csik Ferenc emlékének

(Keszthely, 1948. augusztus 28.)

*Kis városunkra rest
Hőséggel hull az est,
Bezárt a sarki bolt,
Fent most bújik a hold.*

*Álmos virágszag ing,
Rezedá, rozsmaring,
S a langyos szélbe zsong
A sok balk hársfalomb.*

*Alszik a régi ház,
Csak a kémény vigyáz,
Szuvas padlásfokon
egy macska átoson.*

*Aludni tér a sok
Gyerek. S nyugdíjasok,
Álmuk valóra vált:
Kis ház, kis unokák.*

*Horgászás, parki pad,
Lugas a kert alatt,
Vén kollégák, tarokk,
Derűs hétköznapok.*

*S egy korsó sör mögül
A világ földerül,
Téli pozsgás gyümölcs,
Arcuk mosolya bölcs.*

*Tudják ennyi elég,
S többre hogy tellenek,
Így jut kinek-kinek,
Itt senki sem siet.*

*Nagyapám tudta ezt,
S a balál sem keresz,
Ha elérte a célt:
Hatvanhat évet élt.*

*Kis szülővárosom,
Keszthely, öreg rokon,
kastélyod, templomod,
Nem lesz náluk nagyobb.*

*Sem csók mely édesebb,
szakításkor se seb
fájóbb, mint egykoron.
Jó éjt! kamaszkorom!*

*S most újra itt vagyok,
park, tó, parti padok,
sok kétséggel tele,
Lassan húsz fele...*

*Most éjjel van megint,
suttog a nádas, int,
azt súgja elmegyek...
Vale! Öblök, hegyek!*

*S ha egyszer megjövök,
vajon e táj fölött
diadal vár-e rám,
Vagy halk, öreg magány?*

*Horgászás? Parki pad?
Lugas a kert alatt?
Vén kollegák? Tarokk?
Kopott hétköznapok?*

*De senki sem felel.
Töprengve alszom el,
míg csendes szélbe zsong
a sok halk hársfalomb.*

*Felsír a bús tücsök:
Ősz lesz! Kettőt ütött
az óra. Válaszolt?
Kérdőjel fenn a hold.*

Csik Ferenc a családjával 1944-ben

Pünkösdi kapitányságom égi és földi keret hirdetése

Mikó István színművésztől kérdezte Kemény György 1987-ben:
– *Ha szövetségi kapitány lennél?*

– *Ha nem tudnád, az vagyok. A MIKÓ SC-nek én vagyok a kapitánya.
Gombfocicsapatom válogatott spillerekből áll.*

Most azt játszom, hogy e szövegtérben szövetségi kapitány vagyok. Nem hajóhintában ég és föld között – mint gyerekkoromban –, hanem tapolcai íróasztalomnál, legalább kamasz fejjel, amikor gombfocicsapatom összeállítását terveztem. Megbízatásomat barátian Kósa Csaba főszerkesztőtől kaptam, hogy válogassak bátran a magyar irodalom labdarúgást szerető, és e szép játék képeit megörökítő költők-írók munkáiból, akik közül nem egy – láthattam – barátságban volt és van magával a labdával is.

Gyanítom, hogy a futball szeretetét valamiképpen genetikai örökségként kaptam. Talán egyszer még lesz alkalmam, s elmesélhetem Gellei Imrének, hogy badacsonytomaji dédnagyanyámat Gellei Karolinának hívták, aki 1880. február 10-én született. A szintén tomaji Gellei Imre pedig a góljaival hálálta meg a MÁV TIAC meccsein szurkolásomat, s akinek én pedig viszonzásból még később csapatáért, a Keszthelyi Haliért szorítottam tovább. (Gellei 1977-ben vonult vissza az aktív labdarúgástól. Keszthelyen kezdte nevelői tevékenységét, mint Mezey György, s már három évet edzősködött a ZTE-nél az élvonalban, amikor 1986. május 29-én aláírt Győrött az ETO-hoz. Szövetségi kapitány 2001-ben lett.) S a dédunokák között olyannyira nem vagyok egyedül a futball iránti szerelmemmel, hogy Fonnyadt Zsoltira – tán ő sem tud róla – igen-igen fölnéznek. Erre mondják, hogy a költő az összes szonettjét odaadná azért, ha ő játszhatott volna az Antwerpen ellen Zalaegerszegen, s ha csak megközelítőleg olyan formát árulhatott volna el egyszer az életben... Sándor Mihálytól tudtam meg, hogy Debrecenben Ady Endre is pályára lépett, igaz, a sportújságírók i-vel köztölték nevét annakidején a kezdőcsapatban. Aztán klasszikus költőink közül Radnóti Miklóst is láttam egy fotón a középiskolája focistái között csíkos szerelésben. Németh László tihanyi certosájában magányosan emlékezett vissza, hogy kapus volt, s hogy milyen magabiztosan húzta le a labdákat, s már indította is velük társait.

Most éppen akkorka papírszeletekre írom a neveket, amelyenekre Mándy Iván rótt a remekműveit a régi Pest presszóiban, amikor már elkorhadt fatribünök és romba dőlt kávéházak sem voltak. Mándytól egyik kötetkijéért dedikálva őrzöm. A *Trafik* címűt. 1979-ben a Ménesi úti kollégiumban találkoztunk *A pálya szélén* és az *Egyérintő* szerzőjével. Új lírai kisregényében a hősiesség a trafikok homályába húzódott vissza, onnan szervezte az ország védelmét a kivégzett Batthyány Lajos, hadiözvegyek tartották a frontot a fegyverek sem védte egzisztenciális és álomi síkon. A jobb időket látott futballistának a *Trafik*ban

negatív szerepet osztott ki Mándy, hiszen lecsúszott elemként megtámadta a nálánál gyöngébb és idősebb trafikosnót. (Vagyis elárulta a deklasszálódott sportoló a címeres mezt. Csupán mint bűnözővé lett labdarúgó rokona, de nem közeli, Peter Handke menekülő kapusának.)

Mándy Iván Jékely Zoltán *Futballisták* című versének sorait idézte 1963-ban megjelent Csempe-Pempéről szóló regényének mottójaként, majd annak szövegébe is beleszótta azokat: „*A labda döngött odabentről, akár egy harci dob.*” Jékely Zoltán olyan metszetet készített a kapufának dőlő dérütött pasasról, amelyről semmilyen részlet sem hiányzik, valamennyi a futballpályák mértanát, terminus technikusait, fényviszonyait és utánozhatatlan hangulatát hitelesen és szívhez szólón ábrázolja. Két strófa idézése nélkül egyszerűen nem lehet a foci irodalmáról beszélnem: „*Mindig lesz a nagyvárosok batárán / egy-egy letarolt gypű rét, / hol bűvös alkonyati órán / ballani e mély dobzenét, // mely mérföldekről mágnesez magához / labdaéhes diákokt és inast, / s egy-egy bolyongó dérütött pasast...*” (Mándy Iván e regényének a címe – *A pálya szélén* – nem csupán a futball világát, de szimbolikusan az írói mellőzöttséget szintén jelentette és jelenti. S így létezik egy mélyebb értelme, mivel a szerencsétlen embersorsoknak is jelképe már. Akiknek a játék helyett a labdaszedés, labdaszededegetés jut. Akiknek a tisztas vereség sem juthat osztályrészü. Ahogy megénekelte Ady a *Dalok a labda-térről* című versében. Ma lúzernek nevezik ezt az örök vereségre ítéltetett típust.)

Mándy és Jékely társaságában ott kell lennie Kormos Istvánnak! S a kezdőcsapatban a helye, hiszen szerepelt ő – igaz, a támadások kerékkötőjének bizonyult – az ifi s a nagy FTC-ben is. Hűséges Fradi-drukker maradt. Még akkor is, amikor Bella István és Lázár Ervin bőszen a fehérváriai csapatának, a főváros ellenében a vidéknek szurkolt az Üllői úton. (Lázár Ervin sohse tudta elfelejteni az első barátságos nemzetközi mérkőzést, amit gyerekkorában látott a rácegresi napszámosok és a zalai horvát summások csapatai között. S nota bene: Bella István Székesfehérváron született! A zalai gyökerű novellisták közül legjobban Bertha Bulcsu és Szabó István imádta a focit. A cseszegtomaji elbeszélő haláláig ZTE-drukker maradt.) A IX. kerületi hangképet Kormos István vers-töredéke örökítette meg: *Szakad az istenvert eső, / s tátog cipőm szégyentelen, / pedig egy esztendeje sincs, / hogy Bécsben nyertem pókeren. // A tribünön fülembé kántál / két dunántúli rossz rokon, / Bella és Lázár kornyikálja: „Videoton! Videoton!”*

Micsoda írói és költősereg nézte fordulóról-fordulóra az NBI. küzdelmeit! Rónay László a következőképpen emlékezett vissza édesapjára és íróbarátaira, a kompániából elsősorban Zelk Zoltán költőre: „A vasárnap azonban szent volt. Nemcsak a délelőtti mise miatt. Délután apám átvedlett hirtelen indulatú, bármelyik pillanatban robbanó, néha roppantul mosdatlan megnyilatkozó szurkolóvá, s loholtunk az Üllői úti pályára, Újpestre, a Népstadionba, Csepelre, Kispestre. Zelk Zoltánnal ezeken a rangrejtett utakon találkoztunk. Csepet sem foglalkoztatták ilyenkor az irodalom életének fájdalmas kérdései, üvöltött torka szakadtából, rendszeresen kötözködött a mellette állókkal, régi összeállításokat sorolt el az ifjak tiszteletétől övezve, s gyakorta megállapította, hogy az edzőnek fogalma sincs szakmájáról, és már mondta is, milyen volna az ő

áломcsapata. Meg is írta az *Egy öreg szurkoló látomásában*: „*Fél lába már a sírban,/ de nézi csak, másik lába / micsoda gólt ragaszt/ Zamóra hálójába! / Nem bírnak az öreggel:/ Zamóra mellé állva / űrzi a kaput Platkó, /Zsák, Szabó Tóni, Háda / Kifut, öklöz, vetődik /mindegyik, de hiába, / megül a labda a felső sarokban. // És sose bull le onnan.*”

A futballkapuba utat találó labda látomása visszatérő motívum Utassy József költészetében is. A nép virtusát (négyesnyi nemzetkarakterológiáját) firkantotta le a következő kisszerkezettel Dzsó a Hungária kávéházban, s feltehetőleg nem nagyobb kutyanyelvre, mint amiket Mándy használt. A *Felbőfejes* fele szövege akár Szepesi György szájából is elhangozhatott volna, ám az utolsó sor keserves nagy költőiségbe emeli a gondolatot. A Hold mint labda, a csillagok mint háló. S a bravúros találat is „fals”, talán csak egy lesgól, amit a mindenség játékvezetője, az ítélet síposa nem adott meg, annullált: *Hát lássunk csak egy impozáns magyar gólt! / Puskás Czibort szökteti, egy csel, két csel, / Kocsis fölugrik, felbőfejes, és benn /a csillagok hálójában a fals Hold!*

Utassy Józsefhez hasonlóan igen fontosnak tartotta a Gyulán élt Simonyi Imre is a futballt, ami által kifejezhetőbb a nehezen elmondható. Ám míg Utassy költészetében a labdarúgás motívumai az eszközök tárházába kerültek, addig Simonyi Imrének az életében és az értékrendjében – Alföldy Jenő szerint – a foci a költészet és a színjátszás mellett állt: „...érezte, hogy a labdarúgás nála a világmegváltás szerves része, egyenrangú az élet más nagy dolgaival: szabadsággal, szerelemmel, művészettel”. Göröcs Titit éppolyan magyar klasszisnak és élő klasszikusnak tartotta, mint Márai Sándort. El nem ismert pályájukat is egymással rokonnak érezte. Pásztor Józsefet szerette volna az Újpest és a nemzeti válogatott színeiben látni, amint meghatározó játékosná válik, mivel meggyőződése volt, hogy ő a Göröcs-utód. Ebben egészen biztos volt. Irodalmi értékű nyílt levelet írt Pásztorhoz, amelyben kijelölte a Vencsellőről a csabai lila-fehér Előréhez érkező játékos helyét a honi futball-palettán: „Jó ideig bosszantott az Ön látványos mellőzése. Később arra a belátásra jutottam: talán így a jobb. Nem odavaló. Hogy hova is való hát akkor?

Megmondom. Kérem figyelmét, kedves Pásztor József: Grosits – Balogh II., Szűcs S., Bíró S. – Bozsik, Pásztor, Nagymarosi – Göröcs, Szusza, Zsengellér, Puskás. Hát, idevaló. Az általam vélt, minden idők legjobb tizenegy magyar futballistájának csapatába.”

Simonyi Imrével most talán éppen Nagy Gáspár vált szót az égi tribünön a Barcelona Milan elleni BL-diadaláról, s én pedig előkeresem NG leveleit, hogy legalább mutatóba álljon itt közös és gyönyörű labda-bolondériánkról írásos emlék: „*Az előző levelemben még nem tudtam erről beszámolni, De a foci=vébé=láz, lám csak megbozta/elbozta a Te footballt is értő tünődéssé idejét; pontosabban, amikor már utána leszünk, de nem hagyjuk lanybulni foci-szeretetünket. Így augusztusban most már biztos! hozni fogjuk! [[Bizonnyára láttad az én örültségeimet ez ügyben a Napi Magyarország szombati mellékletében. Most írom a 4. jegyzetet. Brazília-francia döntő lesz! És a bolandok, borvátok???)] Sokszor köszönt: Nagy Gázi. Gáspár költői prózája, az „augusztusban, Ludvík Jabn nyomában”, a mai napig fontos olvasmányom, s úgy örzöm, hogy kezem ügyébe kerülhessen bármikor, miképpen ő Papp Ár*

pád *Metszéspontok* című kötetét vigyázta. (Volt egy kaposi futballista a kilencvenes években, szintúgy Papp Árpádnak hívták, ám maródi lett, s elengedték Marcaliba. Nagy Gáspár hangján hallom, hogy Papp Árpádot senkinek se adjuk kölcsönbe.)

Nehéz szívvel engedte el nemzedékem a földi pályákról azt az ifi válogatott kapust, aki előtt – emberi számítás szerint – a legszebb jövő állt. Nem csupán egy-egy bravúros robinzonádjá, de megbízható, egyenletes teljesítményeket nyújtó formája arra predesztinálhatta volna, hogy felhúzza egyszer még a címeres mezt is. Hát még a versei! A soproni Herbszt Zoltán – mert róla van szó – szegedi jelentkezése egyetemista korában szívmengetően hatott a közelállókra, akik tudták még, ki volt Puskás vagy Varga Zoli, valamint ugyanúgy, mi az, hogy líra? Az 1959-es születésű Herbszt Zoltán kapus-költő örökre fiatal maradt 1981 júniusában bekövetkezett halálával. Milyen döbbenetes, hogy Jékely Zoltán kapufához dőlő dérütött hőiséhez öszült druszaként végül, igaz, csupán elégikus szerep-költeményében: *Öreg földünk havat szórt fejére / Hamar beért a szelek vetése / Ha meghalok is, ne félj / Hozzád elvisz a hó / Utam vége Toboso.*

A spanyol bajnokság küzdelmeit ma már nem kell gombfocikkal lejátszani, ahogyan az angol liga meccseit megelevenítette Tandori Dezső a Lánchíd utcában, hiszen ma már könnyen nyomon követhetjük a labda útját az égi csatornákon. Szelektálnunk kell a közvetítések közül, hogy meg se csömörödjünk a sok meccstől. A televízió viszont nagyszerű találmánynak bizonyult. Mennyi emlék, amit a varázsdoboz előtt gyűjtöttünk? Ablakocska volt e monitor a világra. S ha még olvashattam arról, amit láttam, s nem csupán egyszerű sporttudósításokat, komolyabb összefüggések is tárultak föl előttem. S nem csupán én voltam ezzel így. Léka Géza, a *Puskás dekázik* című esszé írója így mesélt egyik levelében: *„...gyerekkoromban füzetet vezettem az NB I-ről, fordulónként jegyeztem a nézőszámot, a góllövőket, a félideji eredményeket, meg még ki tudja mi mindent. Több energiát fordítottam rá, mint az iskolai dolgaimra, ezért Édesapám előtt már nem is mertem elővenni, csak suttyomban. Az első bejegyzett meccsre máig emlékszem. A Győri ETO 3-0-ra verte a Honvédot Pozsgai, Somogyi és Stolcz góljával, a behavazott győri pályán. Csapatomban, a Fradiban ilyentájt Branikovits volt az ügyeletes góllövő... Úgy gondolom, ez valamikor a 70-es évek legelején lehetett.”* A ferencvárosi zöld-fehérek Braunschweig elleni kupadiadalára már igen jól emlékszem. FAVORIT márkájú fekete-fehér készülékünk előtt kipirult füllel ámultam a szurkolók örömen. Léka Géza ezt a mérközést közelebről nézte végig. Ugyanis labdaszedő volt ott boldogan. Géza Puskás-esszéje természetesen nem csak arról szól, hogy Öcsi bácsi Kispesztől Madridig elkápráztatta a világot labdarúgói géniuszával. Csordultig morál a szöveg, kulcsát adva, hogy szerzőjének miért volt szenvedés belenéznie az elmúlt esztendő hazai mérközéseibe, például egy ZTE-LOKI-ba, s miért kellett átkapcsolnia egy olyan derbyre, amit játéktudás és felfogás alapján egy bizonyos szint fölött jegyzett európai csapatok játszanak. Dehogyan személyeskedés, vagy klubszimpatia miatt. Ugyanez a remekművek és a kiváló sportteljesítmények iránti elkötelezettség és az irántuk való hűség kap han-

got N. Pál József tanulmányaiban: *“Foglalkozzunk bármivel, irodalommal, zenével vagy a sport történetével akár, mindig ‘ugyanoda’ jutunk valahogy. Egy útválasztásról szól az egész: a sikert ígérő (de azt garantálni képtelen) ‘létrontó’, vagy a Teremtő szándéka szerint való (s biztosan – de nem biztos, hogy a pályán – győzelmet hozó!) ‘léteztető’ mód mellé tesszük a voksunkat - ez itt a kérdés. Mit akarunk?: szeretetben élni (családnyi, nemzetnyi) közösség tagjaiként, vagy ‘lekaszálni’ s aztán dicsekedni – valójában és ténylegesen! – önmagunknak, s a minket csodálóknak, a reánk irigykedőknek csupán. Ki-ki eldöntheti!”* Pedig N. Pál József nem lírikus, mint Léka Géza, hanem történész szemmel, de szépírói szívvel veti papírra emlékeit. (Lékát sem kell féltetni, hogy nem ismer a valóra.) Pál Jóska élő lexikon, s élmény- és emlékember is egyszerre. A magyar-brazili már látta zalai falujának kocsmájában, hiszen ezen intézménynek volt először tévékészüléke. Azóta örül vagy bosszankodik, hasonlít, méricskél, s igen pontosan. (Természetesen ZTE-drukker a szíve mélyén, de az egerszegiek sikerszeriája közben is le-kutyáütők-özte őket, amikor megérdemelték.)

A Pannon Tükör főszerkesztője, Péntek Imre költő, nem tudom, mennyire szorít a város kék-fehér csapatának, hogy visszakerüljön az első osztályba, ám költészetéből a futball-labda néki sem hiányozhat. Az úgynevezett közösségi társadalom diktatórikus – főleg egyetlen személy kultuszát propagáló – változatának világát tükrözi a futballpályáról választott csodakapus, a szovjet válogatott hálóőr, Jasin, mindeneket túllihegő bemutatásával. Hasonlít is harsogó dicséret egy fölhangosított rádió szpikerének szövegéhez: *„Védeni, védeni / egyre! ez ilyen, / ez olyan, ez magas / ez lapos, ez csavart... / Mind-egy neked, / labdák főidomárja, / Jasin, örök kapus. // Népszerű vagy, / örj-öng a tömeg érted. / Az a bosszú legény, / sildes sapkás, / nagyorrú, / kesz-tyúben, igen, / aranypofa, / nőtlen szivecském. / Nem is ballod, / arcod mozdulatlan / Jasin, örök kapus. // Védened kell! / Elhalasztják a félidőt / fél nappal, / Végkimerülésig – / ordít az edző. / – Gyerünk fiúk! – / Néhány csatár / tüdejét gondosan / ápolt gyepre köpi. / Csak te nem fáradsz / Jasin, örök kapus.”* Bizony, az ódaparódiával köszöntött futball-portást, mint egészen istenülő heroszt nem lehet megkedvelni. Jékely melankolikus kapuvédője emberibb. A Péntek Imre-versben majd kozmikus látomásként a Hold (vesd össze költőbarátja, Utassy képalkotásával) mint egy nagy labda fog a hálóba kerülni, tönkrezúzva ezzel a legyőzhetetlenség mítoszát: *„Habó,bebe, trom-bom. / Égi lábak hozzák / a Holdat. / Hálód a láthatár. / Nebogy gólt kapj! / Passzolgatnak, / micsoda ósdi cselek, / ó és mégis bevetted, / elhagy utolsó szurkolód. / Mire észreveszed, / hálódban rezeg a Hold, / Jasin, örök kapus.”* Eszembe jut Zelk Zoltán, aki igencsak megszenvedte azt, hogy a fenti blaszfémiához hasonló laudációkat írt – szerencsétlenségére (és mentségére) meggyőződésből. 1956-ban szabadságának elvesztésével fizetett – ekként is jóváteendő – tévedéseiért. Az ő életéből a katarzis olyannyira nem maradt el, hogy Veress Miklós előtt már egy igen tiszta költő és ember állt példaképül, akit a 70. születésnapján emígy köszönhetett: *Gombfocimban te voltál Czibor / hogy eltanuljam híres-nagy cseled / veresslik érted bárom deci bor / és abban már találkoztam Veled.*

Veress Miklós költészetét az a Varga István kutatja, aki igazolt játékos volt a Kaposvári Rákóczinak. Bene Ferencről ő írt a legszebben a csatár halála után. Szívem szerint mondom, nincs az az elvakult Fradi-drukker, akit meg ne hatna a *Távoli bombák* című visszaemlékezés: „*Gyermekkorban még minden összefügg mindennel. Mindenesetre Bene a mérkőzésen hat gólt rúgott. Sokáig azt gondoltam, hogy más játékos, mint ő, nem is rúghat gólt, és még azt is, hogy amennyiben hozzá kerül a labda, az már maga a gól. Gól, és lehet éljenezni. Azok olyan mérkőzések voltak, amelyek után azonnal a rétre kellett menni, ahol a két alkalmi futballkapu állt, és nagyot rúgva a labdába azt lehetett mondani: Albert kiteszi Benének, középre ívelés, és a jókor érkező Farkas hatalmas gólt lő. Egymást érték a példaképek. Mert még Káposzta is lehetett egy védőnek példakép, a Benő név amúgy is sejtelmesen hangzott. Magyar grundon ugyanis senkit nem hívtak Benőnek. Egyszer, amikor azt hittük: minden megtörtént velünk, a gyerekkornak úgy lesz vége, hogy valamennyi beadást sikerült a képzeletbeli bálóba fejelelnünk, passzolnunk, csúsztatnunk, továbbítanunk, pöckölnünk, gurítanunk, birkók érkezett a grundra.*

– *Itt van Bene – mondta, és ujjával távoli emberek felé mutatott.*”

Nekünk Albert és Bene, ám szüleinknek, hogy ne feledjem, még Czibor és Puskás jutott. S ha Puskás a pályán volt, az erkölcsi törvény meg a szüleinkben. Hogy kötelező a bravúr: valahogy úgy tenni a dolgainkat, mint ahogy Puskás lukra futtat. Még azok után is, hogy Magyarországon nekünk, gyerekeknek Öcsi bácsi nélkül szálltak el a kölyökévek. Am néha-néha a budapesti vagy a bécsi televízió jóvoltából a Dunántúlon, láthattuk még mi is a képernyőn az élő legendát. Gyurác Ferenc Vas megyéből írta levelében a focis élményeiről a következőket, ő is édesapja intő mozdulatával rekesztette be azt, amit megosztott velem:

„*Sok-sok jó emlékem van a hatvanas évek focijáról, de inkább még 68-69 előtről. 1964-65-ben igen fényesen szerepelt kedvenc csapatom, a Győri Vasas ETO a bajnokcsapatok kupájában, csak a Benfica tudta kivenni a legjobb négy között!... De azért a Haladást is nagyon figyeltem akkoriban. Szarka Zoltán volt a kapus - ő is volt válogatott, alighanem csak egyszer ő is, ahogy a Győr akkori remek kapusa, Tóth is csak egyszer vagy kétszer, vidékről akkoriban nemigen válogattak be senkit. Szarkával az idén találkoztam, ismerkedtem meg kicsit. Aztán az 1969-es Csehszlovákiától elszenvedett 4:1-es vereség (Marseille-ban) annyira fájt, hogy azután már szinte egyáltalán nem érdekelt a bajnokság sem. Pedig pár évvel korábban még az összes (akkor még 14) NB I-es csapat megvolt nekem gombfoci-csapatként. (Magam gyűjtöttem össze, reszeltem meg az összes gombot, aztán csirizzel fölragasztottam rájuk a megfelelő színnel besatírozott “mezüket”, amire ráírtam a számukat és a nevüket. A kapus tintásüveg-tető volt.) Még azzal eldicsekszem, hogy én még láttam Puskást játszani, talán kétszer is, az osztrák tévében: a Reálban is, meg a világválogatottban is. Nem emlékszem persze arra, hogy hogyan játszott, csak magára a varázslatra, “Ő (vagy “ez”) a Puskás!” – ugrott föl apám, s mutatott a képernyőre.*”

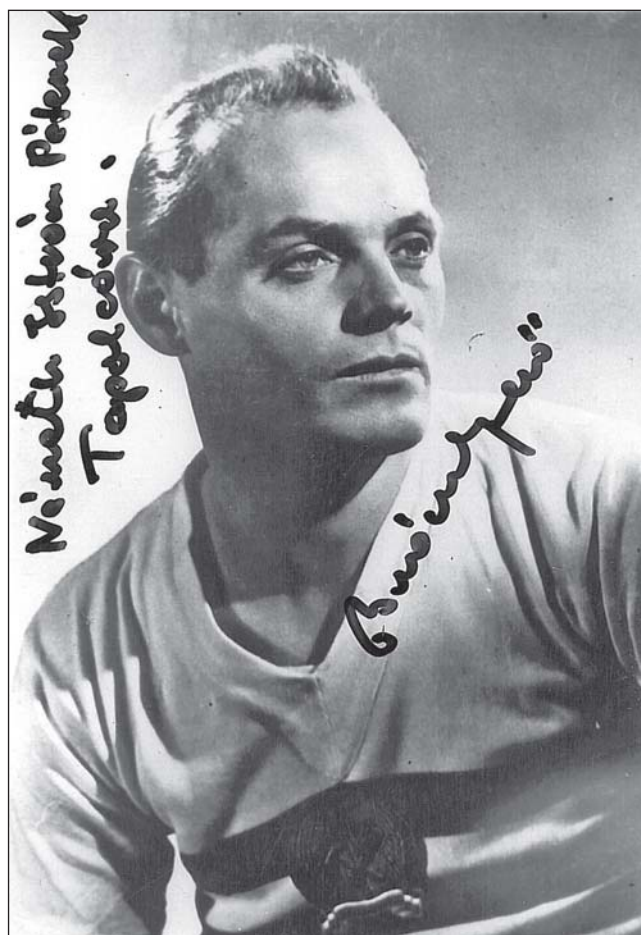
Édesapám az Ajax-Panathinaikosz BEK-döntő kezdő sípszava előtt kocogtatta meg a FAVORIT üvegét. (Bölcsészkarai évfolyamában a focipályán Dorogi Zsig-

mond és Csuday Bertalan számított a két legördögösebben cselező csatárnak.) Ami nekünk Marseille volt, az neki az elveszített berni döntő. Milyen érdekes, hogy a legizgalmasabb nyomozást az örök magyar kérdésre – *Miért vesztettünk?* – a nemzedékem egyik költőjének tollából olvastam. Dlusztus Imrétől. (András nevű fia a pápai csapatban játszik, a tavalyi idényben szerzett góljára emlékszem. S ha már „*Apák és fiúk*” – hadd jegyezzem ide: Rónay tanár úr Tamás fia pedig sportújságíró lett, *A magyar foci legendája* című kötet szerzője!) Imre számára is Puskás megkerülhetetlen egyénisége a magyar és az egyetemes labdarúgásnak. Utána már csak a magyar foci ledöccenéseit ábrázolhatná egy függvény józansága, miképpen Dlusztus rajzolta be az értékvesztés görbéjét: „*Előbb Puskásból lett Tichy, azután Albertből Töröcsik, majd Nyilasból Détári, végül Garabából Urbán.*” (Akárcsak N. Pál József /*Magyar sport – magyar sors*/, Dlusztus Imre szintén egész könyvet, könyveket szentelt e szép témáknak /*Futballizmus I-II*/). Herbszt Zoltán volt a legközelebbi barátja. Fejből elmondta nekem a hetvenes évek híres török együttesének, az Eskisehirsportnak az összeállítását.)

1974-ben már a második VB-t rendezték válogatottunk nélkül... Spiró György novelláját (*Apámmal a meccsen*) több mint három évtizede olvastam megjelenésekor a *Mozgó világban*. Másodszer Tarján Tamás tanár úr antológiájából lapoztam föl /*Tizenegy dressz*/, amikor megint csak a skandinávokkal játszottunk. Akkor 1973. június tizenharmadikán és 2011 szeptemberének elején is „A döntetlen a svédeknek jó, nekünk győznünk kellene.” (Kozma lövi az első gólunkat, amit még az első félidőben Kindwall kiegyenlít. A másodikban Sandberg találatával előnyhöz jutnak. Vidáts egyenlít. Zámbo gólja a győzelmünket jelentené. De hátra volt még Edström feje-se...) Spiró György ekkor volt utoljára édesapjával meccsen. A magyar-svéd. 2011-ben 2-1-re vertük meg az északi csapatot Szabics és Rudolf góljaival. Megint játszott egy Edström. Mégis, 16 esztendő s sikertelen sorozat után újra nyertünk. Kár, hogy édesapám nem volt itt velem. Igaz dolgokat mondott volna. Spiró rákbeteg édesapja szintén pontos volt: – *Most fogunk leállni – mondja.* (Az első gólunk után.) – *Alibi-futball – mondja.* (Az első félidő végéig törtétekre.) – *Pancserek – mondja apám – a svédok is rosszak, meg lebetett volna verni őket.* (A második svéd gól után.) – *Tovább kell támadni – mondja – nem szabad beállnunk védekezni.* (Vezető gólunk után.) „*Beállunk védekezni.*” – *Kész – mondja apám.* (3-3-nál.)” S tényleg. Nem csak a meccsen. Mint annyiszor – az életben is. Kész. Az egyperces néma megemlékezésekre igen tisztán emlékszem; amikor a TIAC edzője elhunyt, még egy fekete drapéria is feszült a kispad mögötti kerítésen. A mulandósággal, a halállal dacoltak azok a betegek, akik a pálya mögötti kórház kerítésére fölkapaszkodtak. Annyiszor és annyian megtették köpenyben vagy csak pizsamában, hogy a kerítés betontetejébe kevert üvegszilánkok egészen lekoptak, azok az életlen élek már semmiféle vékony nemezpapucsot vagy mezítelen emberi talpat nem bántottak többé. (Kis költői túlzással élve: a kerítés teteje hasonlatos lett a smirglizett gombfoci asztalok babahintóporral beszórt felületéhez.) Amikor kisgyermekként onnan néztem a meccseket, vagy amidőn a TIAC-PÉTI MTE (1974) mérkőzésen kitört

verekedés miatt betiltották a pályát, nekem páholyom volt az egész bástya. Ha a lenyugvó Nap Lesence felől rézsút rásütött az építményre, valóságos csillogó ösvény lett a lábamnál. Mintha egy Új Jeruzsálem falait rakták volna csak alám.

Hiányzik édesapám. Aki – akár több pályatársam édesapja – kint ünnepelt a Népstadionban, amikor a Wembleyben rendezett mérkőzés után még egyszer istenigazából elpáholtuk az angolokat. Sándor Mihály író, debreceni futballtörténész barátom édesapjával tán meg is pillanthatták egymást. Ezt ma már nem kell firtatnom. Régen szétpergett képek. Pergő képek. Képek. Mondják, hagyni kell azokat, akár a szavakat. Lackfi János szerint azok az író előtt egyszer csak úgy is elkezdenek focizni egymással.

Buzánszky Jenő dedikált fotója

A sportoló és a szurkoló

Karinthy Ferenc és Mándy Iván

Karinthy Ferenc „pesti író” – szokták mondani, a sport-irodalom is természetesen budapesti termék, falusi környezetben ritkán szoktak sportnovellák és sportregények születni. Ennek az irodalomnak a témái és figurái valóban jellegzetesen pestiek; Karinthy azt a világot írja le, amely a Lágymányos modern lakótömbjei és a pesti síkság beláthatatlan házrengetege között terül el. Illetve ennek is egy különös domborzati réteget, melynek főbb tájékozódási pontjai apró eszpresszók, elrejtett kocsmák, gellérthegyi lakások, sporttelepek, uszodák, uszodai öltözők. Vagyis egy sajátos pesti művész- és sportvilág könnyed Bohémiáját szereti lefesteni. De csak a témákat kínáló világ könnyed, maga a krónikás minden tréfálkozása, olvasmányossága ellenére sem az. Inkább mérlegelő figyelemmel, olykor ítélkező szigorúsággal néz szét az otthonos tájon, az ismerős emberek között, mintsem derűs könnyedséggel. Karinthy Ferenc nemcsak bemutatja a pesti világ egy-egy szeletét, át is kívánja világítani: értelmezni akarja a jelenségeket. Nemcsak a pesti művész- és sporttársadalom leíró természetrajzán dolgozik, nemcsak humoros történeteket mesél, hanem a megrajzolt életek valóságos súlyát is keresi. A válasz, amit annak idején arra a kérdésre adott, hogy mit érez közösnek apja és saját maga írásaiban, talán ars poeticája gyanánt is idézhető. „Magát az életanyagot – felelte -: a pesti életet, bármennyire megváltozott is azóta; talán a humor iránti érzéket is. És az igényt: ragaszkodni a valósághoz, az igazsághoz...” E rögtönzött válasz műhelyének három fő tulajdonságáról árulkodik: a „pesti” témák iránt érzett vonzalomról, a humoros írói szemléletről és a köznapi valóság bemutatásának írói igényéről. Belőlük bomlik ki Karinthy Ferenc elbeszélő művészte.

Mindez egy rendkívül gazdag, nagy múltú budapesti hagyományra utal. Karinthy Ferenc abba az irányba tájékozódott, amit a nagyvárosi irodalom még a század elején kijelölt. A modern magyar irodalomnak – többen utaltak erre – volt ugyanis az általában vidéki: dunántúli, alföldi, bácskai, erdélyi származású írókhoz kötődő Nyugat mozgalma mellett egy radikális-urbánus irányzata is: Molnár Ferenc, Heltai Jenő, Lengyel Menyhért, Bíró Lajos és mások munkáiban. Időben megelőzték a Nyugatot, hiszen a századvégen éppen ők hallatták a modern, városias hangokat; később pedig a Nyugat-mozgalom szomszédságában, gyakran összefonódva vele fejlődött e friss és merész szellemű irodalom. Képviselői bizonyára nem hatoltak olyan mélyre, mint Ady vagy Babits; nem hoztak oly szárnyaló tehetséget, oly szenvedélyes igazságkeresést, oly büszke műgondot, mint a Nyugat hősei. De azért ők is hoztak valamit: elszánt polgári radikalizmust, művelt szellemet, a városi kultúra új tájékozódását s legfőként bizonyos pedagógiai sikert: a rohamosan kiépülő fővárosban kedveltették meg a nyomtatott betűt. Ez a városi irodalom olykor kiábrándító jelenségekre, emberi nyomorúságokra hívta fel a figyelmet, ugyanakkor két olyan

tulajdonsága is volt, amely által mintegy „otthonossá” tudta tenni a nagyvárosi életet: az egyik a szelíd romantika, amely a sivár környezet bemutatásában az empátiát, a részvétet érvényesítette, a másik a humor, amely mintegy humanizálta a keserves tapasztalatokat. Mindkettő érvényes Karinthy Ferenc világképére és műveire is – és mindkettőnek szerepe volt a „sportnovellák” poétikai tulajdonságainak kialakításában.

Karinthy Ferenc „sportnovellái” szinte folyamatosan jelen voltak életművében, elsősorban mégis két kötetére szeretném felhívni az olvasó figyelmét: az 1960-ban megjelent *Ferencvárosi szív* és az 1962-ben közre adott *Kék-zöld Florida* című kötetek elbeszéléseire. Bizonyára nem véletlenül kerültek előtérbe éppen ebben az időben a sporttal kapcsolatos emlékek: a tündéri ifjúkor nosztalgiákkal övezett emlékei. Az író az ötvenes évek közepétől szerepet vállalt az akkor kibontakozó ellenzéki írómozgalomban, 1956 őszén lelkesen üdvözölte a magyar forradalmat, részt vett az írószövetség akkori tevékenységében, később *Budapesti ősz* című regényében adott (különben többek által, az akkori irodalompolitika által is vitatott) képet a forradalmi idők eseményeiről. Az ötvenes évek első felének tapasztalatai kétségtelenül erősen megkérdőjelezték azt az írói identitást, amelyet a háborús évek után kibontakozó pálya első évtizedében Karinthy a kommunista hatalom mellett vállalt elkötelezettség jegyében alakított ki. Mindenképpen új írói világkép kialakításának indítékai voltak. Karinthy csalódott abban az elkötelezettségében, azokban az eseményekben, amelyeket például *Budapesti tavasz* című regényének szellemsége mutatott, ennek nyomán tért vissza ifjúságának emlékvilágához, például a sporthoz, benne találva meg azt az emberi közeget és közösséget, amelyet az akkori Magyarországon nélkülözni kényszerült.

A *Ferencvárosi szív* című elbeszélésfüzér Karinthy Ferenc egyik leginkább népszerű műve, mondhatni, hogy a kor irodalmának „kultuszkönyvei” közé tartozik. Az író kora ifjúságától kezdve otthon volt a sport világában, ismert vízilabda-játékosként, majd a Ferencvárosi Torna Club (a Fradi) igen tekintélyes pártolójaként hosszú évtizedeken át vállalt szerepet a hazai vízisportban. Több mint három évtizede Szalay Károlynak az íróról szóló életrajzában látható egy fénykép, ezen Karinthy Ferenc mint az írószövetség futballcsapatának oszlopos tagja van jelen, olyan írók mellett, mint Sarkadi Imre, Benjámin László, Földeák János, Tamási Lajos, Somogyi Tóth Sándor és Kormos István. A labdarúgó-pálya persze csak epizódot jelentett „sportpályafutásában”, Karinthy Ferenc (ahogy országszerte ismerték: Cini) igazi otthon az uszoda volt. „Diákkoromban – írta később minderről -, ha veszélyes napokon iskolát kerültem, többnyire a közeli FTC-pályán kötöttem ki, néztem a legendás zöld-fehér labdarúgók edzését. És persze vonzott a híres Fradi-romantika, a Patakik, Sárosik, Toldik törhetetlen küzdőszellem. Az FTC vízipóló-csapata akkor még ugyan nem tartozott a legelsőkhöz, de összeforrott, mindig szívvel-lélekkel harcoló együttes volt, amely rajongó közönsége biztatására okozott már néhány meglepetést ellenfeleinek. És egy társaság, egy banda az egész szakosztály, úszók, vízilabdázók meg az úszónők, a legjobb versenyzők és legcsinosabb lányok az egész vízisportban: tengerzöld köpenyben, kipirult arccal lelkesítik csapatukat a tribünről. Csupa cimbora, csupa csínytevő jóbarát, s köz-

tük néhány különösen érdekes egyéniség, akik már rég fölkeltek érdeklődésemet.”

A *Ferencvárosi szív* elbeszélései a „fradista” múltat idézik fel: a címadó írás mellett a *Víz fölött, víz alatt*, a *Téli fürdő*, az *Öngól*, a *Labdarúgók* és a *Béla bátyám*: legendás emlékek, anekdotikus történetek keretében életre keltett hajdani „vízipóló-csillagok”, az úszómedencék világában születő barátságok és szerelmek – valóban egyféle békítő és szerethető világ, amelyen persze rajta hagyták nyomukat a történelmi idők, mégis az ifjúság küzdelmeit, reményeit, álmait viselik magukon. Az elbeszélésfüzér darabjai a magyar novellairódalom anekdotikus látásmódját és narrációs hagyományait követik, ez szabja meg személyességüket. Karinthy Ferenc, mondhatni, a súlyos történelmi tapasztalatok közepette ezekkel a történetekkel vigasztalta magát, a visszatekintést ezért mindig a nosztalgia színezi. Csak egyetlen példát idézek fel, a címadó elbeszélés zárójelenetét, egy sorsdöntő mérkőzés utáni baráti együttlét elbeszélését: „este újra együtt ültünk a Gül Babában, mind, az egész csapat. Fáradtak voltunk, izmainkban éreztük a mérkőzést, rólam nem is beszélve – de a jókedv magasan szállt: hiszen elértük, amit magunk elé tűztünk, a bajnokcsapat nem bírt velünk, megőriztük veretlenségünket. Voltak ugyan, akik most már azon spekuláltak, hátha győzni is lehetett volna, ha ez vagy az így meg úgy lett volna – de Jamesz leintette őket: örüljünk most a döntetlennek, majd eljön az is, lesz még bajnok a Fradi, csak így tovább, mindig előre! Ott voltak a lányok is, kedvesen, kipirulva, sört ittunk, énekeltünk, kezüket kerestük az asztal alatt, Malvin az emlékeiből mesélt, régi óbudai beugratásokról. Németh kivételesen némi hosszabbítást is engedélyezett: amíg a Nemzeti Sport megjelenik. Egymás kezéből kapdostuk ki, mert annál nincs nagyobb gyönyörűség, mint amikor az ember saját nevét olvassa az újságban. Benne volt, benne a dicsőségünk, az első lapon, az én nevem is, kiemelve, dicsérettel. Égette a zsebem, míg a lányokat hazakisértük, otthon is kiterítettem, újra meg újra elolvastam, milyen >sikerer fegyvertényt hajtott végre a fiatal hátvéd, mikor az ellenfél legveszélyesebb játékosát kivitte a vízből, ezzel is tanúbizonyságát adva áldozatkészségének és igazi ferencvárosi küzdőszellemének<.”

A másik „vízipólós” történetfüzér, ahogy már említettem, a *Kék-zöld Florida* című kötetben olvasható. A hatvanas években Karinthy Ferenc gyakran járt külföldön, általában a nemzetközi írószervezetek vagy éppen a nyugati világban élő magyar közösségek és intézmények meghívására. Egy ilyen külföldi útról számol be a szóbanforgó elbeszélés is, midőn az író meglátogatja azokat az egykori barátait, ismerőseit, akik elhagyták hazájukat és ezeknek morális erózióját érzékeltetve mutatja be a gyökértelenné vált, az idegen életformának kiszolgáltatott emberek személyes tragédiáját. Annak idején az imént idézett Szalay Károly tanulságosan hasonlította össze ezt az írást a *Ferencvárosi szív* címadó elbeszéléssel. „Érdemes összevetni a két címadó elbeszélést – olvasom -, annál is inkább, mert mind a kettőnek vízilabdázók a hősei. Csak-hogy, amíg az első elbeszélésben, a pesti uszodában, a klub színeiért öldöklik egymást ádáz elszántsággal és szent meggyőződéssel a nehéz fiúk, addig a másikban, előkelő amerikai fürdőhely milliomos közönségét kell, hogy szórakoztassák; kiégett, gyökértelen, hit és meggyőződés nélküli legények imitálják

a vízilabda-játékot, és véresen-komolyan csinálják a víz alatti és víz feletti verekedést, hogy megszolgáljanak dollárbérükért. Ha önmagában még nem is volt mindenki számára egyértelmű, hogy mit akart Karinthy a *Ferencvárosi szív* >apolitikus< emlékezésével, a párhuzamba állított második írás egyértelművé teszi a mondanivalót is, a szándékot is. És azt a szívet melengető nosztalgiát, amivel az író a hajdani nagy >véres< vízi csaták tiszta emberi indítékairól ábrándozott, ennek az újfajta és mégis divatját múlt (a mindenhol érvényes humanista közerkölcs alapján divatját múlt) struggle for life-nak az embertelen cinizmusát karikírozta. Mert a *Kék-zöld Florida* ironikus írás.”

Azt is állíthatnánk persze, hogy az amerikai tapasztalatok nyomán született elbeszélésben is helyet kap a nosztalgia, igaz, más módon, mint a *Ferencvárosi szív* történeteiben. Ez utóbbi történetmondását egyértelműen az elbúcsúztatott ifjúság iránt érzett nosztalgia színezi, a *Kék-zöld Florida* írásaiban is jelen van a nosztalgikus érzés, ez azonban már nem csak a messze tűnt ifjúság emlékein mereng, elutasítja az író akkori tapasztalatait is. Nem pusztán az ifjúság tűnékenységének szomorúsága, egyszersmind az emlékezés derűje szövi át a történetmondást, hanem az a kritikai indulat is, amelyet Karinthy Ferenc a mindinkább a materiális javak hajszolásával szemben érzett. A társadalombírálat ellenpontosza a nosztalgiát, ez azonban kétségtelenül csökkentette az elbeszélésnek azt a személyességét, mondhatnám, lírai színezetét, amely a *Ferencvárosi szív* iránt olyan hatékonyan tudta felkelteni az olvasók empátiáját.

*

Mándy Iván *A pálya szélén* című „futballregény” írója, Karinthy Ferencel ellentétben, nem mint aktív sportoló, hanem mint elhivatott és szenvedélyes szurkoló hívta fel magára a labdarúgó pályák lelkes közönségének figyelmét. Ő is igazi, mondhatnám, elhivatott krónikása volt a budapesti (közelebről a pesti, még közelebről a nyolcadik és kilencedik kerületi) világ köznapi mentalitásának és kultúrájának, hagyományainak és társadalmának. Egy interjújában, amelyet az Élet és Irodalom számára Katona Évának adott, a következőket mondta világlátásának topográfiai és szociális hátteréről: „Világom a külváros. Gyerekkoromban nőttek hozzám a lakói, a terei, utcái, zugszállodási és mozijai. A külváros varázsa, álomvilága és költészete adott nekem látásmódot. Amit írok, egy szelet a világból. Amennyit a reflektor kihat a sötétből. Mint amikor egy gyerek az ablakon át az utcára bámul, s az előtte elvonuló látványból valamit behúz magának, hogy alaposan szemügyre vegye. Írói igényem: kizárni minden esetlegességet, elhagyni a töltő- és mellékanyagot, megtalálni és rögzíteni a legfontosabbat. Egy szóval sem többet.”

Többféle szociális szituáció ábrázolását is feledhetetlen történetek keretében kínálta olvasóinak: a sport mellett a kávéházak közönségét, a budapesti mozik belterjes világát, az irodalmi élet periferiáján hányódó emberi sorsokat is mindig empatikus készséggel és, mondhatjuk, mítoszteremtő képességgel mutatta be. Valóban, regényei és elbeszélései „nagyvárosi mítoszok”, ahogy munkásságának kiváló értelmezője, Erdődy Edit mondta: „groteszk hősköltevények”, mindig saját világot idéznek az olvasó elé, ez a világ egyszerre mutatja be a választott társadalmi-civilizációs környezetet és az író gondolkodását, emléké- és álomvilágát. A valóságot értelmező hagyománynak, annak a „nyugatos” tra-

díciónak, amelyet olyan írók képviseltek, mint Kosztolányi, Szerb Antal, Cs. Szabó László, Ottlik Géza és mások, illetve a személyes nagyvárosi mitológiának egyaránt prózapoétikai szerep jutott.

Mándy minden írását, szóbanforgó „futballregényét” is jellegzetes regényhősök népesítik be, az író nevezetes kismizett, reménytelen és lecsúszott alakjai. Az író azokat a szociális és kulturális csoportokat mutatja be általuk, amelyek a második világháborút követő történelmi fordulat után is a társadalom peremén maradtak, vagy amelyeket éppen a diktatúra szorított erre a szociális és kulturális peremvidékre. Következésképp a kommunista társadalomban rendkívüli erővel érvényesülő elidegenedés áldozataivá váltak, ez a bénító érzés ugyanis nemcsak a nyugati világban terjedt el, hanem Kelet-Európában is, amelynek társadalmi fokozottan élték át a kiszolgáltatottság szorongató érzését. Ugyanilyen lényeges mondanivalói voltak Mándynak a nyilas idők vagy az antiszemitizmus visszásságairól és gonosz következményeiről, főként ami a tömegek pszichológiai kondicionáltságát illeti. Mándy mindig jól tudta azt, hogy a közép-európai régióban a hatalom általában sikeresen képes manipulálni az egyszerű emberek tömegeit, és ezek a tömegek éppen a manipulációk következtében veszítik el a civilizált élet lehetőségét és sodródnak a társadalmi lét peremvidékére. Ezek az írásai valósággal tömeglélektani tanulmányokkal érnek fel: a társadalmi méretekben fellépő elmagányosodás, személyiségvesztés és hisztéria feltételeit és természetét világítják meg. Mándy általában a lélektan felől közeledett a társadalom konfliktusaihoz, noha nem zárkózott el a konfliktusok társadalmi természetének közvetlenebb jelzése elől sem. A szociális környezet igen gazdagon jelenik meg írásaiban, olykor még a társadalmi mozgás sajátos természetére figyelő vizsgálat is behatol a környezet vagy a figurák empirikus ábrázolásába. A világnak, amely Mándy Iván novelláiból kibontakozik, mégis látomásos jellege van, az elesett, megnyomorított és megalázott figurák egységes vízióba rendeződnek; az ábrázolás olykori szürrealista technikája is arra való, hogy megszervezze ezt a víziót.

Valójában Mándy Iván regénytörténete is vizionárius jellegű. A regény hőse: Csempe-Pempe, aki (a regény ezzel a mondattal indul: „valaha lehetett neve”) tulajdonképpen egyetlen, mindent átható és minden cselekvést szabályozó szenvedély rabja, szolgálni akarja, győzelemre akarja segíteni kedves futballcsapatát: a Titániát (ez az elnevezés a Ferencvárost rejti, érdekes, ez a klub lett irodalmunk leginkább népszerű sportegyesülete!). Igyekezete arra irányul, hogy kivételes képességű játékosokat szerezzen meg a csapatnak, erre áldozza fel mindenét, nem kímélve sem pénzt, sem időt, sem energiát. Ennek a különös (vagy még csak nem is különös) emberi sorsnak, Csempe-Pempe igyekezetének, reményeinek, csalódásainak ábrázolása adja a regény groteszk cselekményét, ennek időnként képtelennek tetsző fordulatait, helyzeteit. Csempe-Pempe mindenét feláldozta kedvenc csapata oltárán, egész életét a futball tölti be, ennek a szenvedélynek már kóros természete van, elhagyta családját, feleségét, aki, bármily meglepő, szereti őt, lakása sincs, éjszakáit valami padláson tölti, ahol magát szárítókötelekre aggatva próbál pihenni – ez különben a regény számos szürrealisztikus motívumainak egyike.

Rónay György annak idején a Vigilia című katolikus folyóiratban ezekre a valószerűtlen vagy valóságfeletti motívumokra hívta fel az olvasó figyelmét. „A

valóság – írta – csak egy bizonyos határig valóság; ezen a határon túl már túlmegegy a való, éppen mert a való lényegéhez tartozik, hogy megvan a maga határa. S erről van szó Mándy Iván regényében: irrealitása a határán túlhatványozódott valóság. A futbalszenvedély, mértéktelen méreteken. Ez a groteszk egyik forrása; groteszk, és ugyanakkor tragikum is van benne. Tragikomikus? Nem, éppen csak erről nem lehet szó: komikumról. Tragico-groteszk, mondhatnám. Ez, azt hiszem, Mándy Iván világának ha nem is a kulcsát, mindenesetre egyik kulcsát jelenti.”

Az irrealitás általában, a modern irodalomban mindenképpen, valamilyen mitikus írói történetformálásra utal, s valóban, Mándytól sohasem voltak idegenek a mítoszalakítási kísérletek, a személyesség, az, hogy az elbeszélte történetnek az írói világkép kifejezésében van feladata és szerepe. Valamennyi írása önkifejezés: vallomás világképéről, közérzetéről, személyiségének legbelső övezeteiről. Modern irodalmunkban gyakran vagyunk tanúi a műfajok integrálódásának, szintetikus használatának. Regény és esszé, sőt vers és esszé olvad egymásba, és hoz létre meglepő poétikai változatot. Mándy regényeiben és novelláiban hasonló folyamatok zajlanak: az epika és a líra keresi a maga szintetikus alakzatait. Novelláinak líraiságáról gyakran szövegezték kritikussai, néhány szót mégis hozzá szeretnék tenni ehhez. Ismeretes, hogy Mándy prózája kivételes fegyelemmel formálja meg az epikai szerkezetet, de kerüli a történet drámai ívbe rendezését, általában a klasszikus – Maupassant iskolájából származó, nálunk Kosztolányi Dezső által kezdeményezett – novella kompozíciós eljárásait, noha a drámai szerkesztésnek, a koncentrikus belső arányosságnak is virtuóz példáit tudta adni az *Egyérintő*, a *Fagylaltosok* vagy az *Egyszerű tag* című elbeszéléseiben. Általában mégsem ezt a formát használja, inkább a Csehov novellisztikája által megjelölt úton indul el, az elbeszélés atmoszferikus telítettségére törekszik. Nem a cselekvésre koncentrálnak, hanem arra a légkörre, amely hőseit és az általuk belakott terepeket körülveszi. Ezt az atmoszferikus ábrázolást az epikai anyag és kifejezés egymás mellé rendelt epizódok ábrázolásával éri el. Az epizód-módszer a filmtechnikai eljárásait – gyors vágásait, áttűnéseit – használja, ez a filmtechnika azonban nemcsak alkalmazott módszer, hanem Mándy tárgyi világának értelmezője és mondanivalójának beteljesítője is.

Rónay Györgyöt idéztem az imént, ugyancsak ő jellemezte valamiféle „tragikus groteszknek” (vagy „groteszk tragédiának”) Mándy Iván művét. „Egyszerre tragikus és groteszk? – olvasom. – Egyszerre. Ha nem a mű, hanem az író felől próbálom nézni: a líra ellen alkalmazott antilíra. Ott, ahol a tragikum kiváltaná a megrendülést, belép a groteszk. Itt, ebben az írói – és emberi – magatartásában Mándy Iván egy kicsit mintha a kései Moliere-nek is utóda-rokona volna (s ez, félreértések elkerülése végett, egyáltalán nem azonosítás, hanem csak jellemzési kísérlet.)” *A pálya szélén*, abban az értelemben, ahogy itt Karinthy Ferenc és Mándy Iván regényeiről szó esik, valóban „futball-regény”, „sportregény”, igazából azonban az abnormális világban tévutakra kényszerülő emberi sors regénye – ahogy minden igazi regény. Abszurditása, szürrealisztikus mozzanatai azt a végtelen szomorúságot mutatják, amivel az író figyelte, ábrázolta, kommentálta a modern világban, különösen a huszadik század közepének világában szinte megvághatatlanul vergődő emberi sorsait.

Rónay György a lelátón

A legtöbb embernek két személyisége van. Egy békességes, szelíd, másrészt ennek az ellenkezője, amikor felszínre tör belőlünk a gondosan palástolt orosz-lán. Apámat mindig úgy emlegették, mint szelíd katolikus író, aki még bírálataiban sem bántott meg senkit, megtehetette, hogy nem ír a rossz művekről, legfeljebb a lapszélén húzott ceruzás mondatai és egy-két szó (hülyeség!”, „hazugság”) árulkodik máig feltámadó mérgéből. Jócskán találtam ilyen lapszéli kommentárokat például Bölöni György *Az igazi Ady*jában, s némelyik etalonnak szánt könyvben. De énje harciasabb adottságai inkább a labdarúgó pályák nézőterén mutatkoztak meg kendőzetlen őszinteséggel.

Már a második világháború éveiben felfigyeltem arra, mennyire érdekli a futball. Vasárnaponként Pluhár István közvetítette a meccseket. Fogalmam sem volt ezek mibenlétéről. Hallottam, hogy „Sárosi hozza föl a labdát”, s úgy gondoltam, adott egy meredek rét, olyan, mint a rózsadombi lakásunk előtt a Csacsi-rét (Jékely Zoltán hozta ide évtizedek múlva az unokáját csillagokat nézni), Sárosi azon igyekszik fölfelé a labdával. Apám azonban másként vélekedett, heves indulatszavakkal kísérte a történeteket, ha túl sokszor zavartam a műélvezetét, kiűzött a szobából.

Olykor mesélt a diákkoráról. Gödöllőn járt a premontrei gimnáziumba, a szünidőt és a szüneteket nevelőapjánál töltötte a Ferencvárosban. Vasárnaponként sok-sok hasonló érzelmű franztadti polgárral felkerekedtek és az emberfolyam elindult az Üllői úton a legendás Fradi-pálya felé. Nemcsak a pálya volt legendás, hanem azok is, akik a zöld gyepen kergették a bőrt. Minden zöld volt, a szurkolók szíve is. A meccsek végeztével söröztek és néha rázendítettek arra az indulóra, amelyet még én is hallhattam: „Csapatom színe zöld-fehér, mint a tarka rét...”

Szívében nosztalgikus emlékek keltek életre, amikor először vitt magával. A Fradi-öregfiúk játszottak az osztrákokkal, akikkel alighanem rokonságot tartott – így gondoltam -, hiszen „sógoroknak” minősítette őket. Emlékeim szerint alaposan elagyabugyálták a Fradit, de ez senkit sem érdekelt. Emlékek keltek életre, nevek röpködtek, olyan volt a hangulat, mintha szellemidézés részese lettem volna. Az osztrákok jobbhátvédje, Schesta különösen lázba hozta a nézőket, de hasonló lelkesedéssel emlegették „a Gézát” (Toldi volt, ő is rettenthetetlen), a „kis Takit” és Kohut „Vilit”.

Elég volt egyszer az Üllői úton, attól kezdve törzsvendégek lettünk. Előbb valóban „vendégek”, apám a DNP parlamenti képviselőjeként a Corso-lelátóra kapott helyet. Itt ült a ferences atyák különítménye, élén Gábris Gráciánna, a budai plébánossal, Szabó Imre későbbi segédpüspök, utóbb a szemközi B-lelátón ismertem meg Zelk Zoltánt, akivel hamarosan vitába elegyedtek, vajon Turay vagy Pataky volt-e jobb „center”. A vitában hamarosan többen is szót kértek, a két párt képviselői lelkesen hangoztatták igazukat. Mándy Iván a kör és nem a pálya szélén álldogált, mint felejtethetlen hőse, Csempe-Pempe. Az

emberek érdekelték. A korpulens szurkoló, kinek orrán ott hagyták bélyegüket az elfogyasztott fröccsök, a férje ebédjét csajkában hozó asszony, aki fülsértő hangon sivített, ha a Fradi gólt lőtt, és a többiek mind, a félbeszerbe maradtak, akiknek a futball orvosság volt. A nevezetes Rónay asztalnál Nemes Nagy Ágnes hitetlenkedve és döbbenettel ereszkedett alá a költészet magaslatáról, amikor apám és Mándy a futballról kezdtek eszmét cserélni, miközben Ottlik dühöngve védelmezte az atlétika elsőbbségét.

Nagy idők jártak akkor a Fradi-pályán. A csatárisor közepén Deák „Bamba” ontotta a gólokat, a fedezetsorban az örök küzdő Lakat „tanár úr” robotolt megállás nélkül. A háttérben Kispéter, mint a szikla, Rudas, mint a szélvész (azt hiszem, ő volt apám kedvence, amikor lábtörése után először lépett pályára, még a „Háromker” Hévízi úti pályájára is elzarándokoltunk az edzőmeccsre), a kapuban csodás mutatványos Henni Géza, s az egyre inkább klasszisokká érő fiatalok: Kocsis „Sanyika”, Czibor, a „rongylábú” és Budai II. No és a megbízható Kéri „Birka”, az intelligens Mészáros „Dodó”, a tarcsiban pedig Csanádi Árpád és öccse, Ferenc – ez volt az egyik aranykor. Úsztunk a dicsőségben. Ha szombat délután játszott a Fradi (egyik héten délelőtt, a másikon délután mentünk iskolába, míg gimnáziumunkat renoválták) apám igazolta a hiányzásomat, együtt szoritottunk a „fiúknak”.

És akkor bevágott a bomba, szétspriccelte a jobboldali rendszer utódjának tartott, megbélyegzett Fradit. Még a nevéből is megfosztották, a zöld mezből piros lett, a név pedig Kinizsi. Már az ÉDOSZ elnevezést is nehezen viseltük, sokáig zengett még a „Hajrá Fradi!”, mígnem büntetésekkel fenyegették a megtizedelt csapatot, amelynek öt válogatott játékosát irányították máshová. Innen datálódott a Honvéd – Farkas Mihály csapata - iránt érzett ellenszenvünk. Kocsisékra senki nem szólt egy rossz szót sem, mindvégig kedvencünk maradt. Emlékszem arra a Honvéd-Wacker meccsre, amelyet az állóhelyről szemléltünk (hol volt már a Demokrata Néppárt...). Majd elszédültünk a gyönyörűségtől Kocsis hátrahúzó-ollózásos gólja láttán. Ehhez még Theodor Brinek, a Wacker háttérje is gratulált. Mit szépítem: Puskásról tudtuk, hogy páratlan játékos, de nem kedveltük a „száguldó őrnagyot”. Egy Honvéd-Fradi mérkőzésen katonatisztek közé keveredtünk. Ezek az összecsapások meglehetősen egyoldalúak voltak, a tiszték gúnyos megjegyzéseikkel fűszerezték a történeteket. Apám egyszer csak jól hallhatóan kijelentette: „Egyesek azért járnak meccsre, hogy pofázzanak!” Kis híján botrány tört ki, ám kiderült, hogy az elsőprő többség az ő pártján állt, valaki még egy kulacsot is elé dugott „szívja meg öregem!” felkiáltással.

Azon a – súlyos vereséggel végződött – szovjet-magyar nem volt jelen – csak egyetlen jegyet tudtunk szerezni -, amelyről kivezettek. Történt, hogy két sorral fölöttem valaki érezhető rokonszenvvel figyelte a szovjet csapat támadásait, vörösre tapsolta a tenyerét egy-egy „kemény” szerelésük láttán. Nem hagyhattam kommentár nélkül. Szó szót követett, végül rendőrért kiáltott. Meg is jelent a rend őre, s elkezdett a kijárat felé tuszkolni. A nézők ordítottak, „ne azt vigye, a másikat!” Végül sikerült kivezetnie. Rám nézett, a másik szektor felé mutatott: „Ott menjen vissza!” Amikor apámnak elmeséltem kalandomat, helyeslően bólintott: „Jól tetted, fiam, az ilyen hazaárulókat nem lenne szabad a pálya közelébe engedni!”

A Fradinak, ÉDOSZ-nak, Kinizsinek szurkolni – csendes ellenállást jelentett, a rendszer tagadását. Így gondolta ezt ezer meg ezer szurkoló, akik mindig kitar-

tottak a csapat mellett. Amíg az Üllői úti pályán lépett föl a gárda, a szurkolók száma mindig 20 ezer fölött volt, de a lelkesebbek a világ végére is elkísérték kedvenceiket. Emlékszem, amikor az újpesti börgyár pályáján sikerült győzedelmeskednünk, apám azzal nyilvánította ki diadalmi érzését, hogy papírtálcán virslit hozott mustárral. Teli torokból biztatta Csikós Gyulát, akit végső kétségbeesésében szemelt ki kapusnak az edző, s a negyvenéves kapus derekasan látta el feladatát, bár félő volt, hogy egyik-másik nagy vetődése után a csontja törik.

Nem tudom, milyen érzésekkel szemlélte ő és a hozzá hasonló korúak sokasága a hétről-hétre ismétlődő vergődést és szorongattatást. Ők, akik legendás Közép-európai Kupa-győzelmeket ünnepeltek, Európa-hírű játékosoknak tapsoltak, most lehajtott fejjel – de nem szégyenkezve! – baktattak haza. Kohut helyett Koczó... Háda helyett Pamuki... a legendás középcsatárok helyett Asbóth... Mégsem tágitottunk. Apám sem.

Aztán csökkent a nyomás. Csikós Gyula bácsi új játékosokat hozott, Sós Károly pedig egész jó csapatot rakott össze. Ott álltunk a megújulást sejtető meccsen, amelyen a Kertész, Orosz, Mátrai, Vilezsál, Fenyvesi csatársor sikerrel ostromolta a szombathelyiek kapuját, s a vonat töltéséről szemléltük a Honvéd elleni meccset, amelyen Lóránt úgy rúgta föl Kertészt, hogy rossz volt nézni. („Kemény belépő” – írta szemérmesen a sportlap.) Ennek a megújuló fiatal csapatnak változatlanul Kispéter volt az oszlopa, ígéretesen bontogatta szárnyát az egyre érettebben játszó Dalnoki Jenő, előtte a szorgos Dékány, másik oldalon a higgadtakat is sírba kergető Ombódi, aki saját 16-osán belül cselezgetett, s nemcsak a szurkolókat bősztítette, hanem Kispétert is, aki apjukként tüzelte és nyugtatta az ifjoncokat.

Apám még akkor is a lelátón üldögélt, amikor kedvenceink a Népstadionban játszottak. Tanúja volt a tüneményes Albert „Flóri” feltűnésének és beérésének. Róla mondogatta, hogy a régi nagyoknak méltó párja, aminthogy az is volt. Még azokban az években is el- eljárt a Népstadionba, amikor a két zseniális edző, Mészáros „Dodó” és Lakat Károly összekalapálták az új „aranycsapatot”, a Géczi – Novák, Mátrai, Dalnoki (Majd Páncsics) – Juhász, Orosz (majd Kú és Szűcs) – Szóke, Varga, Albert, Rákosi, Fenyvesi (majd Katona) összeállítási gárdát. Mintha kárpótolta volna az ég a megpróbáltatásokért, ráadásul megcsodálhatta a tüneményes Varga Zoltánt, akiből ha a természete engedte volna, a legnagyobbak utóda lehetett volna.

Amikor betegeskedni kezdett, a televízióban követte a bajnokság eseményeit. Én is kezdtem elmaradozni, hiányzott mellőlem. 1978-ban hunyt el. Szerencséje volt, sok mindent nem élt át, ami súlyos csalódásokat okozott volna számára a közéletben. S vajon mit szólt volna, hogy csapatát ebek harmincadjára kiejtették az NB I-ből? És mit mondana, ha az összeállítást böngészve elvétve találna csak magyart, saját nevelésű játékost?...

Egy-két mondására máig emlékszem. Az egyiket valamelyik Honvéd elleni meccsen fogalmazta: sose jó, ha a politika a pályára is betüremkedik. A csapatnak is, a politikusnak is csak árthat. A másikat az 54-es világbajnokság után hallhattuk tőle: a vereség is lehet szép, ha megacélozza az embert. Biztos igaza volt, bár ma is csüggedezem, ha kedvenc csapatom vert hadként vonul le a pályáról.

Bronzezüst

Papplaci

Valamikor az 1970-es évek elején eljutottam Jerevánba, az örmények vörös kövekből rakott, nyári hőségtől izzó városába. Csavarogtam, nézelődtem – elévedtem. Leintettem egy taxit.

Viharvert, rozsdásodó, zörgő Zsiguli fékezett a járda mellett, göndör, fekete hajú sofőrje mogorván kilökte az ajtót.

Míg a szállodámba tartottunk, próbáltam vele szóba elegyedni, morgott el-lenségesen.

Fizetésnél, a tízrubelessel együtt, véletlenül egy száz forintost is előhúztam a pénztárcámból. A taxis szeme megakadt a százason.

– Ez milyen pénz? – kérdezte.

– Magyar.

– Ön magyar?

Bólintásomra varázsütésre átváltozott. Olajos homloka alatt nevetni kezdett a szeme, a barátságatlan árkok elrendeződtek az arcán. Bemutatkozott. A keresztnevére ma is emlékezem.

– Gagyk. Régi örmény név – tette hozzá.

A pénzt, amit már elvett tőlem, udvariasan visszaadta, és megkért rá, hogy ne szálljak ki a kocsiból. Később majd visszahoz a szállodába, de előbb fogadjam el a meghívását. Menjek el hozzá vendégségbe.

Akkoriban még nagyobb bizodalمام volt az emberekben, bólintottam.

Gagyikék a hegyoldalban laktak. Görbe utcákon csörömpölve kapaszkodunk felfelé. Mindenütt szőlőlugasok borítottak sátraz az úttestre.

Gagyik bemutatott a családjának, aztán tüzet rakott a kertben, és húst tűzött a nyársakra. Apró termetű, zömök, ám fürge ember volt.

Saslikot sütöttünk, s míg sült a hús, koccintgattunk az Ararát konyakkal.

Átjöttek a szomszédok is. Velük is inni kellett. Ahogy fogyott a konyak, óvatosan rákérdeztek 1956-ra. Amit hivatalosan hallottak róla, kezdettől fogva nem hitték. Lelkesedtek értünk, magyarokért, éreztem a szeretetüket.

Már esteledett, amikor Gagyk intett, hogy menjek utána a házba. Megmutatta a szobáját. Odabenn már sötét volt, villanyt gyújtott. Fényképek előtt álltam.

– Ő az édesapám. Ő nagybátyám. Ő a másik nagybátyám. Ez a fiú a feleségem legidősebb bátyja. Tizennyolc éves korában.

Fekete, sűrű örmény arcok néztek rám a falról. Katonafotók. Mind a négy férfi elesett a második világháborúban. A fiú éppen Magyarországon, Mohácsnál.

– Küldték előre őket mindenütt. Nekik kellett rohamozni...

Gagyik nagyapját, a nagyapja testvéreit a törökök ölték meg, a huszadik század elején. A törökországi halálmenet és a második világháború ritkította meg az örményeket annyira, hogy alig négymilliónyian maradtak a hazájukban.

A katonaképek mellett függött még egy fénykép a falon. Sportlapból kivágtott, kissé már elszíneződött fotó. Ám ezt az arcot azonnal felismertem.

Két bokszesztyű az áll előtt, göndör haj, kis bajusz, csibészesen összecsupentett szem.

Gagyik közel hajolt hozzám, éreztem a forró leheletét:

– Papplaci... – így egybeforrasztva a család és a keresztnév. – Papplaci...

A házigazda ökölbe szorítva rázta a két kezét, és csak ismételte a hozzá tévedt magyarnak, sugárzó arccal, égő szempárral Papp Laci nevét.

Egy sokszor eltiport, kivérzett kicsiny nép fővárosában voltunk, a brezsnyevi időkben. Az örmény tagköztársaságban.

– Papplaci... Papplaci!

Kis nép fia maga is, aki a legmagasabbra hágott, aki háromszor nyert olimpiai bajnokságot, és a profik között sem talált legyőzőre. Aki végigverte a világ Góliátjait.

A huszadik századi Dávid.

A hátrabúzó csel

Szegeden, a Tisza partján, ahol annyi történelmi és irodalmi emlék készlet megállásra, egy kisdud téren furcsa, oda nem illő alakzatra figyelek fel. Henger alakú kőoszlopra állítva zavarba ejtő bronz-forma. Absztrakt alkotásnak szánhatták.

Közelebb lépve látom, hogy dehog *furcsa* és dehog *alakzat*. Tizenegy futballcipő. A tizenegy bronzcsuka füzéreként fon körbe egy bronzlabdát.

Az oszlopon pedig felirat: állította az Aranycsapat emlékére Szeged városa. Ott sorakoznak a nevek: Grosics, Buzánszky, Lóránt, Lantos, Bozsik, Zakariás, Budai II., Kocsis, Hidegkuti, Puskás, Czibor.

Az ember – aki kisiskolás volt ama nagy csapat idején – önkéntelenül is vigyázállásba áll. A jó szegedieknek eszükbe jutott, ami másoknak nem: emlékoszlopot emeltek a legendás tizenegynek.

De nem is tizenegyen voltak ők. Az oszlopon olvasható mindazon játékosok neve, akik pályára léptek az aranycsapat tagjaként. Tartalékként – de hát dehog is voltak ők tartalékok! Gellér, Börzsei, Várhidi, Dalnoki, Szojka, Kotász, Sándor Csikar, Tichy, Machos, Tóth Mihály... A világon csak egyetlen csapatba nem kerültek be állandó játékosként. Az akkori magyar válogatottba.

Egy idősebb házaspár lép mellém, a férfi kezében fényképezőgép. Körbejárják az oszlopot, meregetik a szemüket. A férfi valamit magyaráz a feleségének, ő ingatja fejét. Végül hozzám fordulnak. Francia nyelven kérdezik: miért van ennek a szobornak ennyi alkotója? Azt hitték ugyanis, hogy az oszlopon az alkotók nevét tüntették fel.

Magyaráznom, hogy jóllehet művészek voltak ők is, még hozzá a legnagyobbak közül valók, ám a szobrot éppen az ő tiszteletükre állították.

A turisták ezt már végképp nem értik.

Ráteszem a mutatóujjamat a névsorban Puskás nevére. A férfi betűzeti a nevet, és óvatosan megkérdezi:

– Puszkasz?

– Ó! – és a bal lábamra mutatok.

– Aha! – üt a homlokára a férfi. Izgatottan, hadarva magyarázni kezd valamit a feleségének. A focilabdára mutat, megsimogatja őket, aztán felvételt készít róluk előlről, oldalról, hátulról.

– Puszkasz! Puszkasz! – nem tud betelni a váratlan boldogsággal.

A férfi a felesége kezébe nyomja a fényképezőgépet, és megáll a kis szobor előtt. Bal lábát fölemeli, köröz vele a levegőben, és hirtelen hátrafelé rántja. Aztán előre dől, és úgy rúg a levegőbe, hogy csaknem elvágódik.

Befejezve a mozdulatsort, rám néz, értékelem-e a mutatványát.

Hát hogyan értékelném!

1953, London. Wembley stadion. Hat három. Puskás a jobbszélről kapja a labdát, és háromfelé küldi a három angol védőt... Az ő híres mozdulatsorát, legendás gólját mutatta be a külföldi vendég rendhagyó pantomimja.

Eddig is tudtam, hogy az Aranycsapat számunkra több, sokkal több, mint egy focicsapat. Ezek a fiúk visszafizettek mindenért. Tátárért, törökért, Rostóért, Világosért, Trianonért, a vasfüggönyért. Az örökké elvesztett szabadságért. Végigverték a világot, az angolokat, a brazilokat, az uruguayokat, Moszkvában a szovjeteket. Dávid a földre fektette Góliátot. És csak egyszer, egyetlen egyszer, Bernben...

De ezt hagyjuk. Elég vigasz az, hogy 2005 nyarán, a Tisza partján, egy már idősödő antwerpeni úr eljátszotta nekem ama londoni hátrahúzó csejt.

Kocka

Puskás – Öcsi volt. Ő Sanyi. És a becenevén: Kocka. Spanyolországban Cabezas de Oro, vagyis: Aranyfej.

Az Aranycsapatban, az aranylábú Puskás Öcsi mellett, az aranyfejű Kocsis Sanyi.

Nyolcvan éves lenne ezen az őszön, ha élne. De már nem él, kerek három évtizede.

Mi még, akik az 1950-es években mezítláb, a falusi réteken rúgtuk a labdát – a fűzős focilabdát –, tudjuk, hogy ki volt ő. Pedig akkor még nem volt televízió, legtöbbször csak a rádióban hallottuk, hogy: „Puskás lő – gól!”, és legalább ennyiszor: „Kocsis fejel – gól!” A falunkba is kihozott filmhíradókban azért néha láttuk őt játszani. Láttuk, hogy a gyorstüzelő, tömzsi balösszekötő mellett ott van a vékony, magas jobbösszekötő, aki úgy bólint rá a fejével a labdára, mint-ha cölöpverő géppel ütné le.

Ha a játszott mérkőzéseit nézzük, Kocsis Sanyi több gólt szerzett a magyar válogatottban, mint Puskás. Hatvannyolc meccsen hetvenöt találatot. Az 1952-es olimpián a magyar válogatott aranyérméhez, öt mérkőzésen hat góllal járult hozzá. Az 1954-es berni világbajnokságon – ki ne könnyezne közülünk még ma is, ha erre gondol? – nem győztünk ugyan, de a gólkirály a tizenegy gólos Kocsis Sanyi lett.

Voltak, akik őt tartották a világ akkori legjobb csatárának. De belőle hiányzott az önérvényesítő tulajdonság, ami nélkül még a legnagyobbakat sem koronázzák meg. Ő szelíd volt, csendes, visszahúzó, soha eszébe nem jutott,

hogy ünnepeltethetné magát. Ő meglegedett azzal, hogy a tizenhatos vonala előtt felemelkedik a levegőbe, és elemi erővel bebombázza a labdát a kapuba.

Fejjel. Felhőfejessel. Mintha egy acélrugó lett volna beépítve a nyakába. De nemcsak a fejelés nagymestere volt. Az akkori futballvilágban páratlan mutatványként, a kapunak háttal állva is tudott gólt löni. Ollózva. És képes volt arra is, hogy ollózással szöktesse a jobbszélen Budait.

De csak a második lehetett a sorban, Puskás Öcsi mögött.

Az volt Spanyolországban is. 1956 után a korabeli világ legjobb klubcsapatában, a Barcelonában focizhatott volna – Cziborral együtt –, ha nincsen ott a még jobb Real Madrid. Csatársorában Panchoval – az ágyúval –, vagyis Puskással.

Így aztán hiába lett kétszer is spanyol bajnok, hiába lőtt, fejtelt több mint százötven gólt a Barcelona színeiben, csak a „második magyarként” tartották számon Ibériában is. Pancho ott is megelőzte Cabezas de Orot.

Ha Puskás Öcsi a népmesék győzelmes királyfijának született, ő tragikus hősnek. Nem érthette meg még azt sem, hogy – enyhülvén a politikai szembenállás – hazajöhessen a Népstadionba, ahol tombolva ünnepelhették volna őt is. Számára más sors rendeltetett.

Puskással sosem történhetett volna meg, hogy a lábára esik a borotválkozó tükör. Sokkal nagyobb életkedv volt benne, sokkal több huncutság, kedves csibészség. Kocsis Sanyi melankolikus természete kellett ahhoz, hogy szinte odakínálja a híres ollózó lábát az üveg-késpengének.

A sérülés nyomán derült ki, hogy trombózisos a lába. Negyvenöt éves volt, amikor amputálták a lábfejét. Alighanem már ekkor elvégeztetett. 1960-ban, a BEK negyedöntőjében, törött vállal négy gólt fejtelt és lőtt az egyik neves angol klubcsapatnak. Törött vállal játszhat – élhet – egy focista. Fél lábbal nem.

De a családja talán még így is megtarthatta volna. Ám nem sokkal az amputálás után az orvosok gyomordaganatot állapítottak meg nála.

Kíméletlen fizikai és gyöttrő lelki fájdalom kísérte az utolsó hónapjait. Mágis sem tudható pontosan: végső megtöretésében maga választotta-e a halált? Kivetette magát a kórház harmadik emeleti ablakából? Vagy – a felesége látogatását várva – előrehajolt és lezuhant onnan?

Kocsis Sanyi két éve, szeptemberben töltötte volna a nyolcvanadik életévét.

Lám – önkéntelenül – mindvégig úgy nevezem őt, ahogy gyermekkorunkban megszoktuk, ahogy a focizás mámorában a falusi réteken, a grundokon magunkra vettük az ő nevét. Volt akkoriban vagy másfél millió kis Kocsis az országban.

De hát nem is lehet ő más a mi számunkra, csak: Kocsis Sanyi – mert ez az ő felül nem múlható rangja.

Ez az ő halhatatlansága.

Lóri

Nem tudtam, hogy a földim. Csak most tudtam meg, hogy odahaza jártam Vasban, és hallottam, hogy hazatért Lóri is. Felesége és leánya kérésére nemrég hazahozták a hamvait Dél-Németországból, és újratemették Kőszegen, ahol született.

Tehát dunántúli fiú volt ez a gránitból faragott, nyers modorú focista, a sértően szókimondó, öntörvényű, ellenségeket halomszámra gyűjtő futballedző.

Ritkán emlegetjük őt a legendás emlékezetű nagyok – Puskás, Kocsis, Hidegkuti, Bozsik – mellett, pedig kivételes képességekkel áldotta meg a sors. Már tizenhat esztendőes korában ifjúsági válogatott, aztán Erdély visszacsatolása után, a híres nagyváradi csapat játékosaként, magyar bajnok. Az 1940-es évek végén félbetörök a sportolói pályafutása. Három hónapot ül a Csillag börtönben, disszidálási kísérlet miatt. Rákosiék még megbocsátanak neki. Ő azonban nem tesz lakatot a szájára. Igazságérzete – no meg gyalumatlan természete – miatt száműzik a futballcsapatok környékéről is. Ha Puskás – aki a világ akkori legjobb középhátvédjének tartotta őt –, utána nem nyúl, eltűnik örökre a süllyesztőben.

De Puskás – latba vetve minden befolyását – visszaviszi őt a pályára, egyenesen a Honvédba. Lóránt – grundokon edzve, óriási önfegyelemmel – másfél hónap alatt pótolja az elvesztegetett éveket. Hamarosan a címeres mezt is magára húzza. Hátral, a tizenhatos környékén ő az úr. A csatárok lepattannak róla, a második-harmadik kísérlet után megjuhászodnak. Ha egy-egy kemény fiú mégis megpróbál legénykedni, máris harsan Puskás Öcsi hangja:

– Mi az Lóri? Virgonc a középcsatár?

Akkor aztán Lóri rendet teremt. Zseniális csibésznek tartották, aki a bírók szeme előtt ártatlan tekintettel öklelte fel az ellenfeleket. Soha, egyetlen válogatott mérkőzésen sem állították ki.

Ott volt Helsinkiben, az olimpiai aranyérmes csapatban. Ott Londonban, a 6-3-nál. Ott megannyi győztes meccsen. És ott volt 1954-ben, Bernben.

A többiek előbb-utóbb kiheverték a csapást, ő képtelen volt feldolgozni a fájdalmat. Hamarosan – még 1956 előtt – le is mondta a válogatottságot. Morózus lett, végképp bezárkózó. Valami eltört ebben a gránitemberben, aki soha nem mutatta ki az érzelmeit.

Még azt sem engedték meg neki, hogy elvégezze a Testnevelési Főiskolát. „Emberszámba sem vesznek a hazámban!” – fakadt ki egyszer. 1961-ben – az első adandó alkalommal – elhagyta Magyarországot.

Németországban az a Fritz Walter karolta fel, aki Bernben megkeserítette Lóri életét. A német azonban tudta, hogy Lóránt Gyula aranyat ér. Elindította az edzői pályáján. Fél tucat német csapatot edzett, a Schalkétól a Bayern Münchenig. Sikert sikerre halmozott, de sehol sem szerették.

Sőt, már-már gyűlölték. Mert vasfegyelmet követelt, százhusz perces állóképességet. A németek nem arról nevezetesek, hogy baj lenne a küzdőszellemükkel, ám Lóri velük sem volt elégedett.

Szinte mindenkit megsértett maga körül. Világbajnok focistákat hordott le a sárga földig, ha nem hajtották végre hajszálpontosan az utasításait. Aki lézengeni merészelt a pályán – lehetett világsztár –, többé nem állt meg előtte. Edzői elveit röviden fogalmazta meg: a győzelemhez munka kell. Munka, alázat. No és persze tehetség.

Legnagyobb sikerét akkor aratta, amikor a Bayern München nyolc nullra lelőtte az Ajaxot. A mérkőzés után megrohanta a sajtó: mi a véleménye a fiúkról? Mindössze ennyit nyilatkozott:

– Végre megértették, hogy mit akarok tőlük!

A tudományos labdarúgás apostolait ezzel a szállóigévé lett mondatával söpörte le:

– Frászt ér a tejcukorszint vizsgálat, ha a kapu előtt lyukat rúgsz!

Egyszer egy újságíró megkérdezte tőle, hogy miért tartja a legszebb sportnak a focit.

– Azért – mondta a reá jellemző fanyar humorral –, mert a labda gömbölyű. Ha szögletes lenne, az dobókocka lenne.

Németországban már nem lévén maradása, átment Görögországba, ahol tárt karokkal fogadták. Pokróc természetét ott is gyorsan megtapasztalták, de ez a veszettül káromkodó, ordító ember bajnokságot nyert a csapatával, a PAOK Szalonikivel. A szurkolók tombolva ünnepelték.

1981-ben, május 31-én örökrangadót vívott a csapata. Aznap reggel a szállodában maga elé meredve üldögélt a reggeliző asztalnál.

– Mester – telepedett mellé a csapat egyik vezetője –, miért olyan szomorú?

– Eszembe jutott ötvennégy – felelte. – Bern. A társaimra gondolok, akik már nem élnek. Kocsisra, Bozsikra, Zakariásra... Azt hiszem, én leszek a következő.

Este, a mérkőzés 71. percében lefordult a kispadról. Szívroham végzett vele.

Az ellenfél kapuja előtt, az ötösön lyukat rúgott a középcsatára.

A párdúc

Úgy mentek el lassan, egymás után, mint az utolsó negyvennyolcas honvédek. Akik Damjanich tábornok vörössipkásaként harcoltak, akik még látták Bem apót és Görgeyt... Nagy idők nagy tanúi, akik szuronyrohamot indítottak a tízszeres túlerő ellen, egyszerre verekedtek a császár és a cár armádiájával. Bár levertek bennünket, és ránk erőltették újra a bécsi uralmat – míg éltek, élt 1848-49. Körējük lehetett szóni „a hátha még egyszer, újra” legendáját, s ha kényszerűen megbékéltünk is a kétféjű sassal, a borospohárral azért is rájuk koccintottak a dédapáink: a negyvennyolcasokra.

Úgy mentek el egymás után ők is, a *hátba egyszer mégis* legendáját erősítve bennünk: Bozsik Cucu, Lóránt, Lantos, Zakariás, Budai II., Kocsis, Hidegkuti, Czibor, Puskás Öcsi.

Ők még szembeszálltak az óriásokkal, rohamra mentek a brazilok, az angolok, a franciák, az uruk, a szovjetek ellen. Ők még verték a világot. Ők elégtételt vettek minden sérelemért, ami bennünket ért a históriánk során.

Már csak ketten élnek közülük. A kapus és a jobbhátvéd. Grosics Gyula és Buzánszky Jenő.

És idén, februárban már Grosics is nyolcvanöt esztendőssé lett.

Mikor is láttam őt először?

Legelőször, persze, az ötvenes évek elején, odahaza, a falusi kultúrházban, a kéthetenként nálunk járó mozigépész jóvoltából, a sporthíradóban. Szent áhítattal ejtettük ki az ő nevét is. Hiszen vele kezdődött az Aranycsapat névsora. Azt az összeállítást álmunkból felébresztve is fűjtük.

Aztán csoda történt, láthattam őt a valóságban is. A budai nagynénémhez utaztam a tavaszi szünetben, és a keresztapám kivitt a Népstadionba. A londoni angol-magyar visszavágójára, ahol hét egyre győztünk.

A kapu mögötti szektorban álltunk, egy teljes félidőn át minden mozdulatát láttam a fekete párducnak. Akkor már így hívtuk odahaza, Vas megyében is. Láttam, ahogy előre hajolva fürkészi az ellenfél támadását, majd felcsavarodik a felső sarokba tartó lövésre. Mintha rugók pattintották volna el a földről. Egészen más volt így, mint a híradó elmosódó mozivásznán. Nem is értettem, hogyan lehet olyan elképesztő magasságba felemelkedni, s hogyan lehet aztán földet érni, anélkül, hogy összetörné magát.

A világ akkori legjobb kapusát láthattam. Honnan is sejthette volna a falusi kisfiú, hogy csaknem fél évszázad múlva a barátja lesz ez a világhíres focista?

1990-ben ismertem meg személyesen. Közvetlen, kedves, szerény embernek. Halkan beszélt, és a mosolyában szomorúság bujkált.

Ott felejtődött a bánat, Bernből, 1954-ből.

Nem is mertem előhozakodni azzal a rettenetes nappal, pedig furdalt a kíváncsiság: első kézből megtudni valami megnyugtató, elfogadható választ.

Inkább a londoni hat háromról kérdezgettem, és arról, hogy mi volt az Aranycsapat titka.

– Egyetlen titkunk volt – felelte. – Imádtunk focizni. És örömet akartunk szerezni az országnak. A magyaroknak.

Eszteendővel később mégsem állhattam meg: szóba hoztam a világbajnoki döntőt.

– Nem tudom... Nem tudom... – mondta kínlódva Grosics Gyula. – Nem tudom, mi történt velünk. Máig sem tudok nyugodtan aludni miatta.

Most, még a nyolcvanötödik születésnapján is ide kanyarodom vissza, csatavesztésünk helyszínére. Még mindig képtelen vagyok elfogadni, beletörődni abba, ami ott, Bernben megesett velünk.

Szétárja a karját megint, tehetetlenül. Álmaiban – mondja – ma is újra és újra játssza azt a mérkőzést.

Hátha egyszer mégis megnyerjük.

Séfer

Hallom ma is, idestova hatvan év távolából a sportriporter vészjósló hangját:

– Jönnék a nyugatnémetek! Jön Rahn, jön Séfer!”

Rahn, Fritz Walter, Séfer. Jöttek, egyre jöttek.

Látom ma is az andrásfai iskolaudvart, ahol a bazilikás lombkoronájú vén ecetfa alatt – még a nagyapám ültette – megtelepedett a nyolc osztály. A földön ülünk, törökülésben, vagy a vastagabb ágakról lógatjuk le a lábunkat, hallgatjuk a rádiót.

A rádió maga is csoda: néhány hónapja vezették be a faluba a villanyt. Déri Gyula, az iskola igazgatója kiállította a nagyiskola tornácára a hangerősítőt, kicsit recsegett, kicsit ropogott a készülék, de azért beharsogta az iskolaudvart.

A világbajnoki döntő előtti napon a mihályfaiakkal mérkőztünk a kovácsműhely mögötti réten – a mi futballpályánkon –, és kilenc hétre legyőztük őket. A győzelem csak növelte az önbizalmunkat.

De Bernben, a kettő nullás vezetésünk után menny és pokol egybeszakadt. Jött a tatárjárás, Mohács, Majtény, Világos... Görcsösen kapaszkodtunk egymásba, csupa falfehér arc, sírásra görbült száj.

– Jön Séfer, jön Séfer!

A németek balszélsője volt, Schafernek írták a nevét. De ejteni Séfernek ejtették, Szóval, a második félidő vége felé jött Séfer, leadta a labdát Rahnnak, és az éles, alsósarkos lövést Grosics nem tudta védeni.

Puskás még egyenlített, akik odafenn csücsültek az ágakon, leugráltak a földre, csaknem kidöntöttük a hatalmas ecetfát. A bíró azonban, az angol bíró! Ez a gaz! Ez a tatárvezető, ez a törökbérenc, ez a labanc, ez a Habsburg-talpnyaló nem adta meg a gólunkat!

Volt nekem egy osztálytársam, Séfer Imrének hívták. A legszegényebbek közé tartozott, a szülei egy-két holdon gazdálkodtak. A faluvégen lakott, langaléta, jámbor fiú. A döbbenet első percei után reázúdult minden haragunk.

Ma sem tudom, mi játszódott le bennünk akkor. Micsoda düh tört ki belőlünk, mint a tűzhányó, hogy fékezhetetlenül magával ragadjon mindenkit.

– Séfer! – ragadta meg a fiú karját az egyik nyolcadikos fiú. – Séfer!

Villogó szemmel feléje indultunk.

Imre felpattant, érezte, hogy ez most itt nem játék. Megérezte rögtön. Néhány öles ugrással az utcán termett. Tíz-tizenöt másodperc alatt harminc méter előnyt szerzett előttünk.

Elnyargalt a kovácsműhely hídjáig, mint valami távolugró bajnok, átugrotta az árkot, és hatalmas iramban keresztülszelte a futballpályát. Focimeccsen soha nem tudott így nyargalni.

A rét mögötti falurészben laktak, oda igyekezett, a portájukra. Futott, mint a nyúl. Az andrásfai iskolások meg, mezítlábasan, véreres szemekkel, a kamaszok fékezhetetlen, vérszomjas indulatával utána.

Hála Istennek nem értük utol. Hála Istennek.

Évtizedekkel később, amikor megismertem őt, elmeséltem ezt a történetet az Aranycsapat kapusának.

– Istenem! – mondta hosszu hallgatás után Grosics. – Istenem...

És könnybe lábadt a szeme.

Flóri

Két – legalábbis filmen megörökített – legendás gólja van a magyar futballtörténetnek. Az egyiket Puskás Öcsi lőtte, a másikat Albert Flóri.

A Puskás-gól 1953-ban kápráztatta el a londoni Wembley stadion százezres közönségét. Puskás Öcsi egyetlen mozdulattal három angol védőt küldött el három irányba. Ez volt a feledhetetlen hátrahúzás csel.

Albert Flórián 1959-ben ejtette ámulatba a földgolyó futballszurkolóit. Előszörban, persze, a Népstadion százezres közönségét. Magyarország az NSZK válogatottjával játszott – volt miért visszavágni. Bernért, az 1954-es világbajnokság döntőjében elszenvedett felfoghatatlan vereségért. Svájcban magasan mi voltunk a jobbak, öt évvel később már a németek. Hiszen az Aranycsapat 1956-ban odalett.

De a budapesti stadionban, a második féldő második percében, a nyugat-németek tizenhatosán felbukkant egy tizennyolc éves fiú. Egy csel jobbra, egy csel balra, öten rontottak rá. És ő öt németet küldött el öt irányba. Ott feküdtek a földön elterülve, a labda pedig bevágódott a kapuba.

Ez volt a feledhetetlen, a máig felülmúlhatatlan Flóri-gól.

Lőtt Albert Flórián gólokat később is, szép számmal. Lőtt fontos, emlékezetes, gyönyörű gólokat. De olyan gól, mint az 1959-es, csak egyszer születhet. Miként a hátrahúzó csel sem lehet megismételni többé. Mert isteni ajándékban a kivételes tehetségek, a futballzenik is csak egyszer részesülhetnek életükben.

Másféle dicsőségekben, persze, igen. Albert Flórián többszörös magyar gólkirály volt. Volt világbajnoki gólkirály is, 1962-ben, volt olimpiai bronzérmes, UEFA kupa győztes a Ferencvárossal, volt Európa-válogatott, világválogatott – és 1967-ben elnyerte az Aranylabdát. Egyedül a valaha pályára lépett magyar labdarugók közül.

Amikor halottak napján hozzám érkezett a hír a haláláról, elszorul a szívem. Olyan fájdalmat érzek, mintha a közeli rokonomat, a barátomat, a pajtásomat veszítettem volna el. Pedig nem ismertem őt személyesen.

De a hírtől felbolydulnak az emlékek, és peregni kezd egy film. Az ifjúságom filmje.

Az Aranycsapat után még volt egy nagy csapatunk. Az Ezüstcsapat. Az a Göröcs-Albert-Tichy belsőhármás! Az a Bene-Göröcs-Albert-Farkas-Rákosi csatársor! Láttam őket a valóságban, többször is, láttam őket a televízióban, nemegyszer. Boldogság volt nézni őket, mert ők még focisták voltak. Varázslók.

Ezüstcsapatnak nevezem az övékét, csak ezüstnek. De ha ott lett volna közöttük egy Puskás és egy Bozsik, menten arannyá változott volna az a válogatott is. És még a chilei és az angliai világbajnokságot is megnyerhették volna.

A nyugatnémetek elleni 1959-es, népstadionbeli mérkőzés filmkockái is megjelennek az emlékezetem képernyőjén. Micsoda szerencse – most érzem csak –, hogy azon a meccsen ott ülhettem a lelátón, a németek kapuja mögött, és közelről láthattam azt a fenséges jelenetet.

Hatalmas, szőke, germán tornyok mindenütt: a tizennyolc éves magyar betörő közékük. Néhány másodperc, és az öt gladiátor az orrára vagy hátára esve hever a fűvön.

Flóri pedig lő. Belövi a magyar futballtörténet második számú legendás gólját. És most ő is elment.

A fociemlékekből élünk már eddig is. Ezután még inkább.

A tartalék

Azt hittem – mert visszavonultságában rég kimaradt a hírekből –, hogy már nem él. Azt hittem, mert amikor Grosics és Buzánszky a Nemzet sportolója lett, róla szó sem esett. Egyszerűen elfeledkeztek róla. Vidéki fiú volt ő is, mint két társa, csakhogy őt ott is hagyták mindvégig ebben a „vidékiségben.” És ő nem szólt, nem nyújtotta fel a karját, hogy én is itt vagyok.

Igaz, tartalék volt. Akkor játszott az Aranycsapatban, amikor Bozsik megsérült. Néha akkor is, amikor, jobb formában lévén, kiszorította Zakariást. Ilyen-

kor – jobbfedezet létére – a balfedezet posztján szerepelt, Bozsik mellett. Holott eredetileg jobbfedezet volt.

Sorsát alapvetően Puskás határozta meg. Amikor a salgótarjáni fiút a Honvédba akarták vinni, ahonnan biztosan beavagották volna a nemzeti tizenegyre, Puskás azt mondta:

– Elég nekünk egy Bozsik!

Mert a másik ő lett volna. A világ akkori legjobb jobbfedezete mellett nem fért el egy másik, majdnem azonos tudású és tehetségű játékos. A zseniális művész mellett a másik művész.

Szojka Ferenc balszerencséje ez a „majdnem” volt. A világ bármelyik futballválogatottjában állandó kezdő lett volna. De az Aranycsapatban csak a tizenkettedik játékos lehetett.

Így is tizenötször játszott abban a válogatottban. Bernben például, amikor kilenc nullára verték a dél-koreai csapatot. Budapesten, amikor egyaránt négy egyre győztünk a csehszlovákok és az osztrákok ellen. Ott volt 1955-ben, Stockholmban, a svédek elleni hét hármas meccsen. De nem volt ott 1954-ben, a Wembleyben. És mi annak a londoni hat hármas csapatnak az összeállítását tanultuk meg egyszer s mindenkorra, éppen úgy, mint a nagyvilág.

Nyurga, szőke fiú volt. Én még – Budapestre került diákként – láttam játszani őt, igaz már nem az Aranycsapatban. De a franciákat az ő vezényletével győztük le kettő nullára. Ekkor játszott utoljára a magyar válogatottban, idehaza. Külföldön még felhúzta néhányszor a címeres mezt, aztán NB II-es kettes játékos lett. Másodosztályú – mert a csapata, ahol egész életében játszott, a Salgótarján 1958-ban kiesett az NB I-ből.

Tárt karokkal fogadták volna bármelyik fővárosi csapatnál, ő maradt a tarjániakkal, alázatosan és szerényen végigfutballozta velük a másodosztályú mérkőzéseket.

Ő, a nagy Szojka, akinek a nevét akkor még minden kisdiák ismerte. De maradt az SBTC-nél. Nem érdekelte a pénz, nem a hírnév. Mert salgótarjáni fiú volt.

Ott született, ott élt nyolc évtizeden át – és ott is halt meg. A nyolcvanegyedik életévében.

De mintha már jóval előbb eltemették volna. Senkinek eszébe nem jutott, hogy amikor Grosics Gyulának és Buzánszky Jenőnek igazságot szolgáltatnak, és végre elnyerték a Nemzet sportolója címet, mellettük, harmadikként Szojka Ferencnek is meg kellett volna kapnia ezt a kitüntetést.

Ehelyett – afféle kárpótlásként – halála előtt néhány hónappal megjutalmazták a Magyar Sportért díjjal.

Annak a II. fokozatával. A másodikkal.

Bronzezüst

Egy, az olimpiák történetéről íródott könyvben olvastam a két japánról – a nevüket, szégyenszemre elfelejtettem már. De azt hiszem, hogy nem is a nevük a fontos.

A 1936-os berlini olimpia rúdugró versenyének döntőjében minden magasságot megugortak. Csupán az utolsó kísérletnél verték le a lécet. Valaki, más nemzetbeli az utolsó pillanatban megelőzte őket.

Mivel a két rúdugró hajszálra egyformán teljesített, a versenybírák nem tudtak különbséget tenni közöttük. Jobb híján sorsoltak. Így lett az egyik japán második, a másik pedig harmadik helyezett. Az egyik tehát ezüst-, a másik meg bronzérmes.

De nem sokáig. Mert a második helyezett nem érezte igazságosnak, hogy sorsolással döntöttek közöttük. Nem tudott örülni az ezüstéremnek.

Amikor hazaérkeztek Japánba, úgy ünnepelték őket, mintha mindketten ezüstérmes nyertek volna. De az egyik fiú nyakában mégiscsak bronzérem lógott. Az ezüstérmes elkérte tőle a bronz medált, és a két éremmel felkeresett egy ötvösművészt.

– Mit óhajt? – kérdezte az ötvös.

– Egyesíteni szeretném a két érmet!

Másnap visszament az érmeikért. Az ötvös mindkét érmet félbe vágta, és a vágás mentén összeforrasztotta az ezüst fél érmet a bronz fél éremmel.

Így született meg az olimpiák, a sport történetének egyedülálló kincse.

Arról nem olvastam, hogy a rúdugrók barátok voltak-e. Talán nem is voltak azok. Talán odahaza, a hazai bajnokságon keményen küzdöttek egymás ellen.

De a küzdelmen túl ismertek egy másik fogalmat. Az ezüstön és a bronzon kívül egy harmadik szint.

A bronzezüstét.

Norvég-magyar

Gyurta Dániel valami hidegtelelős hajrával, világcúccsal győzte le Londonban – a kétszáz méteres mellúszás olimpiai döntőjében – a félelmetesen hajrázó angol versenyzőt.

Volt egy pillanat, az utolsó métereken, amikor úgy tetszett, hogy minden elveszik. A Gyurtánál fejjel magasabb – az otthoni közönség tombolásával buzdított – angol megindította a végső rohamát. Elállt a szívverésem. Még két karcsapás, és beéri Danit, s mert nagyobb lendülettel érkezik a falhoz, jobb benyúlással megszerzi a győzelmet.

És akkor mintha valami rejtett, felszín alatti rugó lépett volna működésbe, a vízben megnőtt és kinyúlt a magyar fiú, és ő csapott be győztesként a célba.

Magyarországon azon az estén milliók ugrottak talpra a képernyők előtt. A tereken, a követítők előtt ölelkeztek az emberek. Senki sem tudta: mi történt, hogyan történt, honnan volt még mozgósítható ereje a mi versenyzőnknek. Mi az a mozdulat, az a titkos fogás, amellyel egy hajrázó mellúszó – jószérével önkívületi állapotban – egyszerre tíz centiméert nyerhet a habzó víz hátán.

De Gyurta Dániel tudta. Az eredményhirdetés után, még a dobogón állva, az égre emelte a jobb keze mutatóujját. Az újságírók később megkérdezték tőle: mi volt ez a mozdulata. Megrázta a fejét.

– Az én titkom – felelte.

A titokra aztán hamarosan fény derült. Gyurta Dániel ugyanis bejelentette, hogy elkészítteti az aranyérme másolatát. És elküldi azt Norvégiába, Alexander Dale Oen családjának. Alexander ugyanis a barátja volt. Az edzőtársa, szintén mellúszó. Az olimpián azonban már nem indulhatott el, mert a londoni versenyek előtti hetekben – edzés után – szívrohamban meghalt. Huszonkét éves korában. A magyar és a norvég fiú éppen egyidősek voltak.

Amikor a dobogó legfelső fokán Gyurta Dániel felmutatott az égre, elhunyt barátját köszöntötte. Alexander Dalet, aki nem szállhatott versenybe az aranyéremért. Gyurta a kétszáz méteres mellúszás nagy esélyese volt, a norvég fiú a száz méteres mellúszásé. Bár Dale nem állhatott fel a londoni rajtköre, mégis ott volt az uszodában, és súgott a mi fiunknak. Gyurta az utolsó métereken emlékezett rá, hogy mit tanult Dalétól, akivel oly sokat edzettek együtt.

Tőle tanulta, hogyan kell sprintelni a rövidebb mellúszó számban. És ő úgy sprintelt, az utolsó, a legutolsó erejével, úgy pattintotta ki a titkos rúgót a minden erőt felemészítő kétszázas döntőben.

A barátot, az edzőtársat is megilleti hát az aranyérem.

Gyurta a saját aranyérme hű másolatát kívánta elkészíttetni egy ötvösművésszel – a saját költségén – a norvég úszó számára. A Nemzetközi Olimpiai Szövetség ezt nem engedélyezte. Aranyérmet csak a bizottság adhat át, és csak az olimpiai győztesnek. Gyurta terveztetett hát egy egyedi aranyérmet, és azt vitte el az új esztendő első napjaiban Oslóba.

A norvég főváros sportcsarnokában átnyújtotta a medált Alexander Dale Oen testvérének, majd átölelte őt.

Az arénában négyezer hűvös norvég pattant fel a helyéről, és zengett percegig a „Gyurta! Gyurta!”

Nem vagyunk mi egyedül Európában. Norvég-magyar két jó barát.

Grosics gólöröme

A 11. aranyérmes

„Ferkó, Ferkó, most bele, most bele, gyere, gyere... és ő ütött be elsőként... én úgy láttam, ő lett az első, de lehet hogy második, mert a másik japánt nem láttam pontosan...”

Az első lett. Hej, de sokszor hallgattam a recsegő, fekete bakelitlemezen a közvetítést, az 1936-os berlini olimpiai játékok férfi 100 méteres gyorsúszásának döntőjéről! Csik Ferenc pompás győzelmét, az esélyesebb két japán, a német és az amerikai úszó legyőzését az első magyar rádiós sportriporter közvetítette – ma is szívszorító érzés végighallgatni Pluhár Istvánt.

1893-ban Tata-Tóvárosban, egy cipésmester fiaként látta meg a napvilágot. Iskoláit is itt végezte, de mert a városban csak algimnázium működött, az érettségit már Győrben tette le. Fogékony, ifjú évei egybeestek a magyar labdarúgás kezdeti szakaszával, az első csapatok, a szervezett bajnoki osztályok kialakulásával. A közeli gyakorlótéren a legendás „Katonamezőn” maga is lelkesen kergette a labdát a helyi ifjak között. Az első, közös fillérjeikből vett labdát cipésmester édesapja javítgatta. A helyi Iparos Ifjak Egylete, a zöld-fekete színekben feszítő fiuk között előbb kapus, majd szélsőjátékos lett.

A szülei sokat olvastak, szerették a verseket, és a kis Pluhár is szívesen szavalta a kedvenc költeményeit. A gimnáziumban iskolai, területi, megyei irodalmi versenyeket nyert. Jól ismerte Petőfi, Arany János, Vörösmarty, Csokonai nagy költeményeit.

A gimnáziumi évek után a Budapesti Tudományegyetemre, a jogi karra nyert felvételt. Lelkesen futballozott, s mivel egyre jobban is, a patinás egyetemi klub a BEAC invitálta a csapatába. Hősi idők voltak: koszt és kvártély fejében a nehezebb fejű diákokat tanította. A BEAC pályán edzett az akkori kapuslegenda, Zsák Károly is. Emberi, sportolói hozzáállása meghatározó volt Pluhár számára. Az I. világháború megkímélte őt, sőt 1915 őszén, több pályázata után a Pénzügyminisztérium számvevőségi díjnoka lett. Az ifjú Pluhár a Nagykörút és Népszínház utca sarkán álló Simplon Kávéházban ismerkedett meg újságírókkal, szerkesztőkkel, írókkal. Herendi Artúr főszerkesztő kérte meg először, hogy a BEAC meccseiről írjon tudósításokat. Több, akkori lapot (Budapesti Hírlap, Az Ujság, stb.) is ellátott anyagokkal. A fiatalember írásai egyre jobban tetszetek a szerkesztőknek, s egyre jobban ment a foci is. Már nóta is született – az időközben – a BEAC kapitányaként játszó Istvánról:

*Pluhár Pista kapitány juppajdija,
fuvolázik a bangján, juppajdija,
különös szokással bír,
ha játszik is cikket ír...*

1928-ban ő tudósít a Fradi híres egyiptomi túrájáról. Barátjává válik Aszlányi Károly, a tragikusan fiatalon elhunyt író és publicista, Feleki László, a szellemes sportújságíró, Lelovich György a jó tollú szerkesztő, Salamon Béla, a kabarék királya. Közben két alkalommal is felhúzhatja Budapesten a magyar válogatott

mezét. A svédek elleni győzelem második félideje előtt, Braun „Csibi” sérülése miatt, a sajtópáholyból kéreti le Kiss Gyula szövetségi kapitány. A szabadkozó újságíróra Gyarmathy István, a kor tekintélyes hírlapírója dörren rá:...” Ne aggodj, én írom a tudósítást, menj, menj a haza hív.” A lengyelek ellen is szerepel, és tartalék a bécsi osztrák-magyarok. Olyan legendákkal játszhat együtt, mint Schlosser Imre, Orth György, Schaffer „Spéci” vagy Fogl II., a Fradi, az MTK, az Újpest klasszis játékosai.

1930-ban a Magyar Rádió először közvetít futballmérkőzést, a Nemzetek Kupájáért lejátszandó magyar-olasz találkozót.

„Felkértek, csináljam – emlékezett vissza a nagy napra Pluhár. – Nem tudtam, hogyan megy majd, nemigen hallgattam rádiót... Vállaltam, pedig sokan óvtak tőle!”

A többi már sporttörténelem. A mérkőzést elvesztettük, de Pluhár csatát nyert. Levelek tucatjaiban köszönik meg a „fájdalmasan szép percekét”, melyeket a közvetítés adott a hallgatónak.

A rádióban eközben, rövid időre, együtt dolgozik Németh Lászlóval. Az író azzal távolítja el, hogy: „nem hiányzik a rádiónak s az irodalomnak sem az a félretíport sarkú, rojtos nadrágú, forrófejű álmodozó!” A sportriporter azonban örökre nagy tisztelője és olvasója marad Németh Lászlónak.

Pluhárt hozzáértése, irodalmi felkészültsége, szép beszéde a hallgatóság kedvencévé teszi. Miután a Klebersberg Kunó-i oktatáspolitikai a testi nevelésre is nagy gondot fordít, az Országos Testnevelési Tanács és a minisztérium ajánlására főállású munkatársként foglalkoztatja őt a Magyar Rádió.

1936 az olimpiák éve. A berlini nyári játékokra az egész ország figyel. Túl a trianoni megaláztatásán, túl a világgazdasági válságon, most a nemzet megmutathatja: nem lehet leírni, megtörni.

Pluhár riporter, sportszakmai tevékenységének csúcsa az olimpiai játékok versenyének közvetítése. Tíz magyar aranyérem született, csak az Egyesült Államok és Németország végzett előttünk a nemzetek rangsorában! Együtt szurkolt Pluhárral az ország Elek Ilona döntőjében, a női törvívásban éppúgy, mint amikor a vízilabdázóknak, a németek elleni döntetlen után, négy góllal kellett nyerniük, és ..öttek verték a franciákat. Szabadfogású birkózásban Zombori Ödön és Kárpáti Károly, kötöttben Lőrinc Márton diadala után Pluhár így konferálja fel a hősokeket: „Íme, a Deutschlandhalle szőnyegeinek magyar királyai!”

Csik Ferenc győzelmével egy napon nyer magasugrásban Csák Ibolya is. A férfi kardcsapat Gerevich, Rajcsányi, Kabos, Rajczy összeállításban drámai csatában veri az olaszokat: „No, meddig piszkál az a hosszú Gaudini ott a vasával, a mi Alink orra előtt?!” Kabos egyéni bajnoki címét megkönnyezi, akárcsak Harangi Imrét, aki felszakadó, véres szemöldökkel bokszolva győz a szorítóban.

A hazatérés után a közönség kinevezi Pluhár Istvánt a 11. olimpiai aranyérmesnek.

Azt hiszem, odaát is nagyon szeretik őt. Át-átölelik egymást Gerevich Alival, Csik Ferkóval, Harangi Imrével, dr. Sárosi „Gyurkával”, no és a Simplon íróival.

Amikor meg összeáll a régi csapat, ott kergeti a labdát a fenti Katonamezőn.

Egy falábú futóbolond töprengései

Hét és fél kör a salakon, avagy a labda hogyan cseréltetett föl a futócipővel

Kéretik nem nevetni, tudom az értékemet: futóbolond voltam. Futóbolond voltam abban a korban – az ötvenes éveket írjuk –, amikor más az üldöztetés, a politikai virgács elől futott. Jómagam csak, hihetetlenül naiv fiatalember, önmagam elől akartam. Pontosabban, ki akartam futni a világból.

Azt gondoltam, hiú ábránd, ha egyszer leahagyom – természetesen a salakon (akkor még nem volt rekortán) – magamat, vagyis utolérem a saját, igazi énem (volt-e ilyen?), valamicskét boldog leszek. Ehhez fölöttébb a szegénység várarkait is át kellett – volna – ugranom (kanizsaisan: ugoranom).

Mert akárhogy is van, ne szépítsük a dolgot, szegények voltunk. Édesapám a MAORT (később a MASZOLAJ) – Dunántúli Kőolajipari Gépgyár – falai közt volt géplakatos, édesanyám otthon a négy gyerekkel bíbelődött. Nem tudott annyi tepsi pogácsát sütni – egy-egy születésnapra ez volt az ajándék –, hogy pillanatok alatt el ne pusztítottuk volna.

Talán már középiskolás voltam, amikor a technikumi órák előtti 10 kilométert kiegészítendő délután is lenyomtam a tízet, s nagyon megéheztem. Hazaérvén megkérdeztem édesanyámtól, hogy van-e valami ennivaló. A kolbász száradott a padláson – évente nagy kínkeservek árán azért tudtunk egy-egy disznót ölni –, s mi mást mondhatott volna, „egyél meg egy fél párat a padlásfölgjában, hogy ne lássanak meg a többiek!”

Ma is kínoz a szégyen, ki elől ettem meg azt a darabka húst. Vajon azért *járt nekem*, mert kifutottam, halálra hajszoltam magamat? De ki mondta, hogy fuszak, az ülő ember nem használ el annyi energiát, s nincs szüksége plusz kaja-bevitelre.

Futóbolond viszont nem saját akaratomból lettem.

A középiskolában (a Kőolajbányászati és Mélyfúróipari Technikumban) Kollmann Pál tanár úr parancsolt rám, hogy futnom kell versenyszerűen. Pecsemre megnyertem egy osztályfutást. Hogyne nyertem volna meg, amikor lábamban – igaz, a foci révén – a többiekhez viszonyítva sok-sok kilométer volt.

Általános iskolás negyedikesként a Szemere utcából a Dózsa György utcába, nagymama házába költöztünk. A korai gyermekkor emlékei mégis a Szemere utca 4-hez kötnek.

A Kefegyár és a Hajdinahántoló hatalmas udvarát, mert közel volt a vasúthoz – pazar játszótér volt, egy-két Népstadion is elért volna benne –, a világháború alatt a németek és oroszok is gyakorta bombázták (később a Kanizsa Búrtorgyárnak adott otthont). Mi bátran és vakmerően dobáltuk át a kerítésen a föl nem robbant tojásgránátokat.

Ha fölrobbantam volna – volt rá esély –, nem írnám most futóbolondságom történetét. Ám szerencsére az angyal mellém állt. Az bízott és adta az erőt, hogy az edzésen mezítlábasan is bátran rúgjak oda a felnőtt focisukás lábak közé.

Folyt a vér, lábujjaim összetörve, de mindig odarúgtam.

Könnyű volt nekem, ma így látom, hiszen az NTE – a legrégebbi magyar sportklub, 1866-os alapításával az összes pesti klubot megelőzte – úttörő-serdülő focistája voltam. Jobbfedezet. A kanizsai bajnokságban szinte számolatlanul rúgtam a gólokat (a legtöbbet a 16-oson kívülről) – volt év, hogy a hat? nyolc? csapatos városi bajnokságban 25 találat fityegett a nevem mellett.

Sokszor bekerültem a hét válogatottjába, Varga Imre bácsi, Iminyi osztálytársam apja mindig rendszeresen kifüggesztette a szívemnek kedves listát a VSH hirdetőtáblájára.

Focista szerettem volna lenni, de félig-meddig falábú voltam. (Később, a hatvanas-hetvenes években az írókkal, Czakó Gáborékkal kiskapuzva összevissza cseleztem magamat a margitszigeti teniszpályán; évek múlva nem véletlenül köszönt rám az egyik képzőművész, csak híremet ismerve: „labdát nem kérek, és nem is adok!”)

De ha falábú voltam (talán csak félig-meddig?), hogyan tudtam a Nagykanizsa serdülőválogatott tagjaként Keszthelyen a 80. perc körül egy visszagurított labdából gólt rúgni? A közönség ordított, „szakállas úttörő” – még nem borotválkoztam, s ezért szörzetemen megült a napfény –, én meg mérgemben kirúgtam a focit a Balatonba. Csak hosszú keresgélés után folytatódhatott a játék (akkor még csak egyetlen – a játékban lévő – labda szolgálta örömeinket).

Szép volt, talán igaz se volt!

De a focival való szerelmeskedésemmek hamar vége szakadt.

A technikumban futni kellett, s én – hiába nem magamtól húztam szöges cipőt – a loholást megszerettem. Havi több száz kilométer volt a lábamban, hiszen a reggeli, iskola előtti futkározás után – hóban, sárban reggel öttől 10 kilométert nyomtam le – délután még egy adagot rátettem. S az edzés után holt fáradtan – már az edző és a sporttársaim is elhagyták a pályát – „úri” szélességemnek hódoltam. Gyakoroltam, kőkemény homokba esve, a rúdugrást, s amikor elértem a 220-230 (!) centit – röhej! –, nekifogtam a kalapácsvetésnek. Hogy bent tudtam maradni – betonkör nem volt az NTE pályán – a képzelt vagy fűre írt körben, dagadozott a lelkem.

Ha tehetségem nem is volt, szorgalmam igen. Talán fölösen is.

Hamarosan megfutottam 800-on a 2.04-et (2,06 volt a szint), amivel másodosztályú lettem. S emlékezetem szerint 1500-on és 400 gáton is másodosztályúvá avansáltam.

Minthogy Zalában elég gyöngye volt – főképp a felnőtt férfiak mezőnyét tekintve – a középtávfutás (a női 800 méter Sasvári Gizivel, aki hetedik lett a római olimpián, már más kávéház volt), sorra nyertem a versenyeket. S eredményeim, olykor-olykor valamely fényképpemmel együtt, megjelentek a Zalai Hírlapban.

Ez a kamasz fejjel nagy sikernek gondolt *valami* kárpótolt az addigi egész szegénységünkért.

Mit számított, hogy még 15-16 évesen is a nagymama szétaposott bundás magas szárú cipőjében jártam az iskolába – a lányok előtt fölöttébb szégyelltem magamat –, ha valamely hét végén magam után hagytam a mezőnyt.

Iharos Sándor, akit 1955-ben az egész világon az év atlétájává választottak, szent volt előttem, és szent volt az az Iglói Náci bácsi edzette 4x1500-as, illetve 4x1 mérföldes váltó is – Iharos, Tábori, Mikes, Rózsavölgyi (nem biztos, hogy a Honvéd atlétái ebben a fölállásban futottak) –, amely sorra döntötte a világcsúcsokat. (Istenem, az aranykortól hová jutottunk!)

Faltuk a Népsport minden hírét. Az osztályból egy-egy fiú – nagyon sokszor Nagy Zoli – minden reggel kiment a vasútállomásra, hogy a postavonat érkezéssel kezébe kaparinthassa a friss újságot. Egyetlen „zenei” szakszón kívül – alizarin szulfosavas nátrium – a technikai évekből csak ezekre a padalatti újságotolvasásokra emlékszem.

Nemkülönben arra a rigmusra, amit a Képes Sport közölt a Pécs – Légierő (Szolnok) 1:0-as végeredményét megénekelve. „Egy gól esett, Kresz szerezte, bizonyítva ezzel, hogy a repülőknak is meggyűlhet a bajuk a KRESZ-szel.” (Álmodom vagy való? A pécsi csapat akkori fedezetpárja: Plech – Kresz. És persze Danka a kapuban! És miért nem tudom a Danka – Szőcs – Kocsis – Hegyi – Plech – Kresz, a fedezetpárnál megszakadt sort folytatni?)

1958-ban Magyarországon járt az amerikai atlétikai válogatott, s Kollmann tanár úr – nemrég temettük kedves testnevelőnket és osztályfőnökünket – a négy legjobb fiatal (köztük voltam én is) jutalomból fölvitte Budapestre.

Már a verseny előtti este is hatalmas élmény volt – Glenn Davis 400 m gáton futott világcúcsára, a 49,2-re ma is emlékszem –, hiszen Iharossal találkoztunk. Igaz, hogy csak kuplé formájában. A Vidám színpadon voltunk, vagy a Kisszínpadon, az emlékezetet homály fedi, de ami belőle kibukkan (az Iharos zsenijét megéneklő dalocska), valahogyan ekképp szólt: „Tűsarkú tipeg, / tűsarkú kopog, ... a lányka, / veszettül csinos, / ezer Iharos, / úgy lohol utána...”

Ekkor voltam Pesten másodszor. Először kurta-furcsa módon 1953-ban.

Valami „állami zűrzavar” folytán – ki tudja, kinek a hibájából? – lekéstem a Szocsiba induló repülő (jó tanulmányi eredményemért evvel a külföldi úttal jutalmaztattam volna), így fájdalomdíjként a Csillebérci Úttörőtáborban kötöttem ki.

Ám a szerencsétlenségben szerencse is volt. A gyerekküldöttség, vagyis a földuzzasztott szurkolótábor tagjaként ott lehettem a Népstadion avatásán. A tizenkét éves lurkónak ez feledhetetlen élményt jelentett. Igaz, a délutáni Bp. Honvéd – Moszkvai Szpartak „barátságos” rangadón, minthogy a „tizedelés” után én nem kerültem bele a bűvös kosárba, már nem vehettem részt.

Ám a hatalmas betonkaréj így is az emlékezetembe ivódott, nem csoda, hogy 1958-ban ismerősként, barátként köszöntöttem.

Amit az amerikai atlétáktól láttam, az csoda volt.

Nekik volt köszönhető, hogy reggelként még jobban megfeszültem a Kiscserfő felé vezető erdei úton – a „hegy” ma már rangos dzsessztalálkozó, nemzetközi bulik színtere –, és délután is annyira kifutottam magamat, hogy a rudat (hülyéskedésem elmaradhatatlan tartozékát) alig tudtam kezembe venni.

A tehetség, sajnos, nem szilvafán terem, hanem valaminő genetikai kódolt-ság révén bennünk lévő erő. Ha jó a vér oxigénfölvető képessége, persze az eredményhez rengeteg edzés is kell, nyerő ember vagy.

Ma már látom – mire való a vén fej –, hogy az én vérem csak kevés oxigént tudott magába fogadni. Ezt a hiányt kitartással, szorgalommal pótoltam.

Nem volt kunszt a megyei mezei versenyt megnyerni – futottunk a Zala partján, mint az örültek –, különösebb nehézséget nem okozott a Bányász pályán tartott (egyetlen hitelesített pálya volt) kisebb-nagyobb versenyen elsőként célba érni.

Sportkörünk, a Vasút, kenyéren-vízen tartott bennünket, örültem, ha egy használt szöges cipőhöz hozzájutottam. Viszont minthogy ingyen utaztunk, egy-két rangosabb versenyre is sikerült elvonatoznunk.

Ma sem tudom, hogy miképp nyertem meg 1958-ban az Országos Vasutas Mezei Futóbajnokság ifjúsági 3000 méterét. A versenyt a Népligetben rendezték, hatvankilenc indulóval. Elég jól bekezdtem, s már örültem, hogy harmadikként futottam át (az akkor érthető módon még ki nem húzott) célszalagon – végre, egy bronz! –, amikor a versenybíró egyszer csak közölte, még egy kör!

Ha már az elején oly elöl voltam, könnyedén teljesítettem a hátralévő másfél kilométert. Talán nem is futottam, szálltam. Kb. hatvan métert vertem rá a mezőnyre, amelyben egy ifjúsági válogatott is – a Törekvésbeli Pix – futott. S az első hatban benne volt az a Munkácsi Miklós is, remélem, nem tévedek, aki később a tollforgatásban is jeleskedett.

(Kritikusnak írot verni – még ha én akkor nem is voltam író, és ő is távol állt a széprózától –, nagy szégyen.)

Budapestről késő este érkeztünk haza, s mikor megkopogtattam az ablakot, édesanyám kijött elélem a kapualjba. Az aranyérem a nyakamba volt akasztva – vajon most hol bolyong? –, és a tiszteletdíjként kapott gyönyörű eozin vázát – ma kit itat szépségével? – tartottam a kezemben. Ő elsírta magát, én is könnyemmel küszködtem.

Életemben először kerültem (igaz, csak csoportosan) a Képes Sport címlapjára, s a Népsport pedig valahogyan így fogalmazott: „A válogatott Varga (ti. ez a tisztességes családi nevem) könnyen győzött, nagy hátránnyal következtek utána a helyezettek.” Nem voltam ifjúsági válogatott, a gimista, szintén nagykanizsai Varga Miska dicsekedhetett ezzel a ranggal, a nálam ezerszer lazább, ezerszer gyorsabb futó. (Nem beszélve arról, hogy a vasutas bajnokságon a Bányász atlétája – nagy szerencsémre! – nem indulhatott.)

A falábúnak, büszkén viselem a magam kreálta címet, csupán ez az egy – nagyobb versenyen elért – győzelme akadt (jó ige!).

Később a Tatabányai Bányászhoz kerültem, ott is reggel és délután rőttem a köröket (először az Alumíniumkohóban voltam MEÓ-s, aztán a Központi Bányamentő Állomáson laboráns), de nem sokra vittem. Igaz, az Országos Bányász Mezei Futóbajnokságon Salgótarjánban a híres Mecser előtt – sok országos csúcs fűződött később a nevéhez – sokáig vezettem, s végül begörcsöltem s elmerevedtem, így 3000-en csak harmadik lettem. Mindig pihennem kellett, mert a keresztcsonthez (?) hozzáért valamelyik idegszál. Ám a közép- és hosszútávfutónak a pihenés – halál. Nemsokára meg is haltam, azaz mielőtt végképp elkezdődött volna valami, abbahagytam a futást.

Ha az odáig sokat olvastam, a bányászszállón lévő szekrényem mindig tele volt könyvvel, „meghalásom” után rátettem még egy-két lapáttal (hogy a „bányászságnál” maradjunk, *szívlakapáttal*). Persze irogattam is, fiatalkori próbálkozásaim – a versek mellett (gyerekkor!) egy-két próza – a Zalai Hírlapban, a Somogyi Néplapban és a Csepelben – ekkor már a gyárváros kenyerét ettem – jelentek meg.

Legbüszkébb a többször közölt – szegény ember vízzel főz – *Hét és fél kör a salakon* című novellámra voltam. Egy 3000 méter akadályon induló futóról – jómagamról – szólt. Fellini híres filmje, a *Nyolc és fél* adta a cím ötletét, ma sem tudom. Vagy Gerelyes Endre – ma hallotta-e valaki ezt a nevet? – *Kilenc perce* (ökölvívás a középpontban) lódította meg a fantáziámat. Már kis felnőtt voltam, s azt gondoltam, hogy a belső monológ írása olyan könnyű. Mai szemmel olvasva atléta-novellámat – gyermekem írás. Noha látni, hogy az ürge itt-ott kapisgál valamit, de alig több egy élménybeszámolónál.

Viszont megmaradtam a sport szerelmesének.

Nem űzöm – gyalázat! –, hanem csupán nézem. Látástól vakulásig. A strandröplabdát, a strandfocit, a snúkert és a hogyishívjakot (lökik a jégen a golyót, s előtte sűrűn seprűznek, hogy jobban csússzon) leszámítva – mindent. Atlétika a csúcs. Meg a vívás, meg a bokszt, meg a kosárlabda (jelenleg csak a nők viszik valamire), meg az asztalitenisz, meg a labdarúgás. És sorolhatnám nap-estig.

A sport nekem esztétikai örömet jelent. Ahogyan Risztov Éva az olimpián a hosszútávúszást megnyerte, ahogyan Szilágyi Áron karddal leiskolázta a mezőnyt, ahogyan Erdei Madár (a világ legtechnikásabb bunyósa) a föltörekvő, ám *kalapáló* oroszzt szinte kitessékelt a szorítóból (a pontozóbíróknál, ahol *pénz* fényesítette a ceruzát, természetesen az ökölvívás analfabétája nyert) – mind-mind megkonstruált öröm. Ha magam nem tudtam ilyen csodát véghez vinni, legalább lássam a *megvalósítók* küzdelmét.

És Rózsavölgyi a római olimpia 1500-as számában? A suhanás pergamenvékonyságú apostola. Mikor érünk el középtávfutásban – de a *rövid* és a *bosszú* is jöhet! – ilyen eredményt? Legalább a bronzot megszerezve. És mikor lesz 230 cm (vagy afölött) a férfi magasugrás országos csúcsa? Szomszédaink ebben erősen lepipáltak bennünket.

Buzgóságomnak köszönhető, hogy a londoni olimpia előtt két, a játékokat bevezető esszét írhattam (Agria, Hítel). Hány aranyat jósoldtam? Nyolcat. Persze erre a hozzáértő mondhatja, hogy vak tyúk is talál szemet. De azért a szemért rossz derékka, fogyatkozó látással le is kell hajolni!

Sport – szívem napsugara! Azokon a gyerekes eredményeken – Istenem, valaha rúgtam-e egyeneset a labdába? – ma is úgy el tudok szórakozni, mintha valódi tettet hajtottam volna végre.

Viszont a sport sok mindenre megtanított. Sosincs veszett játszma! Aki megfeszül, az előbb-utóbb célba ér. Lelkierőt és akaraterőt is adott, hogy a *másfajta* pályán, akár a külső körön futva is, célba tudjak érni.

Miért szeretném megérni a hetvenötöt? Hogy láthassam a *riói* olimpiát!

Öreg barátom, Supka Magdolna művészettörténész hajdanában ekképp szólt a „megszerzett” szépséget illetően. „Nem mindegy, hogy az ember a szemében mit visz magával *odaátra*”.

Adassék meg az utolsó kívánság: ha lehet, hadd vigyem magammal a *jövendő* – ismét egy jóslás – aranyait!

*Mezei futóbajnokság 1959-ben.
X-el jelölve Szakolczay Lajos*

Sakk-függő

Perge Mikitől (a) GNU Chessig

Mintha egy (öreg)embernek lehetne olyan életrajza is, amelyet mint partizánokét a vörös fonál, úgy kötnek össze a bábuk. Az előbbit húzni, az utóbbiakkal ugrálni – a számvetés dolgában végül egyre megy. Taktikák és praktikák, támadások és ellentámadások, cselek és ellencselek, rajtaütések és rajtavesztések, a győzelem büszkesége és a vereség szégyene – a harcok módszerei és következményei hasonlatosak, vívják bár zöld erdőben vagy fekete-fehér mezőben őket.

A sakk játékához a front képzetét társítani meglepő talán, ám a jungi ősképek helyett azok a történelminek is tartható körülmények vonhatók felelősségre érte, amelyek között a harminckét figurával s a nekik helyet, mozgásteret adó titokzatos táblával ez a mai öregember annak idején, 1957 tavaszán vagy nyarán először találkozott. Meglehet, ha nincs 56, ha nincs forradalom, leverve, az első lépések megtételére nem is kerül sor, mert nincs készlet s nincs alkalom sem a megszerzésére. Szülőfalumban, Bükkaranyoson akkor is hiányoztak, azóta is hiányoznak, és biztosan holnap is hiányozni fognak bizonyos boltok, üzletek – a fodrászattól a cukrászatig és tovább –, egy sportszer- vagy játékbolt létezése pedig egyenesen csodaszamba ment volna. Egyszóval, nem voltak üzletek, üzletelés azonban igen. A jó nép seftelésnek hívta-e vagy cseccselésnek, ki emlékszik már. A lényeg, hogy 56 novembere után ennek is vége szakadt: az addig megbízható üzletfelet, az elsősorban sílécek, (sport)bakancsok, csizmák és csak harmad- vagy negyedsorban sakk-készletek kínálóit elsodorta tőlünk a sors. Távozniuk kellett, legalábbis a falunk határából, bár nem messzire, partnereiket más körzetek közelében keresni – mivelhogy (a korabeli falusi szóhasználat szerint) „orosz katonák” voltak a háború- és istenadták, a „szovjet laktanyából”. Mielőtt – el sem búcsúzva, noha korábban a (Szent) László-napi búcsúbálba is be-bejöttek, zenélni, mulatni – „ideiglenes” és új szolgálati helyükre vonultatták volna őket, adták, ajánlották, amit a rovacns nemigen kért számon rajtuk vagy ami fölösleges a kezük ügyébe akadt. Így azt a sakkot, amelyik ötödik osztályos cimborámé, Perge Mikié lett – alighanem az édesapja vette meg vagy kapta cserébe valamiért. Ő, erdész lévén szinte nap mint nap közelébe kellett hogy kerüljön (már amekkora távolságra a tiltó táblák engedték) a Bükk sűrűjében rejtőző laktanyák (a Miskolc felé vezető országút baloldalán orosz, a jobboldalán magyar) drótkerítéséhez és persze az ezeken lyukat vágó katonákhoz. Miki tanított meg játszani, az első partikat ott szerencsétlenkedtük el náluk az udvar betonján, egy szerszamos kamra- vagy garázsféle előtt (benn is lett volna hely – a faluban senkinek sem volt autója; igaz, villany sem volt, a szocializmus nagyobb dicsőségére, egészen 1963-ig).

Bármennyire is rabul ejtett azonban a játék – nyilván azért is, mert egy-két nap múlva már több partit nyertem, mint vesztettem –, rabjává lenni, hiába szerettem volna, nem lehetett. Legalábbis hosszú-hosszú ideig, mondhatni

munkába állásomig nem. Otthon, a szülői környezetben egyszerű oka volt, miért: mert inkább jó szóval oktatott, semmint játszani engedett volna. Hatodikos-hetedikes kortól kezdve az iskolai szünetekben télen ház körüli munkák, a favágástól (vagy aprítástól, az Édesapám fűrészelte hasábok felvágásától) az állatok (tehenek, malacok, néha nyulunk is volt) etetéséig-itatásáig, morzsolás, szalmahúzás, szecskavágás, ez, az. Nyaranta, nagyobbacsán, forgas, gyűjtés, kapálás (szőlő, kerti zöldségek, kukorica), utóbbi már nap-számban is (Nénnye, nagynéném hány-szor segített „kivinni a sort!”), és szántás, az ekét nem a szekéren víve (mert nem bírtam felrakni rá), hanem ekelovon húzva, „csuriszkolva” a felvégen. Máskor a két tehénnel irány az erdő, hajtsam egyenesen oda őket, hogy jól lakjanak, kötötték a lelkekre otthon. Útközben a legelőn (aminek különös neve volt: Vögytető) se álljak meg velük – pedig de sokszor szerettem volna, nem az állatok miatt, hanem mert legeltetés közben ott fociztak a cimboráim. A labda helyett maradt a könyv, gól helyett szarvasbogarok egymásnak akaszzkodása, a rókalyuk körüli kíváncsiszkodás izgalma – a sakkra (utólagos okoskodás ez) mégis hasonlított valami: annak kiszámítása, hogy hol fognak az erdőből kibukkanni a tehenek. Nem kellett lépésről lépésre velük tartani, figyelni rájuk – meg lehetett várni őket kinn a szántóföldnél, s ott olvasgatni. Ha valamelyikük „kúpász” volt, vagyis szeretett a tilosba járni, a friss kukoricára vágyva hamarabb ért ki a bozótosból – könnyen ki lehetett ismerni a természetüket. A szokásaikat – mint a sakkpartnerekét.

Később, egészen egyetemista koromig a nyári szünet: kapálás, aratás – ketten Édesanyámmal, Ő a marokszedő -, aztán hordás – Édesanyám adogatja a fel nekem a 'kivéket", hogy hány kereszt fér a szekérré, függ a kivek vastagságától is, és hogy a tehenek mennyit bírnak a dombon-hegyen haza. Cséplés, gyerekként törekkaparás, kamaszként, ifjúként zsákolás vagy szalmakazal-rakás sosem, hanem mindig „kivehányás”. Még frissen, kivek dobálása lefelé a dobhoz, a kivevágó asszonyhoz s az etetőhöz, utóbb, ahogy apad a kazal, fogy az asztag, már fáradtan, felfelé emelgetésük, kézre adásuk. Más-kor kaszálás, réten még csak-csak, de a keskeny szőlőben, ahol egy igazi rendet sem lehet vágni, ráadásul vigyázni kell, nehogy elkaszálja az ember – ember? – a haragos szomszéd, egyébként nagybáty szénáját, sarjút. Játék? Már gombfoci se, mint iskolás koromban, otthon, egyedül az „eresz alatt”, ami máshol hasonlítana a verandára, ha be lenne üvegezve. Szombatonként, vasárnaponként néha pingpong, s néha – már nem Perge Mikivel, hanem a nálam idősebb Horváth Pistával, aztán az ezredvég körül polgármesterré választott Székely Bélával – Bélussal -, a költő Székely Dezső öccsével sakk is. Egyszer-kétszer úgy szervezik a községi bajnokságot – hatan-heten ha indulunk -, hogy a szünidőre essék, nem tartva attól, hogy esetleg – s tényleg – megnyerem egyiket-másikat. Jobb lenne, persze, többet, többször játszani. A paraszti munka azonban magához köt: téesz nincs, Édesapám nagybeteg, Édesanyám alig várja, hogy valaki segítségére legyen. Hogy a szünidő nemcsak munkából állhat (egy hónapra az állami gazdasághoz is „el kell szegődni”, almát szedni s teherautón hordani a nyéki vasútállomásra, mert kell a pénz), hogy a semmittevés is beleférne, az olvasás, a kirándulás, a játék, en-

nek lehetősége kiváltképp olyan alkalmakkor dereng fel, amikor meglepni akarván, össze nem beszélve felkeresnek évfolyam-, illetve kollégiumi szobatársaim. Móricz Miki, Miskolcra, Cs. Varga Pisti Nyékládházáról, feleségével, Stogival együtt, aki odavaló. Felkeresnek, de nem találnak otthon – épp annak a szőlőnek, a Varnyasnak az alján kaszálok, amelyik a nyéki hegyen átjövő épp (gyalog)útba esik Pistáéknak. Látogatóim alig maradnak, bár arra még futná az időnkéből, hogy fölelevenítsük kollégiumi – könyvből tanult – tréfánkat, amikor is Miklós fogadott valakivel, talán a később belügyes tartótiszté avanszált Pigay Imrével, a nála jobb sakkozóval, hogy nyer ellene. A tanulószobában az egyik asztalnál ők ültek le, a másiknál Papp Jancsival mi, nem kellett egyebet tenniük, mint lesniük a szomszéd táblát, és Jancsinak mindig azt lépnie, amit Pigay húzott, Mikinek pedig, amit én. A végén, persze, a fogadást elvesztőnek elárultuk a tükörjátszmák titkát – a tét nemigen volt más, mint visszavágás lehetősége az az idő tájt megismert s azóta már elfeledett kártyában, az éjszakákba nyúlóan űzött lórumban.

Akkorra én már, persze, letöltöttem a tizenegy hónapos katonai szolgálati időmet, Papp Jancsival együtt Kiskőrösön, a tűzereknél, ahol volt elég „gyakorló tér”, ám ki tudja, miért, egyik sem a sakkozásra volt kijelölve. Terepgyakorlat amúgy volt épp elég: a nehezebbek rohampályára, drótháló alatt kúszásra, téglafalra mászásra, árokugrásra szolgáltak, de a könnyebbek is lövegtolásra, nem pedig parasztkok, futók tologatására. A sakk, ha szóba került, sajgó emléket idézett: a szintén előfelvételis Vilimi Lacival kiderítettük, honnan ismerhetjük egymást – hát onnan, hogy ő volt az, aki Kazincbarcikán a középiskolás megyei csapatbajnokságon jól elpáhol, pedig tekintettel lehetett volna arra, hogy a matyó főváros, Mezőkövesd gimnáziumának első táblájához a megyei matematikai szakfelügyelő, máskülönben osztályfőnököm, Hancsók Kálmán ültetett. Így múlt el, ha nem is a világ dicsősége, de az enyém – azé a (termetre is) kiskamaszé, aki koré korábban, alig hogy (összecsavart pokróccal) a „nagyok” kollégistává avatták-ütötték, tucatnyian gyűltek, csodálkozva, hogy nyeresre áll a verhetetlen házi bajnok (jól emlékszem, hogy Velenyák Jánosnak hívták?) ellen. Azt a partit is elizgultam, elvesztettem végül – az első jutalomkönyv bejegyzése szerint második koromban második lettem a kollégiumi versenyen.

Az egyetemi kollégiumi bajnokságok közül csak egynek az emléke dereng fel, nyilván, mert szégyenféle tapad hozzá: igazából restellenem illett volna, hogy győztem. Partnerem, druszám, Kovács Béla ugyanis végig sokkal jobban állt, csak hát az idő, az idő... – túllépte, holott tisztelőnye is volt talán. Azzal csillapítottam enyhe – díj, jutalom nem korbácsolta – lelkiismeret-furdalásom, hogy snellben szokatlan dolog partit föladni. Szimultánban már igen: így tett az élő pontszámot tekintve életem legrangosabb ellenfele, a nemzetközi nagymester Bárczay László is, aki az egyetem díszudvarán talán túl könnyedén lépettet az ötven jelentkező asztala körül, nem különben fenn a táblán. Rá egykét évre a másik nemzetközi nagymester, Adorján András már nem volt annyira elnéző: vele remire futotta.

Sűrű vereségekre és igen ritka győzelmekre viszont Filep Tibor mesterrel, aki Portisch Lajossal indult, és bizonyára megszerzi a nagymesteri címet is, ha nem a pedagógusi hivatást választja. Debrecen első számú sakkozójának

számított, a városi csapat első táblása volt akkor is, amikor a tanári pályát elhagyva a *Hajdú-bibari Napló* kulturális rovatához került – újoncként, én pedig elmenőben voltam onnan, az *Alföld* olvasószervezői székére pályázva. Filep „elvtárs” – azóta is így szólítom – általában nehezen állt kötélnek, azaz ült le velem, a pancserrel játszani, ám ha igen, ontotta az innen-onnan, zömmel Pákozdy Ferencről, a „Vásárhelyi” előnevű költőtől, az egyetemi könyvtár munkatársától hallott tréfás mondásokat, szófordulatokat. Az efféléket: „az ember gyalogfórral vidám terveket forral”, „egyszer élünk, egyszer lépünk, egy parasztot lecserélünk”, „Egalité Fülöp mondotta egy reggel, miért jössz rám ilyen egyesült sereggel”. Vagy: „megnyitotta nékem oldalát”. Az ellenkező oldalra sáncolt gyalogokat pedig ezzel a csatakiáltással indította előre: „Mi lesz, hogyha Dózsa György kósza népe rettenetes nagy dühvel özönöl?”. Ha döntő anyagi előnybe került vagy ha az ellenfél matt előtt állt, ugyancsak kérdés röppent fel, a Shakespeare szonettjeit fordító Feri bácsihoz illő: „imádkoztál ma, Desdemona?”.

Néha-néha találkozáskor, Tibor költőkhöz fűződő sakkos történeteket emleget fel, holott nyugdíjas korában finomabban szólva a politikai rendőrség, durvábban a besúgók, ügynökök „működését” kezdte tanulmányozni, s két pótolhatatlan kötetet közzé is tett debreceni, illetve hajdú-bihari ténykedéseikről. Az egyik (nem belügyes) történetnek Niklai Ádám a hőse, a szeretni és szálni való költő, akiről halála után derült ki, hogy eredeti neve Zech-Colbert volt, s hogy ifjú korában feltehetően épp a származása miatt hánódott ide-oda, főleg Borsod megyében, az ötvenes években dolgozott például cséplőgép-ellenőrként – ő árulta el – a szülőfalumban is. Nos, Ádám, esendő lélek sűrűn járt az újság szerkesztőségébe, volt idő, hogy ő válogatta ki a szombati kulturális mellékletek (akkor még voltak ilyenek!) verseit. A mozgásán látszott, mi cél vezeti. Ha verset hozott, hajlott háttal bár, de egyenesen jött. Támolygott, ha honoráriumért jött (volna) – tudni lehetett, mire kellene a pénz. Tiborral ebéd előtt a belső szobában, a nyelvtanfolyamon távol tanuló Bakó Endre helyén ültünk le ütni egyet (kettőt, hármat – ha hamar kikaptam), amikor Ádám valamitől holt-sápadtan ránk nyitott, s akadozó nyelvvél kérdezte, ki a rovatvezető. Ez a parti dönti el – feleltem, állítólag, s a válasz annyira megnyugtathatta, hogy egy fotelba süsszpedve hamarosan békés álomba is szenderült. Mire az ebédre visszaértünk, a főszerkesztő már intézkedett: a művelődési központból, ami a munkahelye volt, jöjjön valaki Ádámért.

A másik történet Szalai Csabához, a szintén több kötetes poétához fűződik. Őt a hetvenes évek legeslegelején ismertem meg, Balmazújvároson, ahol lakott, s ahol olvasótábort szervezett, az egyik csoport vezetőjének például Nagy Gáspárt kérve föl. Hogy Csaba mennyire lelkes sakkozó, először a Keleti-főcsatorna partján volt alkalmam megtapasztalni: a délelőtti műelemzéseket ott tartottuk, és mielőtt visszamentünk volna a községbe (az idő tájt Újváros volt a legnagyobb magyar falu), ajánlotta, ebéd előtt játsszunk egy gyors meccset. Szó, mi szó, a csoportbeli gyerekek nélkülünk mentek ebédelni, mert hiába sürgettem Csabát, nem lépett a jóistennek se, csak gondolkodott, gondolkodott, feladni, befejezni pedig nem engedte a játszmat. Évekkel később, amikor Csaba már a *Napló* gazdaságpolitikai újságírója volt, valami hasonlóan volt

részem: a *Naplónál* kezdett s az *Alföldben* hajnalig folytatott küzdelem során alig váltottunk egynéhány partit, az idő jó része Csaba gondolkodásával telt el (sakkóra nem volt) – a valami okból gyarló emlékezetem szerint. A felelős megnevezése nemcsak hosszú évek múltán könnyű, az volt már másnap is. Amikor Tibor a végkifejlet iránt érdeklődött, vagyis azt a nehéz kérdést tette föl, hogy ki nyert, Csaba állítólag így felelt: „Azt nem tudom. Arra viszont emlékszem, hogy Béla megitta a potya bort, miközben mindig szidta, hogy vacak!” Egy demizson bor, akár három, akár öt liter volt, ifjú kettőnknek meg sem kottyanhatót volna hat-hét óra alatt, s ha mégis megkottyant, ezért biztosan nem a boros gazdát lehetett volna hibáztatni, hanem az én türelmetlen természetemet, amelyik nem bírta elviselni, ha valaki óra nélkül játszva – szaknyelven szólva – nálamnál aránytalanul több időt használ fel egy-egy lépés megtételére. A kortárs tanú, alias Filep mester elvtárs szerint Csabát még azzal is idegesítettem, ha hozzáértem egy-egy figurához, s ő emelt, szigorú hangon megszólalt, hogy „Béci, fogott!”, én nem szégyelltem egy másik bábbal lépni.

Az *Alföld*hez kerülve a Filep mesterrel vívott egyoldalú küzdelemről már le kellett mondanom, nem ám arról a húsz-huszonöt üveg sörről, amit a nyert partik arányában ajánlott fel Tibor – fogadásból, természetesen -, és amit évekkel később be is hajtottam rajta. A folyóirat szerkesztőségében is előelőkerült néhány üveg sör, a konyakot hígítandó, ha a főszerkesztőnek, Kovács Kálmánnak kedve támadt játszani. Partnere legtöbbször Györffy István volt, az egyetem bölcsészka dékáni hivatalának vezetője, ő Kálmán lemondását, 1978-at követően is gyakori vendégünk lett. Sőt, a leggyakoribb talán, Aczél Gézának, a helyembe lépő új olvasószerkesztőnek köszönhetően, aki korábban a magyar intézet könyvtárosaként jó barátságba került vele. A németek által Sörfinek, mások által Pista bácsinak hívott partnerhez felemás módon viszonyultam. Gyakorló egyetemistaként a felesége, Zsuzsa néni volt a vezető tanárunk, aranyos, kedves és okos asszony, aki korai halálakor magával vitte a titkát: Ő, akit (mint a kilencvenes években kiderült) a szüleivel s a húgával együtt gonoszul meghurcoltak, az otthonukból elűzve kitelepítettek Rákosi banditái, miért nem lett a rendszer (a szocializmus) esküdt ellensége. A titok nyitja, talán, a férje múltjában s jelenében rejlett: több barátom intett, hogy ne nagyon haverkodjak „Györffy”-vel, mert besúgó, s mit ad Isten, évekkel a halála után valóban nyilvánosságot kapott a tény, hogy – nem ügynök, nem titkos megbízott volt, hanem rosszabb annál, tartótiszt. Talán ezt a múltját szenvedte meg s vezekelte le azzal, hogy már özvegyen, egy agyvérzés után elvesztette a beszélő képességét. Ha néha bejött még a szerkesztőségbe vagy ha mi mentünk el Gézával a lakására, már csak motyogott, érthetetlenül. És sírt. De sakkozott.

Az *Alföld* nagyobb szobája, ahol a főszerkesztő, Juhász Béla íróasztala és a helyetteséé, azaz az enyém volt, az Aczél Gézával – nemegyszer órákon át – vívott sakkcsaták színhelye lett. Munkaidőben. Persze. Amit nekünk, teljes állású „dolgozóknak” sosem tett szóvá a félállású, az egyetemi órairól bejövő „főnökünk”, igen ritkán maga is vállalván egy-egy partit. Főleg Ratkó Jóskával, aki Nagyállóból, ahol könyvtárigazgató volt, át-átrándult Debrecenbe, népes és ifjú hódolói körébe. Ha Ószabó István, Dusa Lajos, G. Nagy Ilián, Magyar Jó-

zsef kíséretével érkezett hozzánk, akkor tudtuk, a fiúknak nincs türelmük kibicelni, s ezért meg talán azért is, mert nem tartoztak a folyóirat futtatott ifjai közé, hamarosan tovább mennek. Egyébként Jóskánál türelmetlenebb, idege-sebb játékos nemigen ismertem: ha már biztos vesztesre állt, felborította a táblát, lesöpörte a bábukat. Had- és magaviseléséhez tartozott, hogy ilyenkor is „pancsernek” nevezett bennünket ez a máskülönben áldott jó lélek, aki egyszer, amikor Görömbei Andrásékkal együtt családostól Gergelyugornyán nyaraltunk a művészeti alap emeletes faházában, hajnalban nyitott ránk, hogy előbb elvigyen gombászni bennünket, utána pedig sakkozzunk. Andrásnak vagy ahogy közelebbi ismerősei, barátai hívják, Andornak az is sűrűn fölemlegetett élménye-emléke maradt, amit náluk, a természetesen tréfásan Poroszlai úti kocsmának nevezett lakásukon műveltem, azaz – megosztandó a lelkiismeret terheit – műveltünk Láng Gusztival. Hogy Guszti átutazóban, Szatmárnémetiből hazafelé tartva toppant-e be hozzájuk, vagy Debrecenben tartott előadást s a vendégszeretetéről híres Görömbei házaspár meghívta magukhoz, szinte mindegy is az előadandó szempontjából. Abból, hogy egy éjszakára így is, úgy is szállóvendégük lett. Bár nem biztos, hogy illik ide a szó, hiszen nem megszállt náluk, hanem – megült. Alig öt percre lakván tőlük, áthívtak beszélgetni, borozgatni, ám amikor kiderült, a mókásan Kántor Lajos „ikertestvérének” nevezett Láng Gusztáv NB/I-es sakkozó, igen magas pontszámmal, akkor Andorék, hogy kipróbálják az erőmet, saktudományomat, előkerítették a sakk-készletüket, és attól kezdve nem volt beszélgetés, borozgatás se nagyon. Este úgy kilenc óra tájban láttunk neki s hajnali háromig toltuk-nyomtuk – természetes, hogy háziasszony, Kata hamar ránk unt, és nyilván így volt velünk a sakkozni kevésbé szerető s tudó Andor is, aki azonban merő udvariasságból végigasszisztálta hosszú partijainkat, gigászi küzdelmünket – vigasztalhatott, hogy alul maradtam (3:2-re talán).

Ekkorra pedig már én is igazolt versenyző voltam: nyomdász barátaink, Bobák Sanyi unszolására megalapították a Betű SE-t, amelynek a gerincét ők alkották, mi Aczél Gézával voltunk a sajtósok, lapkiadósok. A megyei bajnokságban kezdtük (alacsonyabb szint talán nem is volt), eleinte én voltam az első táblás, majd huzamos formahanyatlásomat követően Géza került (itt is) a helyemre, s aratott sorozatos győzelmeket. Szívósságát, lélektani hadviseléssel felérő türelmét azzal a mondókatöredékkel tudnám jellemezni, amit Győrffy dudorászott a „Számtan, mértan, fizika, kis angyalom,/ X. Y. tanítja, kis angyalom” dallamára (eredetileg az X. Y. helyett nyilván a tanár nevét mondták), amikor Géza, mondjuk, tiszthátránya, biztos veresége ellenére sem volt hajlandó új partit kezdeni. „Majd csak megüt a guta, majd csak megüt a guta” (tudniillik míg fel nem adod) – ezt dudorászva többen biztathatták volna magukat a megyei bajnokságban is, Gézával szemben ülve. Vele esett meg, talán Józsnán, talán Kabán, de mindegy is hol, hogy ellenfelét kezdéskor az óra beállítása s a játszmalap kitöltése helyett más teendők foglalkoztatták: „Nem iszunk előtte egyet, b...d meg?”, fordult keresetlen szavakkal feléje, s hát a büfé felé. Ha egy kupica feles volt is az ajánlat, s ha a cechen osztoztak is (nyolcvan forint volt a meccspénzünk), majdnem biztos, hogy a ponton nem osztoztak – a Betű SE megnyerte a bajnokságot. S ahogy az lenni szokott, felsőbb osztályba (NB/II-be?) kerülve már

kicszerélődött a csapat, új játékosokat igazoltak (akik, persze, Debrecenben jól ismert „veteránok” voltak), hetente két edzést is tartottak – ahogy József Attila a párttól, úgy maradtam el én tőlük, koptam és koptattam le magam. Egyszer-kétszer még összeállt a régi gárda, például sajtónapi (János-napi?) országos ünnepekre, vetélkedőkre – így szembesülhettem egyszer Papp Márió költő fölényes sakktudásával (azaz kikaptam tőle – is). Ugyancsak a sajtóhoz kötődik, a balatonszéplaki újságíró-üdülőhöz egy, az eredményt tekintve ellentétes, azaz győzelemmel végződő házi bajnokság: itt a fölött a Bochkor Jenő fölött diadalmaskodtam, akivel szemben előtte, mintegy a versenyre készülve majdhogynem sorozatosan vesztettem. A váratlan győzelem azonban nem emiatt maradt meg az emlékezetemben, s nem is a partnerem ma celebként elhíresült Gábor fia miatt, hanem mert egy családtörténet titkaiba avatódtam be. A homályba borult részletek helyett annyit: megkért Bochkor Jenő, hogy nézzek utána, mi lett Nagykerékiben azzal a famíliával, akikhez Rákosi idején kitelepítették őket (vagy akiknél a háború közepette?, vagy a kitelepítéstől tartva egy időre meghúzták magukat?). A tanácsolóján (Bocskay István falujában, ahol várat épített, s ahol a Báthoryak is laktak), készségesen válaszoltak a kérdéseimre – hogy „megbízom”, sakkpartnerem elégedett volt-e válaszal, nem őrzik leveleim.

Az ütközetek sora immár legalább két évtized óta a Balaton déli partja után az északihoz köt, jelesül Szigligethez, ezen belül az alkotóházhoz. Hogy még ezen belül a társalgóhoz, könyvtárszobához vagy a volt elnöki szobák erkélyéhez – az idők során változott. Változott, vagyis szűkült a tér. Annyira, hogy ma már, úgy tíz éve az unokával, illetve az unokákkal nyaralva partnert se igen talállok.

Más mezőkön lépdél Domokos Mátyás, akivel úgy vágunk neki a csatáinknak, hogy kijelentette, csak órával szeret játszani s csak tíz perces partikat – nem szeret már hosszasan gondolkodni, mondta ő, akiről Filep Tibor regélte, épp akkora tehetségként indult, mint Portisch (vagy ő). Matyi szisszenéseit, ha más kellett vagy szeretett volna lépni, ma is hallom, s látom, ahogy összecsapja a tenyerét mintegy az általa mondott szellemes, (politikailag) sikamlós történetek csattanójaként. Mindig úgy gondolok rá s mindig úgy gondolom, hogy igazából a sakk miatt fogadott a bizalmába, barátságába, s hogy a Nap kiadó általa szerkesztett sorozataiban ezért bízott meg három kötet összeállításával is, a *Sarkadi Imre emlékezete* mellett az *In memoriam Móricz Zsigmond*, illetve *In memoriam Tóth Árpád* címűekével. Az is megtisztelő volt és maradt számomra, hogy a *Külön sors – külön irodalom* című esszékötetemnek nemcsak a szerkesztését vállalta, hanem a Magyarok Világszövetségében a bemutatását is.

Aki szintén az égi mezőkön barangol már, s aki szintén nagy mesélő volt, Balázs József valamelyik kötetébe – talán *Az eltévedt tankba* – azt írta be dedikáció gyanánt, hogy kedveli a Caro-Kann-védelmet (avagy megnyitást). Ezzel, persze, csak a kölcsönös élcelődéseinket és lódtításainkat folytatta. Az afféléket, hogy bezzeg itt és itt a nimzóindiai védelmet másképp kéne felépíteni, vagy tán nem kellett volna eltérni a Réthy-megnyitástól – mondtuk, mondtuk, de egyikünk se igen tudta, mit beszél. Illetve, hogy pontosan beszél-e, erről

vagy arról a megnyitásról, védelemről az elmélet nem mást állít vagy javasol-e. Jóskát – többször mondta – nem a sakk vonzotta, hogy abban a turnusban nyaraljanak, amiben mi is voltunk. A gyerekének, Kata lányának talált jó társaságot Görömbeiek nagyobbik lányaiban, Rékában és Zsófiban, Vathy Zsuzsa és Lázár Ervin gyerekeiben, Zsigában és Fruzsiban, és hát a mi Katinkban és Balázsunkban. Oly annyira szeretett Szigligeten lenni, hogy bár nagybeteg volt, hetente kétszer kellett Pestre dialízisre járnia, mégsem panaszkodott sosem az órákon át dökögő vonatra, az utazás fáradalmaira. Kirándulni is velünk kirándult, addig jött, míg bírta szuflával, aztán ontotta a történeteit – például arról az indiai útjáról, ahol filmesként vett részt Mészáros Mártával, a nagykövet pedig (vagy „csak” a kulturális attasé?) Csák Gyula volt. Vagy a városmajori park pénzre játszó sakkozóirol regélt, hozzájuk kibicelni „járt le”, s közülük nem egyről tudta (mert nyilván szóba elegyedtek), hogy rá van szorulva a csekélyke győzelmi pénzre is.

Csekélyke pénz? Monoszlói Dezső maga mesélte, amikor ifjú feleségével meghívott a nyaralójába (lakóház volt ez inkább, ám ők csak nyaranta éltek benne), hogy amikor Bécsbe került, igazából a sakk lett a legfőbb jövedelmi forrása. Írásból, könyvekből nem lehetett meggazdagodni – sakkból lehetett, játszották bár a partikat parkokban vagy kávéházakban. Fogadásokról beszélt, egyre emelkedő összegekről – emigráns múltja meghatározó tétjeiről. Tegnap jelene pedig? Bár többször be-benézett az alkotóházba, nem rémlik, hogy bárkivel is leült volna játszani. Holott legendák keringtek itt is végeérhetetlen csatározásokról, Bella István (akivel, Isten ne vegye bűnömül, nem szívesen játszottam) meghökkenítő megnyitásairól, az egy időben szintén szigligeti lakos, Temesi Ferenc lerohanó stílusáról, támadásairól, Kiss Benedek pozíciós harcáról, megfontolt apró lépéseiről. Utóbbiak táblájának még a közelébe sem kerültem – mondhatnám úgy is, még a közelébe sem hívtak.

De sokáig nem hívtak mind ez ideig utolsó játszótársam – ellenfelemmé lett partnerem? -, Tamás Menyhért sem, akivel több nyáron át úgy kaptattunk-baktattunk strandra le és strandról fel, gyalog a gyerekekkel, hogy nem derült ki: szeret is, tud is sakkozni. Nem szenvedélyes, izgága, hanem inkább visszafogott, már-már mélabúsan töprengő játékos; nem az a fajta, aki percenként kérdezi, mikor ütünk már. Nem sakk-függő tehát. Meccs közben neki sem szokása beszélni, „dumálni” – noha számtalan érdekes esetet és filológiai-bibliográfiai ténytet őrzött meg megbízható s pontos emlékezete. Főleg abból az időből, amikor a *Népszava* szombati mellékleténél, a Szép Szónál dolgozott – ám hiába biztattam akár a boros flaskák mellett is, hogy verje gépbe (azaz írja meg) irodalomtörténetileg izgalmas, korjellemző élményeit. Mindeddig nem verte, nem írta. Titokban talán neki kezdhetett...

Ha nem is úgy, mint én ennek az emlékezésfélének, amelynek képernyőre billentyűzése Kósa Csaba érdeme – már ha egyáltalán érdemes volt bíbelődnöm „sportpályafutásommal”, az eredményekkel, az ellenfeleimmel. Ez esetleg még kiderülhet, az azonban már sohasem, hogy Kósa főszerkesztő úrral hogyan is állunk meccsileg. Ő nyert többet vagy én? – tanulságnak sem komoly, hogy annó dacumál poharak helyett a bábukra kellett volna inkább (ködös) tekintettel lenni.

Mindenesetre mára már, nyugdíjasként, nincsenek szerkesztőségi bulik, nincs csapatbajnokság. Néha felbukkan egy régi ismerős a Betű SE-ből, s hív, menjek kedd vagy szerda esténként a közeli sörözőbe, kis tétre játszanak, kétszáz forint egy parti, nyerhetnék, ahogy a partnereket ismeri, egy-egy alkalommal úgy kétezer körül. Néha kibicből játékos leszek, mint tavalyelőtt Párizsban, a Luxembourg-kertben, ahol talán már megsajnálta egy velem korú, a táblát a nylonszatyrában lógató férfiú, s egy asztalra kirakva a bábukat, intett, üljek vele szembe. Ugyanazt a felállást és cseleket erőltette mind a négy partiban – visszaéltem a vendégjoggal, nem kegyelmeztem neki. Mint ahogy nekem sem kegyelmez állandó partnerem, a GNU Chess (ha nem volnék sakk-függő, messze elkerülném!), pedig mindössze öt másodpercnyi időt engedélyezek neki (is) egy-egy lépésre, s a nyitó lépése megtételekor is (mindig sötéttel kénytelen játszani) addig nyaggatom-nyomogatom, míg az e4-emre nem e6-tal válaszol. Muszáj neki – s mégis aránytalanul többször nyer, mint veszít. Talán azért is, mert a feladás „programját” mint olyat nem ismeri – lehet őt vezérem s neki csak a királya, lépdél csak, lépdél, egészen a mattig. Így idézi emlékezetembe egyik-másik régi játszótársamat. Nem Perge Mikire gondolok. Hozzá nem egy stílus, viselkedésforma élménye kötődik, hanem a sakkozás maga. A gyermekkorral. És a szülőfalummal.

Bertha Bulcsu egy falusi futballpályán

Sportmorzsák

(forradalom)

Botránnyal ért véget a megyei labdarúgó-bajnokság őszi szezonja. A traktorosok és a vasutasok kiesési rangadóján az előbbieknél hamisan játszott az egyik játékos. Horváth Géza nyomdai betűszedő azonban nem olyan ember volt, hogy tűrhette volna a csalást. Felutazott Pestre, hogy az országos fórumon szerezzon érvényt saját és a Vasutas igazának. A sporthivatalban egyetlen embert talált, akinek rögtön előadta jövetelének indítékait. A hivatalnok össze-csapta a kezét, és mérgesen rámondott: “Maga ezért feljött Pestre, hát van magának józan esze?” Horváth Géza vonatjegyén ugyanis a következő dátum állt: 1956. október 26.

Dolgavégezetlenül tért haza, ám Kaposváron váratlan hír fogadta: míg Pestről hazakeveredett, a két csapat egyesült.

(mélyvíz)

Talán 1967 lehetett, amikor hírt vettük a külvárosi iskolában, hogy megnyílt a kaposvári uszoda. Padtársammal elhatároztuk, hogy ezt a lehetőséget mi bizony kihasználjuk, és úszók leszünk. De csak egyikünknek sikerült.

Pedig Csik Ferenc nyomdokain szerettnék volna elindulni. Olimpiai bajnoki reményeket tápláltunk, egyértelmű volt számunkra: ha neki sikerült, akkor nekünk sem jelenthet ez különösebb akadályt, és már uszoda is van ehhez, mégpedig milyen szép uszoda. Mondták nekünk, hogy Kaposváron született, és 1936-ban Berlinben megnyerte az olimpiát. Ezért nevezik az uszodához vezető utat Csik Ferenc sétányának.

Társammal, kit Hegedüs Lajosnak hívtak, egyszerre indultunk a cseri Gárdonyi iskolából, hogy beiratkozzunk abba a bizonyos úszótanfolyamba. Kecs-kés Bandi bácsi fogadott bennünket, már fel is vettük a fecske nadrágot, mikor kiderült, hogy itt bizony fizetni kell, méghozzá tíz forintot havonta. Lajosnál éppen volt ennyi pénz, nálam azonban nem. Felöltöztem hát, és elindultam hazafelé, hogy szüleimmel megértessem a helyzetet, és kérjek a leendő olimpiai aranyérem terhére tíz forint előleget.

A baj a cseri futballpályánál kezdődött.

Éppen edzést tartott a Kaposvári Hunyadi Vasutas labdarúgó csapata. Oda kuporodtam hát a kapu mögé, és ezzel azonnal – minden fizetés nélkül – labdaszedővé avanszáltam. Én futhattam a labda után, ha az kapu mögé szállt, s dobhattam vissza Törzsöknek, Tallián Lacinak, Sumáknak... Szébb feladatot nem tudtam volna elképzelni. Másnap ismét ott ültem a kapu mögött, ugrásra készen. Hetek után szólt Lajos barátom, hogy ő már egy egész medencét átúszik. Aztán már száz métert is tudott. Olyannyira belejött, hogy nem akadt legyőzőre hamarosan sem a városban, sem a Dunántúlon, de legtöbbször még az országban sem.

Hej, ha akkor van nálam egy tízes....

(aranyak)

Éppenséggel labdarúgásban is adott olimpiai bajnokot Somogy az országnak, nem is egyet! Igaz az elsőt csak sokkal később tudtuk meg. Czibor Zoltánt, az Aranycsapat balszélsőjét mindenki komáromi származásúnak könyveli el, ám az igazság: Kaposváron született 1929. augusztus 23-án. Sajnálattunkra csak néhány hónapot élt ebben a városban, mert vasutas édesapját elvezényelték innen. Aztán jött Tokió. Bene Ferenc, az olimpiai győztes magyar csapat sztárja néhány évvel korábban még a Kaposvári Kinizsiben ontotta a gólokat. Balatonújlakról került Kaposvárra, aztán Újpestre, mint ahogy néhány évvel később Nagy László Fonyódról.

(távoli bombák)

Egyszer, amikor már azt hittük: minden megtörtént velünk, a gyerekkornak úgy lesz vége, hogy valamennyi beadást sikerült a képzeletbéli hálóba fejelnünk, passzolnunk, csúsztatnunk, továbbítanunk, pöckölnünk, gurítanunk, hírnök érkezett a grundra.

Itt van Bene – mondta, és ujjával távoli emberek felé mutatott.

Persze, hogy nem hittük el egy szavát sem. Aztán valaki elszaladt abba az irányba, és rohant vissza: gyerekek, ez tényleg a Bene! Kiderült, valamilyen rokona élt a mi utcánkban, amit addig nem is tudtunk.

Nyilván mindannyian hazaszaladtunk, hogy a focistaképek közül elővegyük a benéset, és dedikáltassuk. És Bene Ferenc dedikálta valamennyit, túl már a brazilok elleni gólon, olimpiai aranyérmén. Igaz még Marseille előtt. Ma is őrzöm, bár mindig Fradi drukker voltam.

(sport, vendégsport)

Ez az eset akkor történt, amikor a Marcali VSE volt a vendég a Hunyadi Vasutas cseri sporttelepén, és bizony hogy összejött kétszáz néző. Jó meccs kerekedett a találkozóból, a hazaiak az első félidőben megszerezték a vezetést, Vendl-Törzsök összjáték után Talliánhoz került a labda, aki huszonöt méterről nagy gólt lőtt. Izgalom azért maradt, mert a VSE is nagyon jó erőkből állt, vezették a támadásokat rendszeren, az ilyen helyzetekről írja az egyszerűsíteni mindig kész sajtó: a levegőben lógott az egyenlítés.

Ez csakhamar meg is történt: egyenlítették a vendégek, a hazai nézők meg pfujoltak, szidták elsősorban a bírót, akit egyszerűen csak feketerigónak tituláltak, és valamelyest szidalmazták az ellenfelet is, igaz, csak egy-egy durva belemenés után.

Komolyabb atrocitástól azonban nem kellett senkinek tartania: ott állt ugyanis bukósisakban műbőr egyen kabátban a körzeti rend őre: Csoki Pista bácsi. Mindenki csak így ismerte, állítólag személyigazolványában Nagy Istvánként szerepelt, de ki láthatta egy körzeti rendőr iratait. Ráadásul motoros rendőrként állt helyt a hatvanas évek bűnüldözési harcában, jó Pannóniáját bátran hagyhatta ott egy-egy intézkedés során, embernek nem jutott eszébe, hogy kézzel illesse, avagy közel menjen hozzá. Nagy volt a közeg iránti tisztelet azokban az időkben.

Nos, ott állt a bejárat felőli háló mögött, tekintetével hol a meccset, hol a mindegyre erősebben üvöltő szurkolókat pásztázva. És akkor érkezett lihegve osztálytársunk, Fánci, egyenesen a rend őréhez rohant, és szinte sírva mondta:

– Pista bácsi! Verekednek a cigányok a kocsmában.

Pista bácsi szeme nem rebbent meg, még utána nézett egy lövésnek, visszazólt egy nézőnek, hogy dehogy is volt az les, aztán bólintott a még mindig lihegő Fáncinak:

– Megyek kicsikém, megyek mindjárt.

Aztán még hozzátette, hogy a közelében álló szurkolók is hallják:

– Jövök vissza nemsokára.

Mi persze azonnal nyomába eredtünk, feledve Tallián Laci nagyszerű alakításait, Molnár Jóska remek labdáit.

És Pista bácsi ment-ment, egyenesen be a kocsmába, ahonnan viszont hamarosan estek, zuhantak, pottyantak ki az emberek, rendszerint a lovak járta porba, legvégül pedig kiballagott méltóságteljes százhatvan centijével Pista bácsi.

– Mi volt itt? – tette föl a kérdést.

– Semmi, de tényleg semmi, aranyos Pista bácsi – mondták azok, porolva nadrágjukat.

– Nem bírtok az erőtökkel, az a baj – dünnyögte oda a körzeti megbízott, aztán elindult a pálya felé, mert tudván tudta: amennyiben a vendégcsapat megszerzi a vezetést, akkor a hazaiak már soha nem egyenlítenek ki, bár belügi szempontból még érdekes lehet az utolsó negyedóra.

(bírói tisztesség)

Mostan megint csak emlékezem régi időkről, régi időkből is jó Kosaras Toncsi bácsiról. Toncsi bácsi a legismertebb, legodaadóbb bíró volt, sípját előretartva futott, követte a támadást. Hatvan megátalkodott esztendőn keresztül.

Az igazság az, hogy jó volt játszani, ha Toncsi bácsi fújt. Megnyugodott öreg és fiatal, úgy érezték, mintha a családból egy lenne most a főnök, a mi emberünk, tévedhet akár, de az a tévedés a családban marad. De nem erről akarok írni.

Hanem arról akarok írni, hogy élni érdemes. Én ezt nem nagyon gondoltam így, míg nem találkoztam össze egy ártalmatlannak tűnő délelőttön a Megye Legjobb Futballbírájával, azon a sokat látott kaposi fő utcán.

– Azért azt a tizenegyest jól beintettem, most, hetvennégyben, ugye?

Ilyen kérdései voltak mindig. Toncsi bácsinak ugyanis saját időszámítása volt. Nem azt mondta például, hogy ezerkilencszáz ennyi meg annyi, hanem azt: amikor a Kiss Laci csereként beállt a Vasút pályán a Rákóczi a Táncsics ellen, és huszonöt méterről eldöntötte a meccset. Erre aztán persze mindenki tudta, mikor, mi és meddig.

Kosaras Toncsi bácsi maga volt az élet: megszületés, növekedés, szárnyalás, a zenit, aztán a lassú-lassú leépülés, elmúlás. Életében a zenitet azok a mérkőzések jelentették, amelyeken partjelzőként szerepelt a Nemzeti Bajnokság III. osztályában... Csúcspontja volt ez egy szép sportkarriernek, ennyi év után is tisztán látható.

Magam akkor ismertem meg, amikor a megyei első osztályú ifjúsági mérkőzéseinket vezette, a főmeccsen, a felnőtt csapatoknál pedig partjelzőként működ-

dött közre. Aztán, ahogy múltak az évek, az ifi meccseken is csak taccsbíró lett, s nagy alázattal állt helyt még akkor is, ha unalmasabb játék esetén, a kispadon ülő edzőtől kért egy szál cigarettát, és föl s alá sétálva elszívta a partvonal mentén. Később már csak serdülő mérkőzéseken vették igénybe szolgálatait, de a helyzet akkor fordult komolyra, amikor már ezek a megbízások is elmaradoztak.

– Vezet még Toncsi bácsi? – kérdeztem egy alkalommal.

– Már csak női meccseket – mondta, s legyintett.

No, így ment Toncsi bácsi azon a Fő utcán, ahol én is mentem, és üdvözöltük egymást.

Nem olyan volt, mint szokott.

Én nem szeretem, ha az emberek nyolcvanöt évüket betöltve nem olyanok, mint szoktak, ezért megkérdeztem, ahogy ő is mindig:

– Mi van aranyos Toncsi bácsi?

– Csak az, hogy voltam a Sporthivatalban – mondta. – Tegnap, életemben először, pénzzavarba kerültem. Kellott volna ötezer forint. Tudod, hogy nekem olyan ismerősöm senki sincs, akitől kérhetnék. Elmentem hát a Sporthivatalba, és adtak máig ötezer forintot.

Itt egy nevet is mondott Toncsi bácsi, csak most nem akarom ideírni, hátha nem szereti a régi történeteket, ám azért áldassék a jó Zag Jóska neve, mert másnap egyenesen a pénztárba küldte Toncsi bácsit, amikor hozta a nyugdíjból lecsípett ötezrest az adósság rendezésére.

– Írjon alá, aztán nem kell fizetni semmit, maga egész életében becsületesen dolgozott, jutalomként kap ötezer forintot, drága jó Toncsi bácsi.

És Toncsi bácsi szemében még akkor is könnyek csillogtak, amikor nekem mesélte a történetet, aminek végén azt mondta:

– Hát nem éri meg becsületesnek lenni, most mondd meg őszintén...

Én meg őszintén mondtam, hogy dehogynem, nagyon megéri becsületesnek lenni. Hosszú távon az nagyon kifizetődik.

Egyébként néhány éve már nem ezen a földön vezet meccset. Elképzelem, ahogy odaát belefúj a sípjába, és jellegzetesen görbe lábaival megindul a tizenhatoson belülre, és határozottan a büntetőpontra mutat. Az angyalok meg egymásra néznek, és nincs merszük reklamálni. Sportszerűen tudomásul veszik a bíró döntését.

(Kalap)

Órákkal a mérkőzés előtt már megjelent a helyszínen. Tudakolta a csapatok összeállítását, nézte a gyülekező szurkolókat, és kémelte az időjárást. Közben összerakta az aznapi szotyit, tökmag és nápolyi adagokat.

Az igazi nevét kevesen tudták. Embernek nem jutott volna eszébe, hogy azt mondja: Zöllei úr, kérek egy csomag nápolyit. Kalapnak hívta mindenki, s Zöllei János komolyan vette ezt a nevet, mert fejfedő nélkül nem állt volna a szurkolók elé talán semmi pénzért. Az NB I-es Rákóczi-mérkőzések kötelező kelléke lett ő. Mindenki szerette, s talán nem túlzás nekünk is rögzítenünk: ő is szeretett mindenkit. Még a Fradi ellen bekiabálókat is jóindulatúan figyelmeztette, hogy bizony Albert Flóri cipője alatt sincsenek. Ebből aztán mindenki értett. Kalap csak zöld-fehérben tudta elképzelni az életet. Tudtuk róla, hogy nála első a Fradi, de jutott a szurkolásból minden zöld-fehér csapatnak.

Kalap mindig tudta, érezte mi történik a pályán, pedig munkája arra kényszerítette, hogy egész munkaidőben háttal legyen a játéknak. Aztán egy nap eljött a várva várt mérkőzés, amikor a Ferencváros játékosai futottak ki vendégként a cukorgyári gödörbe. Vártuk, kinek szurkol ezen a napon Kalap. De véleményét nem nyilvánította. Egyszer aztán elkért egy szurkolótól egy Fradi, egy mástól pedig egy Rákóczi zászlót. Egymás mellé tette őket, és a közönség felé fordulva csak annyit mondott: gyerekek, nézzétek milyen szép! Majd tovább ment, hangosan hirdetve, hogy megérkezett a nápolyi, a tökmag és a pírított szotyí...

(druzsba)

Lev Jasin Kaposváron! A világ egyetlen aranylabdás kapusa, aki a FIFA-szavazáson elnyerte az Évszázad Kapusa címet is. Nyert olimpiai- és EB-aranyat, háromszor szerepelt világ bajnokságon.

1986-ban, már felnőtt fejjel is a gyermekkor iránti tiszteletből kötelezően mentünk megnézni a Rákóczi-pályára a szovjet világklasszist. Pedig már nem a kapuban állt, csak a kezdőrúgás jutott neki. Ám ezt is hatalmas tapssal jutalmazta a közönség. Hortobágyi Róbert kollégám fotósorozatot készített az esetről. A magyar-szovjet öregfiúk mérkőzés után aztán közös vacsorára mentek a hajdani nagy ellenfelek és régi barátok. Szemtanúik szerint mindenki nagyon jól érezte magát. Még Lev Jasin is! Reggelre azonban állapota rosszra fordult, kórházba kellett szállítani. Aztán azonnal Moszkvába. Onnan jött egy nappal később a hír: amputálni kellett az egyik lábát. Ennek a betegségnek aztán olyan súlyos szövődményei lettek, hogy négy évvel később elhunyt. Robi kollégám „Az utolsó rúgás” címmel nevezett egy MÚOSZ-pályázatra, és természetesen díjat nyert. Így aztán dokumentált történelmi tény lett, hogy Lev Ivanovics Jasin Kaposváron rúgott utoljára labdába...

(Cseri városrész)

Neves sportolók kerültek ki erről a vidékről. A Kölcsey utcában lakott Bódis Károly, aki labdarúgó-tehetségének köszönhetően, hogy Csepelig eljutott. A harmincas évek végén, a Sport címlapján is szerepelt a cseri fiú. Ezt még két évtizeddel ezelőtt is számon tartották az itt lakók. Cseri-morzsa.

Olimpikonok is születtek itt. Dóry András 1956-ban Papp Lászlóval képviselte a magyar ökölvívást az olimpián, másfél évtizeddel később pedig Pamuki József szerzett dicsőséget az 1500 méteres síkfutásban.

A Cserben lakott egy ideig a háború utáni első polgármester is. Boór István egykori Katona József utcai házát nehezen közelítjük meg. Az utca ugyanis máig kövezetlen, mintha megfeledkeztek volna róla az útépitők.

Földidézzük még a bakterek emlékét is. Hiszen a Cserről szólva nem lehet említés nélkül hagyni a sorompót, ami régen a mostani felüljáró alatt ágaskodott. Bizonyos Magyar Lajos bácsi sokszor volt tanúja szolgálatban, ahogy a nagybácska fiúk be-becsöngettek a Vár utcai nyilvánosházba, aztán futásnak eredtek a Cseri úton, ugatásra ingerelve a fűrésztelep kutyáit.

(helyi érték)

Híresebb játékos sok lépett a Kaposvári Rákóczi stadionjának zöld gepére. Tehetségesebb aligha. Pedig Nagy Lajos abban a korban született, amikor az

Istent gyakran találták adakozó kedvében, amikor a magyar focisták tehetségének meghatározása volt soron.

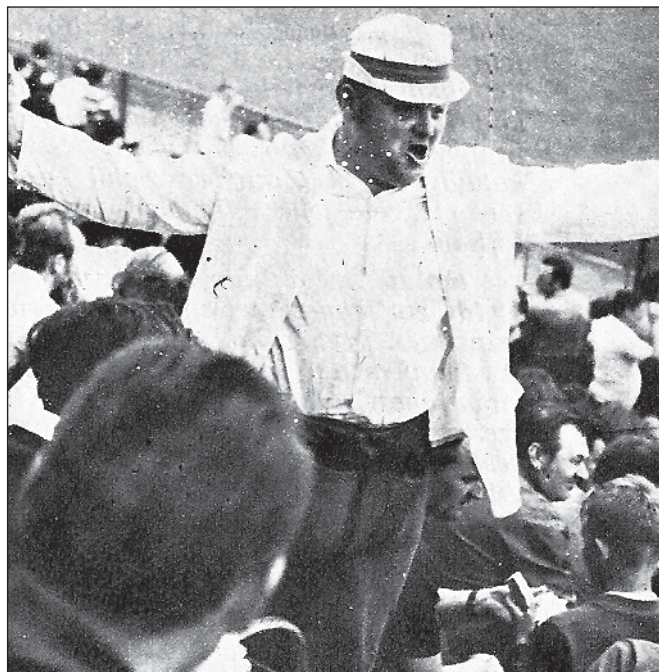
Kaposváron született, a Hunyadi utca elején lévő – akkor még beépítetlen téren – rúgta először a labdát. Kilenc esztendő korától már a KMTE, aztán a Kinizsi edzéseit látogatta. Csakhamar kiderült, nincs idő várni: a csapatnak szüksége van a játékára. De a szabályok nem engedték, hogy pályára lépjen, ezért meg kellett hamisítani születési dátumát. Volt egy nyár, hogy eltörött a jobb lába. Édesapja egy fára rongylabdát kötött, azt rugdalta a sérült játékos ballal. Később aztán igazi kétlábos focista vált belőle. Akik látták játszani, szerencséseknek tarthatták magukat, mert Nagy Lajos más dimenzióban gondolkodott a labdarúgásról, mint társai, ellenfelei.

Ösztönös, mert a labdarúgásnak azokat a mélyebb összefüggéseit, amit ő a pályán felismert a másodperc töredéke alatt: tanítani nem lehet. És megtanulni sem.

Karmester volt a pályán, mindent tudott, mindent tudni akart, bizony nála volt legjobb helyen a labda. A nézők is azt szerették, ha feléje száll a labda, mert várható volt, hogy valami izgalmas történik, valami váratlan, szokatlan. A szurkolók hálásak voltak ezért, Kánya becenéven emlegették, mert az igazi kedvenceknek becenév jár!

A legenda szerint azért ez a név, mert úgy szállt át a védelmen, mint valami madár.

Bárhogy legyen is: találó név, mert Nagy Lajos valóban szárnyalt a középpályán.

Zöllei a legendás tökmagárus

Haldokló sportág?

Kedvenc sportágam nevét sohasem szerettem, pedig kettő is van belőle. Az egyik sutácska hangutánzó szóként egyfajta véletlenszerűséget sugall, mintha monoton oktondiságból éppen csak megesne az, amit a szó kifejez. Úgy tudom, az angolból vettük át, jelentését értik az egész világon, de rövid, pattogó ikerhangzásával, magas és mély magánhangzóinak egyazon mássalhangzók közé szorult dallamosságával akár a kínaiaknak is adományozhatnánk a szóalkotás képzeletbeli vándorserlegét. A másik neve viszont szörnyen unalmas tükörfordítás, egy másik sportág elcsent nevének poroszos, helyre korlátozó szűkítése. Ha csak tehettem, kicsiny koromtól ösztönösen kerültem e csodás sportág hivatalos és közkeletű megnevezését, mert úgy éreztem, e játék ezerszer több gyönyörűséget, izgalmat és titkot kínál, mint amit bájos vagy mogorva megnevezése kifejez. Nem rejtegetem tovább, e sport a műkedvelőknek *pingpong*, a versenyzőknek *asztalitenisz*. Volt (sőt még ma is van) részem mindkettőben. Azt a heves szívdobogást, torokszorító szégyent viszont soha nem felejttem el, amit életem első játékán, az általános iskolai tehetségkutatón éreztem. Az alsó tagozatos, öntelt és pufók fiúcska, mert már némileg beleszagolt e játék boszorkánykonyhájába, engem, a felső tagozatost, szenttelenül és fölényesen „le-mosott” az asztról. Hatalmas fogadalmat tettem: ezt a fiút jövőre, ha belegebédék is, legyőzöm, mi több, „ronggyá verem”. Nem tudtam, hogy a szerencse legénykéje vagyok. A mi iskolánkban, az erzsébetvárosi Kertész utcában tartotta akkoriban edzéseit az ország egyik legjobb klubja. Emlékszik-e még valaki rá a beavatottakon kívül? Vasútépítő Törekvés. Mai nevén, BVSC-ként, mindenki ismeri.

Tanítás után dehogy mentünk haza, inkább rohantunk a tornaterembe. Felállítottuk az első asztalt, ha versenyző jött, elküldtek, mondták, állítsuk fel a következőt, így ment ez az utolsó (nyolcadik?) asztalig. Amíg lehetett, addig játszottunk, ütöttük, nyestük, csavartuk, pötyögtettük, püföltük a labdát nagy-nagy igyekezettel. A szomszédos asztaloknál Berczik, Bubonyi, Földi, Gyetvai ütötte a labdát, Sidó Ferenc mellett ez volt az akkori élvezőny. Berczik alatt a pihenés perceiben a takarítónő felmosta a padlót, tócsákban állt ugyanis az izzadság azon a térfélen, ahol ő játszott. Legendás első mesterünk, Simon Béla 1956-ban nekivágott a határnak, hogy a Fradival külföldön túrázó feleségét, a majdani sokszoros nyugatnémet válogatotat „hazahozza”, de végül ő is kint maradt, később a világ egyik legnagyobb sportszergyártó cégének, a japán Butterfly-nak lett az európai vezérképviselője. Neki köszönhette a későbbi Jónyer-Klampár-Gergely aranytrió és valamikori kedvenc játékos, az addigra szövetségi kapitánnyá előlépett Berczik Zoltán, hogy a nagy sikerek idején csak úgy dőlt Magyarországra az újfajta matéria, ütők, borítások, asztalok, hálók, térelválasztók sokasága, számolatlanul. Mi még hagyományos ütővel és gumiborítással játszottunk, a sportágat gyökeresen megváltoztató „kémiai forradalom” előtt. A pörgetést, ezt a veszedelmes fegyvert az ázsiaiak kísérletezték ki,

az új szivacs-, később szendvicsborításoknak köszönhetően. Iskolatársam, Rózsás Péter leste el Japánban, ő hozta be Európába ezt az új stíluselmet. Huszonöt évvel később Jónyerék éppen e játékelem fonák változatával hódították vissza a világhelsőséget a kínaiaktól. Simon Béla bácsi egyébként tömondatokkal irányította az edzéseket. „*Fiam, mondta, a meccs végén a vesztes hazamegy!*” Nem ismertem nagyobb hajtóerőt és büszkeséget annál, ha az ellenfélnek kellett hazakullognia, jóval az edzés vége előtt. Máskor így szólt: „*Egy órán át védsz, fiam, Kóczyán Évának, egyetlen feladatod van, nem ronthatasz!*” Puff neki! Kóczyán Éva akkoriban a világ legjobb női játékosai közé tartozott, én pedig nem ronthatok ellene! Tudtam, persze, hogy nem én vagyok a fontos, hanem az, hogy Éva szabadon gyakorolhassa a tenyeres ütést fiúpartner ellen. Béla bácsi távoztával aztán, bár még „végrendelkezett” az ifiket illetően is, egyre gazdátlanabbak lettünk, még egy ideig játszottam a Postásban, majd vidékre kerülve hosszú időre búcsút mondtam a kaucsuklabdának. Húsz év után azonban újra megjelentem a Postás Zichy utcai termében, kézen fogva vezettem oda egy hétéves, riadt tekintetű szóke kisfiút.

* * *

Azt, hogy a fiamnak bámulatos gömbérbéke van, már négyéves korában felfedeztem. Nyaraláskor labdáztunk a gyepon, én vagyok a kapus felkiáltással arra kértem, rúgja vissza az óvatosan a lábához gurított labdát. Elképedve láttam, hogy „rádól” és leszorított lábfejjel jól „megküldi” a pettyest. Ezt kítől tanultad, kérdeztem megrökönyödve, ő pedig ártatlanul visszakérdezett: mit? Ösztönösen tette azt, amit érzékei belülről diktáltak. Elkezdődött a kálvária, hogy távol tartsam a focitól. Ez az időszak ugyanis a magyar labdarúgásban a bundabotrányok, a „lötyögés a semmibe”, a „miért beteg a magyar futball” korszaka volt, tele balhékkal, morális válsággal, ostoba követelményrendszerrel, korán kiégett „magyar” csillagokkal, a védelmekben pedig Dalnoki és Noskóféle hentesekkel. Darabokra törnek a lábát, vittem hát a Postásba, ahol nem kellett féltennem a testi épségét. Sokáig két fiúcskát kísérgettem az edzésekre, Kiss Benedek barátom Balázskáját és a magam rosszcsontját. Párhuzamosan figyelhettem a fejlődésüket. Régi szabály (tapasztalat), hogy ha a szülőnek valamiért derékba tört, félbeszakadt a sportpályafutása, megkísérli újraálmodni azt a gyermekében. Ez történt velem is. Első országos versenyén, tízévesen, a legjobb négy közé került, rögtön lecsapott rá a BVSC sportiskola. Tehát a Vasútépítő Törekvés jogutódja. Gyönyörű évek következtek. A hazai és a korosztályos nemzetközi mezőnyben is a legjobbak közé számított, bár a tehetsége nagyobb volt a szorgalmánál. Újoncként Európa-bajnoki bronzérmesek lettek Németh Károllyal. Még játszottak a világverő magyarok, Jónyer, Gergely és Klampár, csillaguk magasan ragyogott. 1979-ben visszahódították a világhelsőséget a kínaiaktól Phenjanban. Csoda-e, ha az ő példájukkal bátorítottam, terelgettem csemetémet és arról ábrándoztam, akár a fiam is lehet a legnagyobb sikereinek folytatója. Sajnos nem egészen így történt. Akadtak ugyan kiugró eredményei, 1988-ban egy németországi versenyen megverte a ma már csak „pingpongpápaként” emlegetett világbajnokot, a svéd Jan-Ove Waldnert, a vi-

lághírű horvát Primoracot, öt páros magyar bajnoki érmet, csapatbajnoki aranyakat szerzett, de a nagy áttörés mégis elmaradt. Miért? Sok egyéni és sportág-beli oka van, de tény, ezt a sportágot is utolérte a balsors. A Jónyer-generáció után nagy úr támadt, annak ellenére, hogy tehetségek sora tűnt fel. A bomlás első jelei láttán, még a rendszerváltás kezdetén a régi, Kertész utcai barátság jogán hosszú nyílt levélben tártam fel a zuhanás okait a Napi Magyarországon dr. Harcsár Istvánnak, a szövetség akkori elnökének. Válasz természetesen nem érkezett, Harcsár Pista kényszeredetten mondta később négy szemközt: mit is mondhattam volna? Hogy mindenben igazad van? Például, válaszoltam, a szövetség technikai igazgatója viszont cinikusan csak annyit mondott, üzemi lapokban (!) közölt cikkekre nem reagálunk. Ma már a sportág belső közvéleménye előtt világos, hová is címezte korábban írásait, kikről és mit is jelentett a nagyhatalmú, utánpótlásért felelős szakvezető. A sportág akkori korifeusai egyszerűen „belehíztak” a korábbi sikerekbe, elégedettség és acsarkodás közepette pedig elsikkadt a cél, a tehetségek méltó gondozása, menedzselése, csoda-e, ha egyre távolodtunk a világ legjobbjaiktól, manapság az európai középmezőnyben tanyázunk.

* * *

Látván a fiam sikereit, magam is újra ütőt vettem a kézbe. Edzőképzőt végeztem, megismertem a legújabb edzőmódszereket, éveket töltöttem mellékfoglalkozású edzőként a Központi Sportiskolában. A szomszédvárbán. A riválisok között. A fiam korosztályával foglalkoztunk. Előfordult, hogy KSI-s tanítványom játszott korcsoportos döntőt a fiammal Győrött. A kispadra ugyan nem ülhettem, elfoglaltság okán, ám a lelátóról együtt néztük a mérkőzést a játékos édesapjával. A szemünk se rebhent, arcizmunk se rándult, fegyelmelzetten lepleztük azt a fullasztó, heves szívdobogást, amelyet már életem első versenyén is éreztem. A sporttal foglalkozó tudományos kutatók az asztaliteniszt tekintik a legösszetettebb és legnehezebb sportágnak. Nagyon kis területen, a másodperc tört része alatt kell végrehajtani összehangolt és rendkívül bonyolult mozdulatsorokat, iszonyatos idegi megterhelés mellett. Tudom, ez más sportágaknál is így van, itt leginkább az a döntő tényező, hogy szédítően lerövidül a reakcióidő. Mára, a televíziós sportközvetítések korában a pingpong *élvezhetetlen* sport lett. Üzletileg eladhatatlan. A képernyőn „nem jön át” az a mérhetetlen kifinomultság, ami például egy ravasz adogatás fogadásához nélkülözhetetlen. A néző nem is érti, mi történik, hiszen látszólag a világ legegyszerűbb dolga visszapöccinteni a kaucsuklabdát a másik térfélre, holott ehhez az egyszerűnek tűnő mozdulathoz legalább tízévi mindennapos gyakorlás, több órán át tartó, néha bizony monoton tréning (a sportág nyelvén: dinamikus sztereo-típiá) kell, s még akkor sem biztos, hogy valaki az élmezőnybe kerül. A kínaiakat, akik e sportág művészei, még nem is említettem. Ha pedig a néző érdektelen és távol tartja magát az eseménytől, az a sportág halott. A háttérben egyre inkább a sportszergyárak ádáz üzleti harca dúl, vegyi találmányok, kémiai konstrukciók, vegyületek mérkőzése zajlik. A játékos személyisége, a játék szépsége immáron másodlagos. Pedig mi mindent megtettek a nemzetközi szövetségek

az utóbbi évtizedekben, hogy ismét rangot és teret adjanak a *játéknak*, a sport szellemének. Mégsem tudják teljesen kiszűrni az üzleti szempontokat. Hiába szabályozták az ütőborítások jól megkülönböztethető színét, anyagát, a szoftlap vastagságát, növelték a labda méretét, magasabbra emelték a hálót, rövidítették a játszók idejét, huszonegyről tizenegyre csökkentették a szettenként elérhető poénok számát, hogy pörgőbb, érdekfeszítőbb, izgalmasabb legyen a küzdelem, az asztal színét zöldről kékre változtatták, hogy a látvány képernyőbarát legyen, majd hiába tiltották ki a termékből az egészségre ártalmas ragasztóanyagokat, minden hiába. Így pedig a sportág elveszíti vonzerejét, a hazai mérkőzéseken üresek a lelátók, a családtagokon és a szakmai érdekelteken kívül senki sem kíváncsi a játékosokra, a küzdelem hőfokára.

* * *

Minő érdekesség: miközben a nemzetközi sportvilágban (Kínát kivéve) az asztalitenisz haldokló sportág, Magyarországon, de kiváltképp Németországban, az amatőr-közeli, tömegsport-jellegű pingpong diadalmasan hódít. Valamikor éljáterekesek rövidebb-hosszabb kihagyás után újra ütőért nyúlnak és immáron a saját örömeikre, az együttlét és a mozgás gyönyörűségéért kis klubokat szerveznek, négyfős csapatokkal alacsonyabb szintű bajnokságokba neveznek és végre önfeladten játszanak. Ötvenévesek, hatvanévesek, nemegyszer hetvenesek. Japánban még a nyolcvanévesek is versenyezhetnek a saját korosztályukba tartozókkal. Játszanak, mert nem a kor számít, hanem a lelkesedés. Versengenek, persze, egészséges becsvágygal, de az eredmény másodlagos. Mivel számtalan tudásszint él egymás mellett, mindenki talál magának játékerőben magához illő partnert. Évekig játszottam a budapesti bajnokságok különböző erősségű osztályaiban, sok ismerősön, régi barátan, köpcösön, kopaszodón, térdvédővel, könyökvédővel összetákolts versenyzőn látom, hogy a játék hevében elnyűhetetlenek, sportszerűek, mert bár a küzdelem felfokozott, mégsem az életük múlik rajta. Ez a kijelentés azért óvatos mérlegelést kíván: volt olyan sporttársunk, aki döntetlen állásnál, az asztal mellett adta vissza lelkét a Teremtőnek. Miként Varga Zoltán, a legendás csatár, aki öregfiúként, friss sportorvosi engedéllyel búcsúzott örökbecsű játékatól, a labdától és búcsúzott mindannyiunk megismételhetetlen játékszerétől, az élettől. Azért ez még mindig jobb, mint egy ostoba autóbaleset. Olvasom, hogy Klampár Tibor a napokban töltötte be hatvanadik évét és egy vidéki kis csapatban játszik, még mindig az első osztályban. Másutt pedig edző, s az a bolond szituáció állt elő, hogy önmaga (edzőénje) ellen kellett volna mérkőznie játékosként. Tisztelet a megszállottaknak, a gyermeki lelket őrző örülteknek, mint például Faházi Janinak, aki még ma is bárki amatőrt megver parkettával vagy palacsintasütővel...

Puskás Moldvában

A fiú mellém állt, s csodálkozva nézett. Mondani akart volna valamit, de zavarban lehetett, mert csak állt, és nem beszélt. Kerekfejű, csillogó szemű fiú volt, ferde vágású szemekkel. Végre megszólított.

– Kend magyar?

– Igen. Budapesttából... Budapestről jöttem.

– Ott magyarosan tanácsolgatnak?

– Igen, ott mindenki magyarul beszél.

– S kend látta játszódni?

– Kit? – kérdeztem, s belenéztem piros, szeplős arcába.

– Puskást!

– Puskást?... Igen, egyszer láttam játszani. Már öreg volt, alig futott, de ha hozzákerült a labda, egy csel után azonnal lőtt. Mindig a kapuba lőtt, nem mellé, nem fölé, mint a maiak. Úgy emlékszem, három gólt lőtt azon a meccsen.

– S látta-e a stampillát?

– Mit?

– A stampillát – mondta a legényke, és mutatta a kezével, hogy megértsem végre.

– A pecsétet? Milyen pecsétet?

– Tátám rendítte, hogy erőst jó lába vót. A balogval lőtte a portáloknak a gólokat. Azok bögtek. Mikor Puskásnál vót a labda, már bögtek. Történt, hogy megfogták a labdát kezeikkel, de heába. Ojjan erősen lőtte, hogy bérántotta őket a kapuba. Akkor csántak egy gyülekezést, az összes portál a világond, s lemondták, hogy ők többöt nem még játszódnak Puskásval... Akkor rendítte Tátám, mikor hazajött a dologból, s keresztvel, s lérvél tanácsolgattak. A nagyobbak hoztak egy dekrétot aztán.

– Kik?

– A nagyobbak, akik organizálják a sportot... a futballt.

– S mit döntöttek a „nagyobbak”? – kérdeztem érdeklődve.

– Egy stampillát...

– Egy pecsétet!

– Egy ... pecsétet tettek a lábára. A balogra. Lepecsételték a lábát, hogy azval nem lehetett játszódnia, azval nem lőhetett. Tátám rendítte.

Magabiztosan nézett rám, s mosolygott.

– Mi történt azután?

– Heába csánták – s legyintett. – Ő tudott a jobbval es! Úgy játszódt, mint az ördög! Azontúl mindég csak a jobbval lótt.

Hamiskásan nevetett, majd megkérdezte még egyszer:

– Láttá-e a ... pecsétet a lábán?

Felelni akartam. Okosan, felnőtthöz méltón. Nagy lélegzetet vettem; és körbenéztem. Láttam a kékre meszelt falú kicsi házakat, amiknek náddal és kátránypapírral fedték tetejét. Az utcán mezitlábás, katrincás asszonyok jöttek a mezőről, vörös szőttestarisznyákkal, izzadtan.

Visszanéztem a legénykére. Észrevétem foltozott, kockás ingét, agyonhorodott nadrágját. Reménykedve nézett rám.

– Láttá?

– Láttam – mondtam csöndesen.

Felnevetett.

– Tudtam! Tátám nem hazug. Ő es játszódt, erőst szerette. Két esztendeje paralizálódt le, most csak feküszik az ágyban, forgattyuk, s ő bőgedez.

Puskás bátrabúzó's csele a lodoni Wembley Stadionban

SZÉPIRODALOM

BODNÁR SZILÁRD

Szerelem

(Részlet a Fakönyvből)

A szerelmet nem ismerem. S mégis szerfelett szeretem. Nem hiszem, hogy ezt a Szerelem tudja, mégis érezhet irántam valamit, mert szüntelenül keresi a társaságomat. Néha. Mindig. Külön. Különben egyek vagyunk. Nemcsak itt-hon akar engem, hanem egy nagy épületben, a szívében is helyet csinált. Oda-vonzza az érzéseimet. Meg akar felelni nekem, hogy én is megfeleljek neki. Meg akar találni engem. Keres. Ha nem talál, mobilon hív. Vagy szól a portásnak, hogy találjon meg. Betegnek is gondolhatnám, de megsúgta, hogy ez bizony a szerelem egészséges jele. Van belátástudata.

Egyszer megtörtént, Pati, hogy az egész épületet végigjárta miattam. És majdnem meg is talált, de aztán mégsem, pedig én ott voltam. Bújócskázunk egész életünkben, mert a Szerelemnek is van élete, ezt hívja szerelmi életnek este hozzám bújva. A Szerelem olyan mennyország, amely nincs is, meg van is. Azonban nekem mégsem idegen. Láttam embereket örömmel, szerelemmel szeretni egymást. Boldogság volt látni az arcukat. Tényleg. Megfigyeltem őket titokban. Vidám dolog lehet – gondoltam, és bizony volt bennem irigység. Szerelem helyett. Mindig hagytam, hogy örüljön a Szerelem. Udvarias és önzetlen voltam vele szemben. Lemondóan félreálltam mások szerelme elől, hadd arassanak gyerekeknek mesélhető dicsőségeket a szerelmükről (akkor apa meg anya így találkozott). Ilyenkor dagadó mellel, büszkén éreztem, hozzá tudtam tenni valamit a nemzet vagy a szerelmes világ összboldogságához, a szerelem ugyanis határok nélkül való.

Bevallom neked, Pati, néha rám tör a vágy, hogy egyszer én is megkísértssem a szerelmet. Csak még várok egy kicsit. Egyedül nem megy. Mert nem jön. Nem hiányzik, mert már mintha nem ismerném. Talán ezt az erőt csodálja bennem a Szerelem, amikor a szája sarkában nevet. A türelmemet. A türelmetlenségemet. Az akaraterőmet. A gyengeségemet. A tudatlanságomat. A kitartásomat. Ezt mind kineveti, mert tudja, hogy majd jön, és akkor végleg legyőz. Mert tudja, hogy várom.

Gyanítom, a szerelem nem tesz szabaddá. Azt hiszi, rabul kell ejtenie. Áldozatot lát bennem. Meg akar szerezni magának. Ezért félek tőle. Egy életre bevonz. És akkor nincs menekvés. Meg akar enni, mint egy sajtot. Más szögből nézve azt akarja, az unalomig velem legyek az életem végéig. Én az övé lennék, ő meg az enyém. Nem akarom kisajátítani magamnak. Ha meg elveszteném, fájna a hiánya. Láttam már, hogy az emberek sírtak, amikor elhagyták őket. Egyszer engem is elhagyott. Akkor lettem segédmunkás a betonüzemben (nem szerelemből). A Szerelem elment nyaralni egy kölcsöncsónakkal.

Csónakos Szerelem volt, míg én betonoztam. Ám hiába hajózott el, visszatért. Mindig is úgy gondolta, hogy találkozunk kell, ha eljön az ideje. Arra gondolkodom, hogy a Szerelem engem várnak néz. Várja, hogy találkozzunk. Állandóan el akar foglalni, ezért harcban állunk. Azt is hiheti, hogy korallzátony vagyok (vagy lepényhal), mert rám akar telepedni. Szóval így vagyunk egymással. Az fog győzni, aki türelmesebb lesz. Legalábbis ezt súgta szerelemcsüörtökön este, amikor rekedtes hangon, izgatottan felhívott – engem is, magát is meglepve.

A Szerelmet, Pati, (azt hiszem) az egyetemen láttam először hosszú hajjal. Egy buliban előttem ült, és ekkor vettem észre szűk farmeros popsiját látva, hogy ő a Szerelem. Az arca fedve volt, mert még nem jött el az ideje, hogy megtalálja. Tudtam, hogy ő kell nekem, mégis elmenekültem. Távozott, én meg fellélegezve örvendeztem.

Amikor egyszer a könyvtár olvasótermében visszasétáltam a helyemre, ott ült rövid hajával az asztalomnál, és sötétszürke nadrágkosztümöt viselt. A Szerelem. Keresett. Láttam, hogy keres. Amikor azt mondtam neki, hogy: Halló, itt vagyok!, megtalált. Kinevetett.

Nem engem keres. Jaj, dehogy! – mondta legyintő szívével; csak a szerelmet keresi. Aztán megkérdezte tőlem, hogy láttam-e már a szerelmét, pontosabban a Szerelmet, mert olyan régóta üldözi, hogy azt el sem hiszem. Mert kell neki, hadarta lelkesen. Szüksége van rá. Nem élhet nélküle, mert ő a Szerelem. Megkérdezte tőlem, tudom-e, látom-e ezt.

Én még ilyen jelenséget sose láttam. Kevés vagyok neki – súgta, mint ahogy kevés neki néhány boldog perc. Neki évek kellene, hosszú, boldog évek. Egy egész élet. De ne csüggedjek! Csak most vagyok még kevés. Tulajdonképpen lehetek én is a Szerelem, mondta ábrándosan hátradőlve, és végigsimított csodásan csillogó barna szemével. De ehhez még fejlődni kell nekem, a kisfiúnak. Hogy képes vagyok-e rá, az már nem is érdekli, mondta mosolyogva, ringató hangon, a blúzát igazgatva. Elhittem neki. Azt hittem, ismerem.

De a Szerelem nem mindig mondja azt, amit gondol, néha elvárja, hogy kitalálják a gondolatát. Ilyen. Ma már tudom. Néha senkit sem keres, csak vár, hogy rátaláljanak. Én meg tulajdonképpen azt sem tudtam, keresek-e már. Kérdezgettem a szeretetről, barátságról, hogy melyik fontosabb. Ő meg visszakérdezett, hogy tetszik-e a vörösre lakkozott körme. Nagyon tetszett. Semmi sem tetszett még jobban. De az ellenkezőjét mondtam. Aztán arra kértem, válasszon. Sóhajtott egyet (én is), mert a büfében a franciakrémes mellett döntött. Kávét is kért csokival, mert azt sokra értékeli. Akárcsak engem. (Nem ilyen választásra gondoltam.)

Hiába, mondtam, hogy bennem nincs szerelem, hogy ilyen érzés tán nincs is. Csak szeretet van – feltétlen szeretet. A Szerelem ezt hallva szerencsére ült, csak ezért nem esett össze a lelki földrengéskor. Hát van, mondta, és átnézett rajtam. Majd csak meglelem én is, mondta és sóhajtott. Mennie kell, bizonygatta, mert várja valahol első látásra a Szerelem. Észrevette, hogy még félek tőle.

Nem is tudom, mit akartam. Őt?! Még nem. Először a popsiját vettem észre, vajon honnan voltam olyan biztos benne, hogy a Szerellemmel beszélgetek. Bájosan angyali arcát nem is ismertem. Nem voltam biztos benne, hogy ő al-

szik-e mellettem, az ő haját csókolom-e édes szuszogása közben. De gyengéden cirógattam, hogy fel ne ébresszem a Szerelmet. Vajon tényleg az ő mosolya ölel engem reggel?

Szerettem. Szeretném visszakapni. De ezt csak most tudom, amikor még mindig szeretem. A kételyeim miatt elvesztettem kislányosan őszinte mosolyát, a hangját, a lelkét. Elvesztettem őt, a Szerelem ajándékát. Azt, ahogy a nevemet mondta: „de, Szilárd!” Nem, mégsem vesztettem el belőle semmit, most is itt van velem, mint 15 éven át.

Édes volt kislánynak, édes bakfisnak, édes nagylánynak. Nőnek. Ajándéknak. Szerelemnek. Mindennek született. Anyának is, hiába mondta, hogy még egy Götz-baba sem fér el benne. Talán még nekem is született. De ezt csak akkor tudhatom meg, ha a szerelmének szólít, mondta; és félrehajtotta a nyakendőmet este, mert nem szerette a selyem érintését. Búcsúzóul csak mosolygott, hogy legyünk barátok, ha én is így akarom.

Valahogy elvesztettem a szívem elől. Kereshettem. A barátaim mondták, hogy valaki látta. El is hívott hozzá, de nem ő volt. Szerelem volt, én is láttam, de nem ő. Meséltek róla tovább, hogy itt volt meg ott, talán Angliában, Szentendrén, Budán. De eltűnt, csak híre volt. Azt hittem, végleg elment. A szívemből, a lelkemből egyaránt.

Kerestem tovább vagy nem, nem tudom már; de azt igen, hogy nagyon vártam. Vártam, hogy jöjjön, hogy keressen. Elkaptam tőle a keresés szerelmi betegségét. A Szerelem fertőző személy lehet. De ez mindegy. Csak az a biztos, hogy jó vele, s nem jó nélküle.

Nem sokkal később megéreztem a jelenlétét. Egy márvány lépcsőn ment felfele, úgy, mint aki már kész a szerelemre. Rövid, sötétkék, elegáns szoknyát viselt, hátul vágással. Láttam a szép, harisnyás combját – félig. A többit elképzelttem. Amikor a válla fölött balra fordulva hátranézett, egy pillanatra a fehér blúzon átsejlett melltartó fedte szép, kerek keble. Megkérdezte, hogy én vagyok-e az új fogalmazó. Én voltam. Mint ahogy nemsókára én voltam vele a szaunában, amikor bikinivonalait és szép ívű, izmos combját is megmutatta. Aztán elsietett Szerelemnek lenni.

Az albéretem felől érdeklődött. Nem tolakodó álláspontja szerint, úgy vélte, célszerű lenne, ha mégis hozzáköltöznék. Nem félne az egértől sem, de nekem is jobb lenne így, nyugtatott meg. Ő az ágyat, én az egércsapdát vetem meg naplemente után. Miközben ezt mondta, a kezemet fogta a széles ágyban, az első csípős, novemberi estén. Siófokon. Ha akarom, már ma sem kell hazamennem, súgta. Így maradtam nála 15 évig.

Tudod, Pati, a Szerelemnek mindig igaza van. Ha sehol sincs, majd lesz. Ez Newton legáltalálóbb törvénye, mert a Szerelem ilyen. Nem tudom, keres-e még engem; csak azt tudom, hogy szeretném. Szeretném kiérdemelni. De csak a boldog szerelmet várom, a fájdalmat nem akarom. A szerelmi boldogság fontosabb nekem, mint az, hogy a Szerelem örökre velem legyen. Adni szeretnék neki. Magamat. Azt akarom, hogy elvegyen magának. Gyermekeivel, a felelős, féltő vidámsággal és a pajkos csibészséggel együtt szeretem. Emlékszem rá milyen. Tudom, hogy volt, és azt, hogy van valahol a Szerelem. Tudom azt is, hogy nincs előjele, ha jön. Sem jó, sem rossz. Csak jön. Mindent legyőz, csak a

barátsággal és a szeretettel ne tegye ezt! Úgy jöjjön el, hogy jó legyen mindenkinek! Vagy ne jöjjön!

*

Jegyzetek a Fakönyvhöz

A *Fakönyv* levélregény. Dehogy is ósdi műfaj! Elnyűhetetlen. A blogok és chat-ek világában egyenesen feltámadni látszik. Karinthy szavait még sose értettük ennyire: „Nem mondhatom el senkinek / Elmondom hát mindenkinek.” (*Előszó*) A levélregény természetéből fakad, hogy a fiktív és a dokumentáris összegabalyodik benne. Az olvasó természetéből pedig az, hogy dokumentumként akarja olvasni, mintha egytől-egyig misszilis levelek lennének a „regényben”, mintha postára adták volna őket. Pedig dehogy!

A *Fakönyvből* úgy bomlanak ki a történetek, mint a fa lombjából a levelek, ágak, hajtások, s világ teremtődik bennük. Ne higgyük, hogy csak könnyes könyv a *Fakönyv*! Bodnár Szilárdnak istenáldotta humora is van, és meg is csillogtatja. De miért tagadnánk, könnyes is, hiszen tragédiák hívták elő a szerzőből. Ezt a könyvet (amely még kézirat) két halottjának ajánlja a szerző, aki jogász, járásbírósi titkár. Az egyik tragikus körülmények között meghalt orvos bátyja (dr. Bodnár Szabolcs), a másik tragikus hirtelenséggel távozott „csodálatos felesége” (dr. Molnár Julianna). A feleség alakja úgy bukkan fel újra és újra, a levelekben, naplójegyzetekben, short storynak nevezhető rövid történetekben, mint a búvópatak. Maga a Szerelem. Halk szavú volt, filigrán, kislánys alakú, és Julikának becézték. Ez a külső és ez bájos név sehogy sem illett egy büntetőbíróhoz. Pedig az volt, és tehetségesnek mondták. Szakmájában is veszteség a halála. Édesanya is volt, egy kilencéves, szöszeke kisfiút hagyott árván. Ilyenkor akarva-akaratlan Zelk Zoltánt idézi az ember: „Az Isten vétke jóvátehetetlen.” (A hozzá képest fiatalnak számító Nagy László halálakor szakadt ki belőle.) Nem véletlenül arra a levélre esett a választásunk, amelyik a *Szerelem* címet viseli.

A levélregény mindig talányos. Évszázadokra adott töprengenivalót az irodalmároknak az, hogy vajon ki volt a portugál apáca. Hát nem Mariana Alcoforado, ahogy sokáig hitték/hittük, hanem Guilleragues grófja. (*Portugál levelek*, 1669) Bodnár Szilárd levélregényében kevesebb a talány, mint a levélregény nemes őseinél és leszármazottainál (L. Rousseau, Goethe, Fielding, Madame Scvigne, Kármán József és a többiek Ulickajaig), de azért akad. Vajon ki Pati, akinek a boldogságát, boldogtalanságát elmeséli? Lehet képzelt alak, és lehet valóságos is. Ahogy akarjuk. Végül is a szövegen kívül minden „külső”. De inkább mégis az utóbbi. Még azt is sejteni véljük, hogy valaha szép érzelmek fűzték hozzá a szerzőt. Őszintén szólva, nem mindennapi ötlet, hogy neki meséli el, milyen volt szerelmetes asszonya mellett élni – és milyen nélküle. Ez talán eddig még nem is jutott eszébe senkinek.

Új, kaposvári szerző írását mutatjuk be. Fogadják szeretettel!

Komáromi Gabriella

Báránfelhős kéklő ingben

*Báránfelhős kéklő ingben,
ahogy a szél
az udvarunkból felkapott,
lenn a földön,
fenn az égen, megláttam még
hajnalcsillagom
s a velünk született szégyent.
Azt akartam letörölni
tehetetlen, azt a szégyent,
gyalázatam,
más-okozta-szegénységem
s tehetetlenségem.
Röpültem hát szabott pályán
bolygómmal az égen,
csillagként is hányszor sírtam
fényévekben álldogálva
néztem,
messze sír anyám,
apám meg csak hallgat ott
a bánat oldalán.
Sírt az ingem, sírt a gatyám,
sírt a fájdalom,
testem mintha nem is lenne,
ezeréves rabságomban
végtelenből végtelenbe,
mintha lelkem rongya lengne,
báránfelhős kéklő ingben
gönceimben úgy röpültem
ezer éve, szabadság után.*

Hazámhoz, karácsonykor

*Sok rabságunkban és kevés szabadságunkban
megöregedtünk, és mégis szeretünk, hazám.
Mi elmegyünk maholnap, de neked itt kell maradnod
örökre, és várni és várni évről évre, napra nap, minden éjszakán
kisdéd Jézuskáinkat, sok-sok magyar Messiást.*

Az utcán, a téren

II. János Pál tér

*százezer szót adtál nyelvemre
de az Egyet nem mondhatom ki
állok neveddel viselősen
a téren s kérdem: teret nyitni
lelked országának elég-e
ennyi? vérrel öntözött föld ez
balott szívek bolt eszmék tere
hogy neveddel ajkán Istened
a köztársaság helyébe itt
éppen itt léphet-e nem tudom
százezer párás szó tengered
egyetlent abból nem merbetek
... az óriásfák koronája
rebben rezzenek én is. Amen.*

Pál strasse

*Pál strasse mondja és mosolyra
futnak szét arca ráncai
nem tudom a gyermekre gondol
vagy az apostol levelei
zengnek fel benne pillanatra
egyazon érzés mindkettő
a tisztaság hűség öröme
s az egyetlen nyugodt erő
mely valóban legyőzhetetlen
megírta Molnár s megírják
minden őszön és minden tavaszon
a Fűvészkert levelein
Pál strasse nevet és elindul
kit követnek lépéseid?*

Mellékutca Zuglóban

*szerettem ezt az utcát régen
de mostanában bush vagyok
szójáték no te biztos érted
hisz Chicagóban magyarodsz
vissza közénk hát gyere mesélj*

*mi'zujs az óperencián
azon is túl az üvegbegyen
boldog vagy tengerecki lány
szeretted ezt az utcát nagyon
a furcsaságait itt is
milyen sokféle a golyónyom
mutattad egyszer sebeit
és néztük csak a boltak árnyát
és próbáltunk ott – szeretni*

Siettél

*Uram te az vagy aki voltál
én bevallom változtam kicsit
de azért még megismerhetnél
ott álltam a járdaszegélynél
Uram te siettél valahová
én valahonból jöttem megint
kis híján összefutottunk mert
mert fejem leborgadt mint mindig
de az árnyékod ismerős volt
abogyan rávetült virrasztón
anyám földjére apámfára
valahonnan nevetés is szólt
Uram te az vagy aki voltál
ma is siettél valahová*

Rakodópart, költővel

*a rakodópart alsó kövét
ellepte a szennyes ár
propánbután ballag tetején
egy foszöld dinnyekabát
idilli kép idilli táj az ám
innen indul szegény hazám
vándor ki valamiért itt jársz
arra kérlek ne csak ezt lásd
a rakodópart alsó kövén
ül néha szerelmespár
egyik költő másik anya lesz
s a Duna égszürkéje
kékitőt old két szempárlatban
míg nem választ a halál*

Nincs és van között

„...nincs és van együtt a világ.”

(Takáts Gyula: *Mert mindig velünk*)

1.
*Aszúsodom
ízesedem
odvasodom
őszösödöm
uszkve-sedem
üszkösödöm.*

2.
*A madárember Csut
bívja még Drangalag
bol a kő marad
csak
a lélek szabad...*

3.
*Mert szorgos volt Csú
tudja ezt Drangalag
minden lakója
– leánya fia –
kertjének fái
most már örökétig
ott van
kezének nyoma.*

4.
*Barna ősz
cifra rét
dült ezüst*

*fojtó szó
búlt arany
jó napom*

*kulcsra zár
likon néz
ponyva-báz*

*rőt szakáll
sós a könny
tűhegyes – zúzmarás.*

Magyarország (Ahol otthon lehetek)

*Se istenem, se hazám, még búsz esztendőm sincsen,
a fekete öltönyös mégis vasmarokkal rángatna el innen,
a Duna-partról, pedig csak azt hallgatom, hogy csobog
a víz, tükre felett, nézd, az alkonyuló Nap fénye lobog.
Szeretek itt lenni, maradni még inkább szeretnék,
figyelni, ahogy hazatérnek tavasszal az első fecskék,
várni egy piszkos, dudáló vonatra, hogy aztán
magyarul súgjak szerelmeset az állomás peronján
egy lány fülébe. De ez a fekete öltönyös egyre
a vállamat rángatja, pedig én még a Gellérthegyre
fel szeretnék jutni, hogy megtudjam, milyen a kilátás,
és hogy van-e, vagy csak elveszett kiáltás
minden szavam. Fest-e jövőt a nagy magyar égre,
hol van az az ecset, lesz-e hazám ez a föld végre,
vagy marad nekem is az otthontalan nagyvilág,
a ködös London, a daloló Párizs, a New York-i autódudák?*

*Se istenem, se hazám, csak rozsdás tízforintom,
nem marad más, csak ez a dinnyehéj a Duna-parton,
nézem, hogy úszik, s kérdezem: reggelig
eljut-e ez a dinnyehéj a nagy Fekete-tengerig?
Magyarország! Szeretek itt lenni, hol magyar a dal,
minden macskakő, minden utca, minden magyar,
a kapualj árnyékába húzódo barangszó,
a gémeskút, az éjfél daloló kis feketerígó...
Vagy itt találok otthonra, vagy sehol másból,
hiába is szakítanék magamnak a nagyvilágból
egy apró részt, idegen maradnék magam számára is,
hisz magyar vagyok belül, nekem minden más hamis,
nem rezdül úgy a más szó, lélekhez úgy nem érhet,
ezerszer kiáltsd! magyar szívhez csak magyar dal zenélhet.
A Duna-parton ülök, sorsomba merülten, a szél a hajamba kap...
Csöndes vagyok, de a város – meddig marad még hallgatag?*

Zsoltár a csendességben

*Ködfüggőnyt dob ma este
a vijjogó városra az Úristen.
Mint üzött vad, habzó szájjal
hajtom ölébe fejemet
a mindenségnek.*

Dal

*Suttogni betűket papírlap bátára,
Narfényről sorokat vaksötét szobába,
Ízeket ejteni gyalogátkelőkre,
Képeket hagyni el villamossín páron.*

*Halk nyár ez.
Rövid, vízfestékkel pingált, beteg.
Unalmas snitt, karc csak a barázdán.*

*A falakon friss fűjások izzadnak,
matricák égnek a közlekedési táblákon,
estére hőgutát kap
a homlokzatok telerajzolt bádoggipsze, az ereszcatorna,
sérvet a mozgólépcső.*

*Lombán nyúl áramért a körúti Combino,
lustábban apróért a Blabán a koldus.
A város csak úgy tesz, mintba működne,
lenn hűsöl különben a metróalagútban.*

*Hűvös a gang és csatangolnivaló az este.
Az Erzsébet-hídon át a tág Budára.
Sikátorok homlokán lázat tapogatni,
Nézni, ahogy pár sirály vijjogva a szélbe kapaszkodik,
s várni, míg a vár macskakövén
patkánnyá torzul a megnyúlt árnyék.*

*Otthon szódával, dzsesszel feküdni le,
és remélni, hogy sőt hintesz fentről a reggeli könnycseppbe.*

INTERJÚ

BOZÓK FERENC

Beszélgetés a hetvenéves Benke Lászlóval

Mikor jelent meg az első verse folyóiratban?

– Korai verseim a Csepel újságban jelentek meg, a hatvanas évek elején. A debreceni Alföld és a Somogy közölt először a hetvenes években. Irodalomszerető kis közösségben nevelődtem, a Tamási Lajos vezette csepeli Olvasó Munkás Klubban. Kassák Lajos volt az első és egyik legfontosabb vendége a klubnak. Emlékezetes az 1969-es Magunk volnánk a gazda című vitaest a munkásművelődésről, függetlenségünk magyar álmáról. Láttuk és hallottuk Csepelen a lenyűgöző jelenséget, Veres Pétert, a „nemzet pátriárkáját”, ahogy Illyés Gyula nevezte őt.

Az Élet és Irodalomban Tamási Lajos mutatta be Benke Lászlót, a fiatal költőt...

– Így történt, 1974-ben. De harmincegy éves koromban nem voltam már fiatal. Az elsőkötetes költők műveinek írószövetségi bemutatását és kritikai értékelését Fodor András, a költői szakosztály titkára szervezte, neki köszönhetően 1978-ban mutatta be Csordítók nyírvizet című kötetemet Tamási Lajos.

Akkoriban a Szépirodalmi és a Magvető mellett a Kozmosz vállalt fel verseketeket. Hogyan került a Kozmosz Kiadó látószögébe?

– Benyújtottam a verseimet, majd behívtak a Kozmoszba. Kormos István két fényképet mutatott: válasszak, melyik kerüljön a Csordítók nyírvizet címlapjára. Nemsokára jött a megdöbbentő hír: Kormos István meghalt, de a kötetemet még ő szerkesztette.

Költészetében kitüntetett fogalom az Élet. Gondolok itt például Az Élet szerelme című kötetre.

– Idős korára az ember egyre jobban megbecsüli az életet és a szerelmet. Az életszerelmet. S talán mélyebben érti, hogy a költészet elsősorban az életből táplálkozik, nem az irodalomból. Szeretem az életet, a valóságot, szeretem az irodalmat is, de nem szeretem az irodalmias „műveket”, a versmásolatokat, legyenek bármilyen pallérozottak. A költészet győzelem a világon. Verseimmel ehhez a győzelemhez próbálok hozzájárulni.

Említette Tamási Lajost, a Piros a vér a pesti utcán költőjét, akinek irodalmi hagyatékát a Hét Krajcár gondozza.

– Mindabból a sok-sok szellemi-erkölcsi jóból, amit Tamási Lajostól kaptam, ez magától értetődik. Amire képes vagyok, megteszem szellemi apám hagyatékáért. Kiadtuk a Piros a vér a pesti utcán költőjének csaknem a teljes életművét, Keserves fáklya címmel. E mű legjava majd elfoglalja helyét a magyar költészet élvonalában. De ma még feltámadásra vár.

Itt van az asztalon Otthonkereső című regénye, melynek főszereplője Magyar János. Jókai Anna, és mások is írtak szép recenziót erről az önéletrajzi iblettségű regényről. G. Komoróczy Emőke és Baán Tibor írt hozzá fülszöveget. Mondhatjuk azt, hogy ez egy többgenerációs családragény?

– Szerényebben szólva: több generáció sorsát érintem az Otthonkeresőben. A regény főhőse, Magyar János, mi vagyunk. Önmagammal, megélt életemmel, érzéseimmel, élményeimmel, tudatommal akartam tisztába kerülni, azért kellett megírnom elhagyott szüleink és otthonunk, elvesző magunk és gyerekeink drámai sorsát. Nagyon fontos volt, hogy az igazat szépen és jól, hitelesen mondjam el. Volt miből merítenem e szeretethiányos létben, három fiamra gondolva. Anyámék nyolcan voltak testvérek, apámék négyen. Ismerem az összetartozás érzését.

Említette, hogy szépen szerette volna megírni ezt a regényt. De ez a regény nem úgy szép, mint egy rokokó szalon, inkább úgy, mint egy tiszta forrás?

– Forrásomat tisztán kaptam, meg is őriztem. E költészettel átitatott könyvemet szépen írtam meg. Valóban nem rokokó szalonban keresi otthonát Magyar János, hanem ebben a folyton vesző magyar hazában, a szülőföldjén, saját lelkében. Az Otthonkereső főhőse megőrizte szívében az „ökörnyállal felhúrozott” rét varázslatos szépségét. Így vált jellemalkotóvá maga a táj, a szülőföld, az anyanyelv, és mindaz, amit a „dicső természet” adott.

Korábbi regénye, a Sértők és sérültek önéletrajzibb, mint az Otthonkereső?

– Igen, de az Otthonkereső költői értéke erősebb, tisztább.

Van egy korábbi kisregénye, szerepelnek benne beszélő fák is. Mi inspirálta ezt a mesés kisregényt? Mi a szimbolikája, mire akar utalni?

– Az Öreg Tölgy az Élet fővezére, talán ő az Élet maga. Az Öreg Tölgy ott állt szülőfalum, Újvárfalva határában, a zaboskerti erdő szélén. Kitárt, erős karjain sokszor ringatóztam, lombjai közt gyakran elidőztem gyerekkoromban. Természet-közeli állapotban telt el első tizenöt évem. Kapálni jártunk a csemetekertbe, csemetéket telepítettünk kiirtott erdők helyére, lányok és fiúk csapatban dolgoztunk. Észre se vettük, hogy jönnek az idegen favágók, a mi erdeinkre, népünkre élesítik fejszéiket. A Szélvízvölgye írásakor az volt bennem a kérdés: Kie a Föld? Magától értődik, hogy a miénk. Ezért akarják elvenni az életünket, ezért dül Szélvízvölgyben háború.

A Halálig szomjazom című verseskötetéhez Varga Domokos írt előszót.

– Varga Domokost második atyai barátomnak tekinthetem. Azt írta 2001-ben megjelent kötetem elé, hogy a verseimnek „vitathatatlanul egyetemes mondandója van. Egy valóságos sorsregény dereng fel lírájuk pontos lélekrajza mögül.” Sokat tanultam tőle is.

Köztudomású, hogy Benke László és a Hét Krajcár Kiadó fontosnak tartja Varga Domokos emlékének és irodalmi hagyatékának gondozását és ápolását...

– A Hét Krajcár Kiadó Tamási Lajos halálával, a Hazatérés megjelenésével 20 éve indult útjára, idősebb barátaim akaratából lettem könyvkiadó. Tamásinak

szellemi léteimet, Varga Domokosnak megmaradásomat köszönhetem. Elsősorban az ő művei tartják életben kiadónkat. Tiszta embereket kaptam az élettől, és ez igen nagy ajándék. Nálam senki sem tudja jobban, hogy mi miért és hogyan történt az életemben úgy, ahogy történt, s miért épp Tamási Lajossal hozott össze a sorsom, még suhancként Csepelen, ahova Angyalföldről, a Kapagyárból mentem, oda meg a szülőfalumból jutottam. Tamási halála után Varga Domokoshoz rendelt az élet. Nélkülük íróként, költőként, kis könyvkiadóként talán nem is léteznék, meglehet, csavarválogató maradtam volna a Kapagyárban, esetleg közsörűs Csepelen. Idén ismét benyújtjuk a Hét Krajcár Kiadó pályázatát a Nemzeti Kulturális Alaphoz Varga Domokos életművének kiadására. Bízunk, hogy szépirodalmi műveinek tervezett tíz kötetére előbb-utóbb megkapjuk a támogatást.

Miért lett a kiadónak Hét Krajcár a neve?

– Névadónk, Móricz Zsigmond iránt érzett megbecsülésünket kívántuk kifejezni. Meg azért lettünk Hét Krajcár, mert ebben pontosan benne van a koldus magyar irodalom sorsa, létezésünk lényege.

Mi a költészet feladata, küldetése? Mi a költészet sorsa a 21. században?

– Muszáj kimondani mindent, ami bánt, muszáj teremteni a való életnél szebb, nemesebb, élhetőbb világot. Nehogy meggörbüljön a világ gyémánttengelye! – ahogy József Attila írta. A költészet segíti egyenesen tartani gerincünket. Ezt igyekszem gyakorolni Hová lett aranytrombitád? címmel az idei tavaszon megjelenő válogatott és új verseim kötetével is. Ha nincs irodalom, nincs lelkiismeret. Nincs akkor emlékezet és remény se. Ami nincs megírva, arra az utódok nem emlékezhetnek.

Abogyan a többi beszélgetőtársamtól, úgy Benke Lászlótól is megkérdezem, hogyan áll a transzcendens kérdéshez.

– A transzcendensről nem lehetnek tapasztalataim. De Isten szeret. Ez jó. Ha az ember is szeret, az is jó. Isten jó. Szeretni jó. Isten nem gyűlöl. Ő nem lehet rossz. Bennem pozitív érzéseket szül Istenről és a szeretetről való gondolkodás. Amikor időnként Istent az élet sok-sok kegyetlensége miatt tagadom, valahogy azt tapasztalom, még a tagadásom is inkább közelít hozzá, mint távolít tőle. „Valljalak, tagadjalak, segíts meg mindkét szükségemben.” Ez a József Attila sor úgy van jelen bennem, mint a lüktető vér. A teremtett valóság egyszerre csúnya és gyönyörű. Fohászkodjunk hát Berzsenyivel is: „Isten! kit a bölcs lángesze fel nem ér, / Csak titkon érző lelke ohajtva sejt: / Léted világít, mint az égő Nap, / de szemünk bele nem tekinthet”. Bánthatjuk az Istent, de teremtményeinek pazar világát szemlélve mégis a Teremtő a legnagyobb költő.

KIÁLLÍTÁS

POMOGÁTS BÉLA

Arcokra írott történelem

Koffán Tamás kiállítása elé

Őrzök könyveim között egy album-alakú fényképgyűjteményt, Plohn József 1848-as „honvédportréit” – húsz esztendeje jelent meg, a huszadik század első éveiben készült, százötvennégy arcképfelvételt foglal magába, aggastyán korú hadfiakét, hiszen mindenki, aki szerepel benne, akkor már jóval túl volt hetvenedik életévén. Mondhatnám: történelmi emlékeztető, emberi arcmásokban „elbeszélve”. Valóban megrendítő felvételsorozat, tulajdonképpen zaklatott nemzeti történelmünk tükörképe. Ez a kiadvány jutott eszembe, midőn néhány napja átnézhettem Koffán Tamás *Közélből* című fotógyűjteményét, a „fényképek Erdélyből” alcímmel közreadott sorozatot. Ez a fényképgyűjtemény és most ez a kiállítás is a történelem lenyomata, az erdélyi magyar történelemé. A portrék vagy az életképek, a néhány kiragadott motívum, nem pusztán fotográfiák, nem is pusztán egy emberi sors alkalmi lenyomatai, mondhatnám, „sorsképek”: fotográfiák arról, amit erdélyi magyar történelemnek, népi életnek, közösségi sorsnak ismerünk.

Nézem az emberi arcmásokat, a *Fanyűvő* című képen látható köröspataki favágó mélységes ráncokkal barázdált arcát, mintha egy fafaragó művész baltával faragta volna ki. Borbély Béla torockói pásztoember hamiskás mosolyát, mintha egy Tamási Áron-regényből lépne elő. Bódi Andor székelyudvarhelyi sebészfőorvos elszánt tekintetét, ez a tekintet maga is válasz arra az emberi sorsra, amelynek mögöttes terében ott van a székely táj, történelem és társadalom – a helytállás örök kényszerűsége. Az esztelneki Csavar András portréját, a fejszés ember a távolba néz, mintha sorsának kihívásait fürkészné, s mindig készen volna a védekezésre. Vagy a szentegyházafalusi Égei Lajos kovácsmester összehúzott szemét, keserű vonásait a szája körül, amikor dolgozott, mondja róla a fotográfus, „messziről lehetett érezni a föld szívdobbanását”. Találó megfigyelés, valójában az egész portrészorozat ilyen szívdobbanások együttese – érezhetően ver a megörökített ember, a táj, a történelem szíve.

Koffán Tamás – családjában neves művészekkel, magam is ismertem és becsültem őket – a fényképezésen innen és túl is művészember. Csellózni tanult a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskolán, majd Amerikában, az indianai egyetemen. A budapesti Szimfonikus Zenekar megbecsült művésze lett, és figyelemre méltó zenei sikerek után, közel negyvenévesen hódította meg a fényképezés művészetét. Mint tudom, barátai unszolására látogatott el Erdélybe, megragadta az erdélyi táj, a népművészet, a falusi közösségek élete – és főként azok a küzdelmes, nem egyszer tragédiák terhét hordozó emberi sorsok, amelyekkel ott, mindenekelőtt a Székelyföldön, Kalotaszegen, Torockón találkozott. Ezeket a sorsokat örökítette meg fotográfiákon, máskor meg az emberi sorsok természeti környezetét, fákat és felhőket, birkanyáját, a kétkezi munka mozdu-

latait. Más alkalommal kisgyerekeket, mosolygó asszonyokat vagy éppen az erdélyi magyar irodalom és művészet jeles képviselőit: Kányádi Sándort, Imreh Istvánt, a neves történészt, Ferenczy Júliát, a költői színeket vászonra-kartonra varázsoló festőt, Kusztoz Endrét, a jeles festőt és grafikusművészt. Számomra ezek a portréfelvételek személyesek, minthogy valamennyien a barátaim voltak vagy éppen ma is a barátaim.

Valahol olvastam, hogy az emberi arcok hitelesebben vallanak a történelemről, mint a vaskos monográfiák. Igen, minthogy az arcokon, az arcok mögött ott van az az írott szóban csak áttételesen, töredékesen megidézhető történelem, az az egyéni sorsokban megnyilvánuló történelem, amely átvérzi a história szövetét. Van itt egy fényképfelvétel, *Halálhír* a címe, idős, megtörtett asszonyt ábrázol, a güdüci Lukács Annát, akiről a művész évek óta próbált fotográfiát készíteni, de nem tudta úgy megörökíteni, hogy arcán ott legyen, ahogy maga a fotográfus írja, „a sors súlya. Hiába. Mintha ringató csónakban ülne, a szárazföld nyűgét nem ismerve.” Aztán ura halálhírét kellett vennie. „Anna kiszállt a ringató csónakból, ott ült a széken, a szárazföldön. Arcán nem maradt más, csak sors és jellem.” A sors, az emberi sors, az erdélyi magyar sors, amelyen mintha vésővel dolgozott volna valaki – a történelem, Isten – ott van az arcokon.

Elbanguzott Koffán Tamás kiállításának megnyitóján 2013. április 14-én, a Tihanyi Apátságban.

Emlékezés Csik Ferencre

2013. június 1-jén Keszthelyen, a Város Napján dr. Csik Ferenc számára posztumusz „*Keszthely Város Díszpolgára*” címet adományoztak. Ugyanezen a napon a Balaton Múzeumban időszaki kiállítás nyílt „*A sportember, aki a test és lélek harmóniájában élt*” címmel.

Ugyancsak június 1-én mutatták be a múzeumban Csik Katalin: *Édesapám emléke, 100 éves lenne Csik Ferenc* című könyvét. A városi önkormányzat kiadásában megjelent kötetet N. Pál József irodalomtörténész így méltatta:

„Ez a családjáért rajongó lélek a kor ünnepe, mindenki által szeretett sportolója, s közéleti szereplője volt. A könyv nemcsak sporttörténeti adattár, életrajz, de a gyermek csak lélekben megélt kapcsolatának újrateremtése s vallomás is ezért, tanúságtétel az apáról, aki a maga korában emberként is a legkiválóbbak közé tartozott... Csik Ferenc olimpiai bajnoksága az 1945 előtti idő legnagyobb magyar sportszenzációja volt talán. A berlini tíz arany, az ő győzelme, e győzelem váratlansága s minősége egy példátlan történelmi veszteség után is élni akaró nemzet akaratának a szimbolikus sűrítvényeként lett átélhető – ám eme diadal egyediségéhez a bajnok emberi lényé is hozzátartozott. Csik Ferenc az úszók kapitánya, a Képes Sport felelős szerkesztője, lelkiismeretes orvos lett, s egyetemi előadó. Győzelme, tehetsége, munkája nyomán az ország „elitjébe” is tartozhatott akkor, ám mégis Ferkó maradt ő az emlékezetben mindenkinek, a cselekvő szeretet, az élet magasabb rendű céljának tökéletes példázata.”

Kocsis felbőfejese

SOMOGY

E számunk szerzői

BENKE László (1943. Újvárfalva) Dánszentmiklós • BODNÁR Szilárd (1971. Nagyatád) Kaposvár • BOZÓK Ferenc (1973. Gyöngyös) Göd • CSABAI Máté (1993. Szeged) Felsőörs • CSOMA Gergely (1954. Budapest) Budapest • CSIK Katalin (1944. Budapest) Keszthely • FÜZESI Péter (1956. Budapest) Budapest • KOMÁROMI Gabriella (1941. Szentgotthárd) Kaposvár • KÓSA Csaba (1943. Esztergom) Budapest • MÁRKUS Béla (1945. Bükkaranyos) Debrecen • NÉMETH István Péter (1960. Tapolca) Tapolca • POMOGÁTS Béla (1934. Budapest) Budapest • RÓNAY László (1937. Budapest) Budapest • SAITOS Lajos (1947. Soponya) Székesfehérvár • SZAKOLCZAY Lajos (1941. Nagykanizsa) Budapest • TAMÁSI OROSZ János (1953. Budapest) Budapest • TÓTH Bálint (1929. Keszthely) Budapest • TURBÓK Attila (1943. Budapest) Budapest • VARGA István (1956. Kaposvár) Kaposvár • VASS Norbert (1985. Kaposvár) Kaposvár

Folyóiratunk megvásárolható:

Kaposváron

a Berzsényi Dániel Irodalmi és Művészeti Társaság titkárságán
Csokonai u. 1.
(Telefon: 82/319-948)

Budapesten

Írók Boltja, VI. Andrásy u. 45.

Folyóiratunk e-mail címe: somogyfolyoirat@gmail.com

A Berzsényi Társaság weboldalának címe: www.berzsényi-tarsasag.hu

Nemzeti Kulturális Alap

Megjelenik a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával

Ára: négyszáz forint
